

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

OBOR: DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

Václav Wagner – ochrana památky jako uměleckého díla

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jolana Vojtková

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Ivo Hlobil, CSc.

Olomouc 2012

Ráda bych poděkovala Prof. PhDr. Ivo Hlobilovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytl během zpracování mé diplomové práce. Můj dík rovněž patří institucím, bez jejichž pomoci by tato práce nemohla vzniknout, za zpřístupnění fondů a fotografií. Jsou to Literární archiv Památníku národního písemnictví, Národní archiv Praha, Archiv Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, Ústav pro studium totalitních režimů a Ústřední pracoviště Národního památkového ústavu – oddělení fotodokumentace.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně, podle pokynů vedoucího práce a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

Olomouc, 19.6. 2012

.....

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Václav Wagner :	
a) Životopis.....	3
b) Korespondence obecně.....	9
c) Korespondence se Sidonií Nádhernou.....	17
d) Ukázky poezie.....	22
e) Rodinná hrobka v Pacově.....	24
3. Publikační činnost - historik umění, památkář.....	25
4. Ochrana historických měst.....	27
a) Klatovy.....	29
b) Pardubice – Kunětická Hora.....	31
c) Tábor.....	45
d) Pelhřimov.....	59
5. Teoretik památkové péče – ochrana památek jako uměleckých děl:	
a) Od analytické k syntetické památkové péči.....	62
b) Spor se Zdeňkem Wirthem.....	66
c) Záchrana zvonů.....	77
6. Politická perzekuce.....	78
7. Postupná rehabilitace Václava Wagnera.....	85
8. Závěr.....	87
9. Bibliografie Václava Wagnera.....	93
10. Použitá literatura a prameny.....	106
11. Summary.....	110
12. Obrazová příloha, fotografie.....	111

1. Úvod

Příběhy výrazných osobností, které na poli vědy či umění určovaly směr a posunuly nepřehlédnutelným způsobem vývoj ve svých oborech, bývají v českých zemích nezdárka dramatické a svízelné. Václav Wagner, jehož dílo a život sleduje tato práce, patří dnes v oblasti památkové péče mezi nejvlivnější. Ne vždy tomu tak ale bylo: jeho pracovní i životní osud mezi příběhy nedoceněných, perzekuovaných a neprávem téměř zapomenutých, jichž je 20. století plné, můžeme počítat také.

Dobu, ve které tato předčasné umlčená ikona české památkové péče žila, určovaly rozporuplné politické a ekonomické změny a zvraty. Ty samozřejmě českou památkovou péči také významně ovlivnily. Ve Wagnerově případě bohužel.

Po pádu monarchie u nás začal fungovat nově vzniklý Státní památkový úřad a hledaly se cesty, kterými by se měla památková péče v našich zemích ubírat. Průkopníkem jedné z takových cest byl právě Václav Wagner.

Tato práce si uložila za cíl poskytnout ucelenější pohled na jeho život a dílo. Wagner byl ve vykonstruovaném politickém procesu odsunut do pozadí a mimo malý okruh lidí, památkářů a historiků umění, upadl téměř do zapomnění. Trvalo poměrně dlouhou dobu, než se díky obecnému zájmu a hlavně díky jeho památkářské teorii, které byl Wagner zastáncem a průkopníkem, jeho jméno začalo opět navracet do odborných časopisů a knih. Právě jím prosazovaný nový myšlenkový proud si udržel v české památkové péči svou platnost, ačkoliv byl v době po okupaci napadán a jeho významní odpůrci se snažili o jeho úplné vymýcení.

V dnešní době už je tato osobnost dobře známa. Každý ví, kdo byl a o co všechno se v obecném měřítku zasloužil. Vycházejí o něm odborné články a nedávno byla vydána odborná publikace

seznamující nás s jeho životem a prací ve městech Pacově a Pelhřimově pod titulem „*Návraty k domovu*“¹. I přesto však dosud zůstávají některé aspekty jeho života nejasné či úplně zahalené. Tato práce rozšiřuje a doplňuje známé informace, obohacuje je o ukázky dochované korespondence či nás blíže seznamuje s konfliktem dvou památkářských autorit (Zdeňka Wirtha a Václava Wagnera) ohledně koncepce památkové péče. V podstatě poprvé tato práce blížeji nahlíží na okolnosti jeho zatčení i s ním související soudní proces. Jeho odborné názory a připomínky k památkové péči si zde předvedeme na jeho teoretických úvahách obohacených o konkrétní případy (Tábor, Pardubice, Klatovy).

Práce čerpá z odborných článků, literatury a především z informací nalezených v archivech, z nichž některé nebyly doposud publikovány. Informace z jeho života a ukázky korespondence pocházejí zejména z Literárního archivu Památníku národního písemnictví, konkrétní příklady jsou čerpané z Národního archivu Praha a celý soudní proces využívá spisy získané z Archivu bezpečnostních složek a dalších.

2. Václav Wagner

a) Životopis

Václav Wagner se narodil 7. listopadu 1893 v Rumunském Kimpolungu na Bukovině. Jeho matka byla Zdena Wagnerová rozená Fischerová, otec Robert Wagner, vrchní komisař c. k. finanční stráže.

Oba rodiče se potkali v Pacově, kam Zdenu zavedlo povolání jejího otce, který byl učitelem. Seznámil je jejich společný přítel malíř Jan Vojna. Robert přijal povýšení a z toho důvodu se Wagnerovi museli přestěhovat do Bukoviny. Toto nebyla jejich první

ani poslední změna bydliště. Zaměstnání Václavova otce Roberta nedovolilo rodině zůstat na stejném místě dlouho – roku 1895 přišli do Itzkany a roku 1898 do Berhomethu. Berhometh bylo poslední místo, kde rodina byla pohromadě, jelikož následující rok otec zemřel. Zdena se rozhodla s pomocí svých příbuzných navrátit se zpět do rodného Pacova, kde se velmi intenzivně věnovala svému synkovi Václavovi.

Roku 1900 Václav začal pravidelně navštěvovat místní hlavní školu. Tu opustil o čtyři roky později s výbornými výsledky. 19. dubna 1903 absolvoval ve farním chrámu své první svaté přijímání u římskokatolické církve.

Rodina z matčiny strany byla uměleckého založení a tak i malý Václav zdědil jisté nadání pro hudbu: od dětství se aktivně věnoval hře na klavír. Při pozdějším výběru svého povolání dokonce zvažoval stát se profesionálním klavíristou. Také měl rád poezii (dokonce sám i skládal básně), které zůstal věrný do konce svých dnů.

Malý Václav ve svém vzdělávání pokračoval na klasickém gymnáziu v Táboře, kam se za studiem přestěhoval i se svou matkou. Zde také již ve svých 14-ti letech pomáhal v místním muzeu profesorům Alexandru Josefovi Bernardovi a Josefu Vycpálkovi s určováním a instalací muzejních předmětů.² V té době bylo zvykem platit školné, ale toho byl na základě doložení dokladu o nemajetnosti zproštěn. Kromě hmotné nouze, se kterou se rodina potýkala, Wagnera trápila již od 13 let oční choroba, která mu pak velice komplikovala život. Kvůli ní byl na gymnáziu osvobozen od kreslení.

Roku 1912 bychom ho našli pro změnu v Praze, kde se zapsal ke studiu na Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Jeho oborem byly dějiny umění, klasická a pravěká archeologie. Svá studia nezaměřil pouze na dějiny umění, ale věnoval se také filosofii a studiu jazyků. Na univerzitě navštěvoval především přednášky

profesorů Karla Chytila a Hynka Vysokého. Ještě před ukončením univerzity podnikl studijní cesty do Vídně a Mnichova. Nástupu na frontu byl ušetřen kvůli svému zrakovému postižení. Díky tomu mohl roku 1917 zakončit univerzitní studia dizertační prací na téma „*Očištění Oresteiovo v řeckém umění výtvarném*“. Ve své promoční řeči neopomněl poděkovat své matce, která ho vždy podporovala a následovala.

Ani po ukončení svých studií se od své matky neodstěhoval. Bydleli spolu v Praze až do její smrti 1. února 1940. Wagner s ní měl velice blízký vztah. Dalo by se říci, že po smrti otce mu zasvětila celý svůj život.

Do oblasti památkové péče se Wagner dostal roku 1919. V lednu toho roku mu přišel dopis od přednosty památkového úřadu Luboše Jeřábka, ve kterém mu bylo nabídnuto místo v tomto novém úřadě³. 11. ledna si Wagner poznamenal do svého deníku: „*Hotové Jiříkovo vidění. Jeřábek mne čekal s hotovou věcí, poslal nahoru k Sochorovi, kde jsem se dozvěděl, jak věc Akademie byla vyřízena! Pak ovšem přestalo vytáčení a příchod můj do ministerstva nár. osvěty byl už v jiné rovině.*

Přijal jsem rád a vděčně. Wirth, Štech a Novotný jsou jiní, hlavně platí o posledním. W. jako ministerský rada zůstal týmž, všichni láskyplní! Jsem tedy určen za praktikanta stát. památkového úřadu a už od pondělka mám nastoupit v úřadě, aby mne Herain mohl ještě zapracovat. –

Bylo to překvapením, ale i uklidněním. Hrůza a nebezpečí dvou let mizí! Očekává mne práce, ale i potřebná.“⁴

Dne 20. ledna 1919 byl jmenován do funkce praktikanta Zemského památkového úřadu. V květnu dalšího roku byl povýšen na konceptního úředníka úřadu. Dopisem z 20. června 1940 se stal přednostou Státního památkového úřadu v Praze. Místo zaujal po penzionovaném Cyrilu Merhoutovi a to na jeho doporučení. Díky

zostřující se situaci v protektorátu byl 14. února 1942 sesazen a místo něj nastoupil říšský Němec Wilhelm Turnwald. Wagner se stal spolu s Karlem Kühnem jeho zástupcem.

Nesmíme zapomínat ani na jeho činnost pedagogickou, které se začal věnovat téměř záhy po dokončení studií. V lednu 1921 ministerstvo školství a národní osvěty svolilo návrh vzešlý od profesorského sboru Karlovy univerzity (konkrétně od Wagnerova bývalého profesora prof. Karla Chytila), aby Wagner vyučoval ochranu historických a uměleckých památek. Byl zavázán v každém semestru vyučovat dvě hodiny týdně ve čtyřsemestrálních cyklech. Z dopisu jsou nám přesně známá témata jeho přednášek: *„Nauka o ochraně historických a uměleckých památek. Ethický, estetický a vědecký význam ochrany památkové, její historie a literatura. Dějiny odrážející se v monumentech. Roztřídění a hodnocení památek. Význam historicko-umělecký. Ochrana živých památek na místě původním a ochrana památek v museích, knihovnách a depotech. Ochrana pohledů na města a místa, záchrana zřícenin. Obchod se starožitnostmi, sběratelství, jeho regulování a dozor nad ním. Ochrana po stránce umělecké a technické. Prostředky a procedury zachovávací /:konservování:/. Praxe a organisace úřední, soukromá a ochotnická. Zákony nařízení a řády /:př. stavební:/ ve státě československém. Legislativa v jiných státech.“*⁵ Jeho přednášky začaly v dubnu téhož roku a trvaly až do zavření vysokých škol v roce 1939. Zemská správa politická mu po dobu trvání přednášek měla vyplácet 1200 korun. Z doložených dokumentů, si lze udělat představu, jaký způsob výuky Wagner používal. Neomezoval se na pouhé přednášení dané látky, ale své hodiny také obohacoval o praktické ukázky a projekce s exkurzemi, což je pro obor památkové péče velice důležité.⁶

V době okupační je známa jeho záchranná činnost bronzových zvonů, ale také pomníků, desek a jiných z tohoto kovu vyrobených umělecky hodnotných děl. Byly určené k odvozu do Německa a následnému roztavení na „materiál“, který byl tehdy toliko potřebný

ve vojenském průmyslu. Valnou většinu předmětů se podařilo zachránit: do Německa se odvezla jen mladší díla. Po skončení války byl Wagner pověřen k vrácení zvonů na jejich původní místa. V jeho pozůstalosti máme doloženo spoustu dopisů, ve kterých se na něj obrací různí lidé ohledně navrácení „jejich“ zvonů. Dochovaly se dva záznamy, ve kterých je Wagner spolu s vrchním komisařem Dr. Volkem pověřen k úřednímu zájezdu do Hamburku a do severských států za účelem návratu československého uměleckého vlastnictví. V dopise je požadováno vydání jejich pasů a jiných potřebných cestovních dokumentů. V rámci této práce se však žádný doklad o uskutečněné cestě najít nepodařilo.

Ve spojení se záchranou činností českých památek v dobách okupace začal Wagner od r. 1944 pracovat jako informátor pro velitelství odbojové skupiny R 3. Ze začátku pouze evidoval nacisty rozkradená česká umělecká díla, později informoval československou vládu v Londýně o české kulturní oblasti.

Za celou dobu svého působení v oblasti ochrany českých památek na památkovém úřadě je pravděpodobné, že se také Wagner účastnil nějakých zahraničních cest za studijními účely. Několik takových výjezdů máme také úředně doložených. Celkem to jsou tři, první výprava roku 1921 mířila do Německa. Další se uskutečnila o 6 let později do Itálie. Poslední doloženou studijní cestou je návštěva Rakouska roku 1931. Všechny se uskutečnily pod záštitou památkového úřadu.⁷

Díky soupisu, kterým Wagner dal svůj byt a jeho vybavení k dispozici památkovému úřadu (s doložkou doživotního užívání) víme, v jakém prostředí žil. Jistě nás nepřekvapí, že jeho byt byl vybaven uměleckými předměty. Jednalo se o třípokoje byt, jehož místnosti tvořily jeden velký prostor. Nalézala se v něm sbírka empírového skla, které pocházelo ze skláren na Pacovsku z počátku 19. Století či porcelán z období 2. rokoka. Samozřejmě nechyběla ani obširná knihovna, ve které se nalézala spousta skvostů.⁸ A také

zvláště cenný a v Praze ojedinělý reliéf ze slonové kosti augsburské práce z roku 1650 a starý nábytek s rokokovými kusy.⁹

Po skončení války se na památkovém úřadě stala zvláštní situace. V revolučním květnovém čase roku 1945 se Wagner ujal vedení a po zasedání České národní rady 13. května byl oficiálně pověřen správou úřadu. Avšak záhy se dostavil Cyril Merhout, aby převzal jeho místo. Wagner ho však vyhnal a do deníku si zapsal již tolik známá slova: *„Přišel Merhout, přejímat úřad. Odehnal jsem ho.“* Na tuto situaci známe také ovšem reakci Merhoutovu z jeho dopisu Wirthovi, kde píše: *„V Památkovém Úřadě to špatně dopadá. Kaucký řekl Kotrbovi, že mu včera ukazoval Dr. Vagner, list od Národní Rady, že je přednostou Pam. Úř. Já to řekl Morávkovi a dal jsem Vám známý můj spis. Mor. se zarazil a řekl, že tady musíme být opatrnými a že věc má počkat. Já tam taky již nemohu jít, když má V. papír v ruce a já nic, takže V. by mne mohl vyhodit.“*¹⁰ Spor mezi Merhoutem a Wagnerem se začal přiostrňovat a jeho „vrcholem“ bylo uveřejnění článku Cyrila Merhouta v Malostranské kronice, kde veřejně Wagnera napadá z kolaborace, udávání, zesměšňuje ho a zpochybňuje jeho památkářské teorie. To vše bylo předzvěstí nedobrych věcí následujících, kterým se budeme věnovat v dalších kapitolách.

Převrat roku 1948 sebou přinesl změnu politické situace. Ta se dotkla i samotného Wagnera, který byl znám svými kontakty se západem a společenskou smetánkou. Dopis ze 12. dubna 1948 ho zpětně od 20. března téhož roku zprošťuje funkce přednosty státního památkového úřadu v Praze a Wagner je poslán na placenou dovolenou. Dopisem z května stejného roku byl zcela zproštěn služby ve státním památkovém úřadě a to od 10. května. Ovšem toto rozhodnutí bylo anulováno dopisem, který mu byl doručen o tři měsíce později, který jmenovaného posílá na placenou zdravotní dovolenou od 15. července 1948 platnou do 15. ledna 1949.¹¹ Před uplynutím lhůty jeho dovolené opět žádá o její prodloužení, která mu byla na základě lékařského vyšetření prodloužena do 15. května

1949. V lékařské zprávě se dočteme, že se zrakem je na tom Wagner velmi špatně. Trpí krátkozrakostí komplikovanou změnami na sítnici, nosí brýle s dioptriemi 13 a na pravé oko je téměř slepý.¹²

Wagnerovo odvolání se nezamlouvalo akčnímu výboru a zaměstnanecké radě Státního památkového úřadu v Praze. Svůj nesouhlas a roztrpčení nad tím, že o celé věci nebyli informováni, vyjadřují v dopise z konce března 1948 adresovanému ministerstvu školství a osvěty. V něm žádají o vysvětlení celé události a „*urychlené zaslání průkazného materiálu, na jeho základě byl Dr. V. Wagner potrestán*“¹³.

V srpnu 1949 byl Wagner zatčen a v politickém procesu, kterému se budeme věnovat později, odsouzen k 16-ti letům vězení a ztrátě veškerého majetku. Na svobodu byl propuštěn koncem 50. let. Předčasné propuštění zapříčinila jeho oční choroba, která ho provázela téměř celým jeho životem. Pobyt ve vězení a neléčení této jeho nemoci zapříčinilo téměř úplnou ztrátu zraku. Po jeho propuštění žil v chudobě v pražském ústavu slepců Palata a v kontaktu byl jen s úzkým okruhem přátel, kteří ho ani po jeho zatčení neopustili.

Václav Wagner zemřel 21. března 1962, den poté, co ho v pražské kavárně Slavia postihla srdeční zástava. Pohřben byl o týden později do rodinné hrobky v Pacově, kterou nechal sám zbudovat pro odpočinek svých nejdražších.

V zákulisí odborných kruhů se často polemizuje nad otázkou Wagnerovy sexuální orientace. Nutno podotknout, že tato otázka byla přetřásána již za jeho života. Ve složce Václava Wagnera, která byla vytvořena z důvodu jeho vyšetřování, kvůli podezření ze spáchání trestného činu vyzvědačství a velezrady, se objevuje jedna narážka na jeho sexualitu. Dr. Volek, který byl vyšetřován spolu s ním, dodatečně doplňuje svou výpověď. V té se zmiňuje, že po Wagnerově zatčení o celé situaci hovořil s Ing. Kotrbou a ten mu též řekl, že Wagner byl zatčen pro svou homosexualitu.¹⁴

Jeho celoživotní oddaná práce byla oceněna až několik desetiletí po jeho smrti. V roce 2000 mu byla udělena prestižní cena prof. dějin umění Maxe Dvořáka.¹⁵

b) Korespondence obecně

Během svého života Václav Wagner napsal velké množství dopisů a velkou spoustu jich také samozřejmě obdržel. Naštěstí se nám nějaké z nich dochovaly a my si tak díky nim můžeme udělat představu, s jakým druhem lidí byl v kontaktu a to jak po stránce osobní, ale také pracovní. Stejně tak nám pomáhají lépe poznat a pochopit osobnost Václava Wagnera.

Obraceli se na něj opravdu rozliční lidé a to od těch „nejobyčejnějších“, přes odborníky, malíře, restaurátory, ale také vysoké politické špičky a to dokonce i ze zahraničí, jak se zmíníme později.

Wagner byl díky svému postavení ve spojení také s církevními hodnostáři. Jeden z nich, se kterým byl v úzkém kontaktu, byl Josef Rüssler, farář ze Solnice. Ve svých dopisech ho oslovoval „*Slovutnosti, vzácný příteli!*“¹⁶ V letech 1934 – 1945 spolu vedli celkem bohatou výměnu vřelých dopisů. Wagner mu pomáhal nejenom v záležitostech opravy oltářů a soch z místního kostela, ale především při výplatách subvencí. Toto byla nejčastější záležitost, kvůli které se na něj lidé obraceli s prosbou o pomoc – výplata, či uspíšení vyplacení subvencí. Pan farář mu zase na oplátku za války posílal nějaké jídlo na přilepšenou a také po smrti jeho matky vedl pietní akt při pohřbu. Jejich vztah nebyl pouze dopisní, ale oba pánové se několikrát i setkali. Rüssler v jednom ze svých dopisů o Wagnerovi prohlásil: „... *vaší neúnavné, mravenčí práce v úseku tak záslužném a ušlechtilém pro konservaci míst historicky památných,*“¹⁷.

Významnějším ze skupiny církevních hodnostářů je Heřman Václav Žák, děkan z Milevska. Spolu si korespondenci vyměňovali v rozmezí let 1942 – 1948. Snažil se zachránit různé památky Milevska a jeho okolí při parcelaci. Sám by toho příliš nedokázal a tak se obracel o pomoc opět právě na Wagnera. Děkan mu také za války posílal jídlo. Z jejich dopisů se dozvídáme také velmi zajímavé věci o jejich době. Děkan Žák píše: *„ježto jsme teprve (okres Milevsko) dělali kněží zkoušky z němčiny, mimochodem řečeno byly velmi přísné i písemné i ústní (ideologie, otázky kněžsko-pastorační-židovské z církv. dějepis). Třetina kněžstva propadla.“*¹⁸ Heřman ho informuje o různých provedených pracích, opravě varhan a Wagner mu několikrát pomohl uspíšit subvence určené pro tyto rekonstrukce. V květnu roku 1944 děkan píše doktorovi dopis, ve kterém si stěžuje na stav reliéfu nad vstupním portálem děkanského kostela: *„relief navštívení P. Marie nad portálem kostela, jakož i oblouk nad reliefem posledními vlhky silně popraskal, vnitřek reliéfu – který spojoval vnějšek s rubem do kostela – se rozestoupil a tím vnějšek úžasně vypoukl,“*¹⁹. I v tomto případě Wagner pomohl a doporučil způsob oprav – stejný rok, o pět měsíců byl stav památky zajištěn a opraven. V dopise z října mu pan děkan píše: *„Sochař R. Kubeš z Tábora podepřel, vyztužil a spojil celek dohromady, že původní relief byl celý zachován, spojovací rýhy jsou bělavé, ale sochař přijede ještě práci prohlédnouti, aby opravil a uvedl v soulad barvy oblouku s postranními sloupky.“*²⁰ V předešlém dopise se dočteme, že děkuje za rady ohledně oprav reliéfu, a že s nimi plně souhlasí. Lze tedy předpokládat, ačkoliv to nemáme doloženo, že způsob oprav byl proveden přesně podle Wagnerova návrhu – v souladu s jím doporučovanými postupy památkové péče.

Významnou skupinou v této kapitole jsou samozřejmě teoretičtí odborníci, se kterými byl Wagner jako památkář, v neustálém kontaktu. Radil se s nimi, konzultoval, či řešil různé neshody.

Většinou se obsah dopisů nelišil od ostatních „obyčejných“ lidí – prosba o pomoc, přímluvu, urychlení subvencí.

Přes druhou světovou válku si vyměňovali dopisy s jednatelem muzejního spolku v Pardubicích Emanuelem Froňkem. První dochovaný dopis se týká pojednání o pardubickém zámku, které Wagner přislíbil napsat k příležitosti oslav 60-ti let trvání spolku. Mnohem zajímavější jsou pozdější dopisy, kde se dočteme, jak se uchovávaly důležité muzejní exponáty v době válečné. To nám dobře popisuje dopis z 23. března 1945. „... *sepsané předměty byly uloženy do sklepení pod zámeckou kaplí, kde jak myslíme, je nejzajištěnější místo z celého zámku, a kam bez kontroly předsednictva nikdo nepříjde. Proti tlaku případně sesutého zdiva je tu kromě stropů dvojí až trojí klenba /značně silná/ a proti účinku zápalných bomb při sesutí zdiva do kaple jsou točité schody dole ukončeny dvojími železnými dveřmi, takže oheň by se nemohl do sklepení rozšířit. Větrání je /pouze slabé/ do místností postranních, rovněž klenutých a směrem do zámeckého parkánu není nejmenší skuliny.*“²¹ Z dochované korespondence můžeme vidět, jaké byly požadavky na ochranu významných (nejen uměleckých) děl. V dopisu po osvobození se zase dočítáme zajímavé věci z pardubického prostředí: „*Pan Václav Hrbek, jenž se snažil vetřít se ve Vaši přízeň, přiznal při výslechu dvacet čtyři udání. /Minulý týden zemřel v donucovací pracovně, kde byl uvězněn/.*“²² Emanuel Froněk poutal k Wagnerovi zřejmě důvěrnější vztah. V dopise se také dočteme, že ho Wagner upozorňoval před Hrbkem (který na něj měl donášet) a nějakým Hybským. Bohužel se v dopise nedočteme, o co se přesně jednalo. Náhodou se nám ve Wagnerově fondu zachovaly také dopisy od zmíněného Václava Hrbka.

Zachované dopisy jsou od dubna do července roku 1942. První dopis se nese v přátelském duchu, Hrbek v něm řeší otázku kostelíka sv. Jiljí v Pardubičkách. Ten se stane důvodem jejich vzájemného střetu. Hrbek žádá a povolení průzkumu, aby mohli prozkoumat, jestli se pod kostelíkem neukrývá nějaká významná

hrobka. Ovšem po zamítavém rozhodnutí už přátelský tón jeho dopisy postrádají „*Zarazil nás, studený tón přípisu, po příznivých začátcích. Nedovedeme si vysvětliti, Váš náhlý obrat v celé věci. Nevěříme, že Vy, který máte Pardubice rád ...*“,²³. Podivuje se nad tím, jak to, že Wagner ještě stále neprohlédl Froňkovy úskoky. V podstatě se dá říci, že odmítnutí průzkumu svaluje zcela na Wagnera – „*vše se dá podat tak, aby to bylo po všech stránkách ošetřené*“²⁴. Dále pokračuje: „*Víme dobře, velevážený, pane doktore, že jsme všichni líčení, jako nezodpovědní, ztřeštění lidé, nemající žádné oprávnění mluvit, do kulturně – historických věcí.*“²⁵ V průběhu dopisu se holedbá, že se dokáže postavit pouze za dobrou věc a to nezištně. Měla by mu být věnována větší důvěra. O současném stavu v Pardubicích se vyjadřuje také velmi zvláště, „*...o důležitých věcech rozhodují pouze ješitní a závistiví lidé*“²⁶.

Dalším korespondentem byl Rudolf Jansa, profesor reálného gymnázia v Kostelci nad Orlicí. Chtěl pracovat jako dopisovatel Památkového úřadu. Psali si od roku 1940. Jejich korespondence se týkala bývalého záměčku a dvoru hrabat z Bubna a Litic. Snažil se o obnovu záměčku a s Wagnerem všechny své zákroky konzultoval. Opravy začal provádět od sklepa – vyčistil ho a přeměřil, aby nedošlo k sesuvu půdy a „*...aby mi tam nespádl pantáta i s furverkem, či opilý pozdní chodec apod.*“²⁷ Žádá o rady hlavně v oblasti finanční, každá jeho otázka končí větou: „*Já na to nemám.*“²⁸ Také se snaží dostat celou svou práci pod záštitu Památkového úřadu.

Odborné debaty vedl s historikem umění Janem Mannsbarthem. Ten měl 23. května 1944 přednášku v Ústavu pro stavbu měst, jejíž název byl „*O Zimmlerových interpretacích půdorysů středověkých měst českých*“. U Wagnera se jeho přednáška setkala s pozitivními ohlasy. V dopise se dočteme: „*..., že vycházíte ze stejných estetických předpokladů, přejatých z Mukařovského.... Záleží mi však především na tom, abych zdůraznil onen základní poznatek Mukařovského, ze kterého i Vy vycházíte, že estetická potence není*

inherentní objektu. Je mi zřejmé, že převedeno do praxe, ze které vycházím a ke které mířím, znamená to odmítnutí tří základních stylových norem o estetické funkci materiálu, konstrukce a účelu objektu, a vedlo by ve svých důsledcích k zásadní stylové proměně; ta je ovšem nad síly jednotlivce.

Proto tím více si hodnotím shodu s Vašimi názory a Vaše uznání ... ²⁹ Mannsbarth ovšem se svými názory tvrdě narazil u Václava Mencla. Ten s ním nesouhlasil a nebál se dát to najevo. Jeho myšlenky nepřímo napadl při své přednášce o historickém a výtvarném vývoji českých měst. Označil je za pošetilé a předem odsouzené k odmítnutí. Není divu, že Mannsbarth jeho výtky nesl těžce a právě pro ideologii, která ho pojila s Wagnerem, u něj hledal zastání, jako u věhlasnějšího odborníka. Stěžuje si, že ani Mencl či jeho paní nebyli jeho přednášce přítomni, ačkoli byli pozváni. On se teď zpětně nemůže bránit, ačkoliv by tak tomu mohlo být při jeho přednášce, kdyby se účastnili. V posledním dopise Mannsbarth píše: *„Protože se ukazuje, že tato potyčka, třebaže vyvolána pouze drobným záludem, může být předejrou k vážnému ideovému zápasu, který bude třeba vybojovat, a to, doufám, i s Vaší pomocí a účastí, ...* ³⁰

Dalším významným odborníkem, se kterým si Wagner hojně vyměňoval korespondenci, byl Oldřich Stefan³¹. Bohužel z dopisů se nedočteme nějaké nové informace o jejich teoretickém podkladu, či jejich myšlenek. Ale je zřejmé, že spolu měli velice úzký přátelský vztah. Velmi často se v dopisech nalézá jméno Birnbaumovo. Probírají jeho úmrtí a jak dále navázat na jeho práci. Stefan chce pokračovat v Birnbaumově odkazu a ptá se na Wagnerův názor. Po přednášce, kterou měl Václav Wagner na Masarykově akademii v květnu roku 1940, mu Stefan zasílá nadšený dopis: *„Milý příteli, píši ti po tvém přímo fenomenálním úspěchu v M.A.P. Proto se musím s tebou sdělit. Musil jsem hned po zakončení tvého proslovu utíkat na otevření výstavy ‚za novou architekturu‘ a nemohl jsem vyčkat konec diskuse, abych ti co nejsrdečněji pogrataloval. Volím*

tedy tuto cestu, abych ti vyjádřil, že tvá skvělá přednáška zapůsobila na mne jak obsahem, přesností, stavbou, tak dokonalou a působivou formou přednesu. Byl bych musil velmi litovat, kdybych se byl spolehl na tvou radu, že mohu počkat, až to bude vytištěno. I když se tak stane, bude ti patrně samému dost obtížno uchytiti všechnu zkušenost té krásné inspirace o dokonalém fundamentu, kterou jsme od tebe slyšeli. Vše co jsi říkal – a jak jsi to říkal – vyžadovalo velkou zkušenost, velké vědomosti a velkou suverenitu. Mohu ti jen projevit skutečnou radost nad tak velkým úspěchem.“³²

Totožný teoretický přístup k památkám měl také Karel Šourek. V dopise z roku 1942 si stěžuje, že jeho drobné publikace „Co s památkami“ bylo zneužito v průběhu debaty o památkářství, pořádané Staropražany v Klubu umělců. Šourek se zde vyjadřuje o Wagnerově teorii: „Vašeho po letech opět prvního skutečného podnětu k novému promýšlení otázek památkářství v českém prostředí.... .. váš postulát synthesy v památkářství jsem postavil v knížečce jako počátek nového myšlení o věci a nikoli jako definitivní theoretickou nebo vyzkoušenou praxi.... .. říkal jsem tu jen ve všech těch glosách, oč obtížnější theoreticky i prakticky bude praxe, která by měla realizovat heslo synthesy a hlavně, oč bude muset být odpovědnější, poněvadž přijde k problémům, jejichž jeden způsob řešení v minulosti již ukázal své nedostatky. Já totiž cítím jednu věc, k níž nutně myslím, že musí vésti synthesa: přesunutí praxe znovu do rukou umělců – a zatím si nedovedu představit typ v dnešním smyslu silně tvořícího umělce, s oním pramalým historickým vzděláním, které dnes máme, jenž by se dovedl k starému dílu – nemyslím jakékoliv stavbě, ale ke skutečnému velkému dílu – postaviti, totiž tvořivě postaviti, to znamená s právem suverénního zásahu do památky.“³³ Chtěl tím vlastně upozornit na to, co je třeba dnes a co našel v termínu syntézy a jak je nutno tuto myšlenku přiblížit a rozkrýt, co v sobě skrývá za nebezpečí a v čem se musí změnit staré praxe, aby se jich vyvarovala. Svůj dopis zakončuje: „Domnívám se, že Vaše formulace synthesy byla jednou z mála

českých myšlenek v tomto oboru v posledních letech u nás vůbec formulovaná, proto jsem si myslil na jejím okraji dál raději, než abych ji přešel.“³⁴ Nutno zde podotknout, že právě jeho volná parafráze Wagnerových myšlenek příliš nepomohla při sporu Wagnera s Wirthem³⁵.

K jeho jmenování do vedení úřadu mu v prosinci roku 1940 posílá dopis konzervátor z Nymburka Emil Zimmer. V dopise mu samozřejmě gratuluje, ale také nastiňuje problémy, které se rýsují: „*Jest dnes právě na čase míti „v ochraně“ úplné jasno, protože nová doba, v každém případě, přetvoří naše města i vesnice, novými požadavky, chceme-li se udržeti při životě.*“³⁶ On nabádá k diskuzi všechny konzervátory, aby se tak vyslovili k problematice památkové péče a na jejím základě sestavili příručku, která by obsahovala upozornění a rady, které mohou pomoci v praxi nejen při rozrůstání měst. Také upozorňuje na problém, který je aktuální i v naší době a tj. nedostatečný zákon na ochranu památek.

Celkem zajímavý je dopis od akad. mal. a restaurátora Maxmiliána Duchka. Restaurátor si v něm stěžuje na „fušérskou“ práci nějakého jiného malíře: „*Fresky jsou nádherné ze XIV. stol. ale farář to již zadal, nějakému Martinů! Dělá to jako stará baba ze zeleného trhu. ... Bylo mě k pláči, vida jak se ty malby ničejí přemalováním. Ten Martinů bude asi nějaký diletant, ani né malíř pokojů.*“³⁷ Bohužel je zde vidět, že i způsob, jakým se prováděly a v podstatě stále provádějí, zůstává pořád stejný – v některých případech.

Odborné spory vedl také s malířem a teoretikem Josefem Scheybalem. V jeho dopise adresovaném Wagnerovi se dočteme: „*Opětně jsem byl z Liberce upozorněn, že mne pomlouváte. Nevím, čím bych Vám byl ublížil, proto Vás žádám, abyste mi jako čestný a přímý muž sdělil všechny Vaše pochyby vůči mé osobě, abych se proti nim mohl hájiti.*“³⁸ V případě tohoto sporu máme štěstí, dochovala se také reakce Wagnerova a dopisy Karla Vika, ve kterých

hodnotí Scheybala, takže máme možnost udělat si o celé věci vlastní názor. Celý spor vznikl na základě údajných nepodložených Scheybalových znalostí, které nasbíral za dobu svého života, když se živil jako sběratel a obchodník se starožitnostmi. Za tu dobu lze říci, že se naučil orientovat ve věcech uměleckých a velmi dobře se vyznal v sudetských oblastech. Spolu s Vikem spolupracovali na soupisu dřevěných a kamenných staveb, které by zasloužily záštitu památkového úřadu. Wagner na jeho předešlý dopis reagoval: „... *to, co jsem v Liberci pověděl jako úřední a důvěrné sdělení, nebyla pomluva. Byla to jen tlumočení důvěrného úředního sdělení, které došlo na mou adresu a z něhož jsem tlumočil jen onu část, která se shoduje s mým názorem a zní v ten smysl, že zásadně nebývá žádoucí spojovati funkci sběratele – třeba nejzasloužilejšího – nebo obchodníka se starožitnostmi s funkcí ochrannou.*“³⁹ Dále pokračuje ve vysvětlování svého postoje: „*Jste soukromníkem a netušíte jak strašnou odpovědnost má dnes každý úředník, chce-li co nejsvědomitěji a nejpresněji konat svoji práci.*“⁴⁰ Celý spor je v zásadě o tom, že Scheybal není vystudovaným a proto nemá potřebné vzdělávání pro vykonávání tohoto poslání – sám má ovšem znalosti nabité v průběhu života. Je ovšem dotčen, že je k němu přistupováno s určitým „despektem“. Sám to odůvodňuje tím, že nemá titul – proto není pánům pochuti. Vyzdvihuje svoje zásluhy a vyjmenovává je. Ve Vikových dopisech pro Wagnera se Scheybalovo jméno objevuje několikrát. Lze se v nich dočíst, že Scheybal pomáhal Vikovi ve věcech úředních – on neovládal němčinu, a tak mu Scheybal pomáhal s jejich překladem. Dále Scheybalovu němčinu využili při již zmíněném sepisování dřevěných a kamenných památek v Sudetech. V té době také Vik prosí o subvenci právě pro Josefa Scheybala. Wagner se zřejmě v této záležitosti obrátil na Vika a žádal ho o vyslovení názoru na Scheybala. Ten se k tomu vyjádřil takto: „*Znám jej již řadu let, znám jeho svízelné poměry, i to jak za války se finančně protloukal z toho že mu většinu jeho majetku Němci ukradli. Viděl jsem do něho jasně, a nic mi nebylo utajeno. ... Mám vždy rád chlapa, který se vlastní zvědavostí dopracuje poměrně*

*vysokého rozhledu, prochází světem s otevřenými očima, jako poctivý Čech a neholedbá se vědomostmi; ... Tak jsem jej poznal i nedávno, když se nabízel národopisné společnosti, že udělá soupis našich lidových staveb ze dvou okresů,...*⁴¹ Mluví o něm velmi pěkně, jako o dobrém a skromném člověku, který by si nic neprávem nevzal. Tomu trochu odporuje dopis přímo od Josefa Scheybala Wagnerovi, ve kterém velmi obsáhle vypisuje své zásluhy a současně i svou skromnost. Tohle je klasický příklad sporu odborníka s laikem, který veškeré své znalosti získal postupem života. Tím to nechceme nijak snižovat, ale i teoretické znalosti potřebují nějaký odborný základ, o který se mohou opřít.

c) Korespondence se Sidonií Nádhernou

Hraběnka Sidonie Nádherná⁴² byla milovnicí všech druhů umění a mecenáškou. Přátelila se s malíři a spisovatelem. Udržovala přátelství s Karlem Mariou Rilke a malířem Maxem Švabinským, do kterého byla velmi zamilována, či se spisovatelem Karlem Krausem, který se stal jejím osudovým mužem. Navzdory svému urozenému původu neměla život lehký. V jeho průběhu přišla o vše, co měla ráda a ke konci musela opustit i své panství Vrchotovy Janovice. Právě ty ji spojovaly s Václavem Wagnerem, se kterým se pokoušela zámek a park uchránit před těžkou dobou.

Práce Václava Wagnera za druhé světové války se nevztahovala pouze na záchranu zvonů či odbojové činnosti. Spousta lidí se na něj obracela s různými prosbami, ať už šlo o nějaké přímluvy či doporučení. Také se snažil díky své pozici a možnostem zachránit cenné kulturní památky. Takový nejvýraznější příklad, těchto jeho snah někomu pomoci ve svízelné válečné době, zůstal zachován v korespondenci právě se Sidonií Nádhernou. Z dopisů si také můžeme udělat obrázek o tom, jak bylo těžké spravovat nějaké rozsáhlejší panství po pozemkových reformách, které měly pro velkou řadu vlastníků větších pozemků fatální následky.

Sidonie byla důležitou součástí Wagnerova života. Sblížili se v době, kdy oba dva žili stejný smutný osud v osamocení⁴³. Vzájemně si zaplnili ona pustá místa a Sidonie měla ve Wagnerovi nejen kvalitního přítele, ale také velkého zastánce na poli památkové péče. Velmi významně jí pomáhal se správou Vrchotových Janovic – zámeckého parku a zámku, který její rodina vlastnila. Na těchto dvou věcech, zejména na zámeckém parku, Sidonie velmi lpěla: *„Žijíce zde od mého narození jsem s každou věcí, s každým kamenem natolik srostlá, že mě každá hrozba roztřese. Bylo to odjakživa přeci úsilí mého drahého zemřelého bratra a moje samotné věnovat se zachování vši zdejší krásy a totéž zůstává mým jediným cílem. Tato moje sounáležitost se vším bytím, jako opatrovnice minulosti ovlivňuje tím způsobem celou atmosféru, že každý, který vstoupí do zámku nebo parku se nechává vždy slyšet, jako kdyby vstoupil do úplně jiného světa.“*⁴⁴

Ve fondu Václava Wagnera se zachovaly dopisy z let 1942 – 1947. Jejich konverzace byla česko – německá, Wagner jí psal dopisy česky, ona mu odpovídala německy. Až po roce 1946 se Sidonie snaží koncipovat své dopisy v češtině, nicméně velice často sklouzává zpět k němčině a to někdy i uprostřed vět. Wagnerovy dopisy se ve valné většině nezachovaly.

První dopis, který se nalézá v archivu, je datován do ledna roku 1942. Lze však předpokládat, že se potkali už dříve a to u příležitosti výstavy barokního umění v roce 1938, kam hraběnka zapůjčila některé exponáty. V onom zmiňovaném prvním dopise Sidonie Wagnerovi děkuje, že se ujal věci jejích „ubohých zvonů“⁴⁵ ze zámecké kaple. Bohužel už z dopisu nelze vyčíst, o co se přesně jednalo a jak věc dopadla, ale z dostupných informací lze předpokládat, že se Wagner zasadil o to, aby zvony nebyly odvezeny do Německa. Také zde nacházíme větu, ve které se ona vyznává z lásky k českému jazyku – je to psané česky: *„Promiňte že nepíši česky, co bych mnohem raději – poslouchám-li své srdce – dělala, ale bohužel scházejí mně často mnoho výrazů, tak že se netroufám“*⁴⁶. Navzdory svému rodnému

jazyku – němčině, Sidonie cítila větší blízkost češtině, protože se cítila být Češkou. Z května téhož roku se nám zachoval dopis, ve kterém opět upozorňuje na zvony. Teď už se její zájem zaměřuje zejména na jeden zvon – z doby 1688. Zároveň píše větu česky: *„Těšila jsem se, že jste psal česky, co mnohem raději čtu než německy; rozumím každé slovo, jen že bohužel v češtině nemohu si tak vyjádřit jak bych chtěla, mně chybějí slova – a teprve gramatiku!“*, následuje německá věta: *„Dělá mě šťastnou, že Janovice milujete a že se zde cítíte jako doma; doufám, že mi to dokážete a na podzim nás tak jako dříve navštívíte.“*⁴⁷ Zpovídá se ze strachu o svého psa Bobbyho, prosí o nějaké zastání. I o týden později se v dopise objevuje stejné téma a navíc je zřejmé, že Wagnera neustále zve na návštěvy a on stále nemůže. Buď se pouze vymlouval či byl tak vytížený, že opravdu neměl na návštěvu čas. Proto mu také píše: *„Takže prosím: následující neděli žádná služba, žádná komise, žádné sportovní podniky, nýbrž Janovice!“*⁴⁸ Z následující dochované korespondence nelze rozpoznat, zdali „rozkazu“ uposlechl a do Janovic přijel, ale zve ho na společné strávení vánočních svátků. Také děkuje za vyhotovené potvrzení: *„Vyhotovil jste krásné, energické potvrzení! Musím se smát vašemu téměř výhružnému tónu. Takto chráněna ze všech stran už se mi nemůže nic stát! Jste mým stálým zachránce v nouzi. Ze srdci děkuji.“*⁴⁹ Dále tu také píše, že se zasloužil o záchranu jejího psa Bobbyho, který byl určen jako hlídací pes zámeckého objektu a Sidonie pro něj dostala „odběrové lístky“ na vydání krmiva.

Jistě můžeme Wagnerovu návštěvu potvrdit na Vánoce 1942, kdy mu Sidonie v dopise děkuje za příslib přijet na Vánoce. Zmiňuje zde Památkový ústav, který byl podle ní násilně vyhozen ze svých starých prostor a přesídlen do nehotových, nehostinných a studených. V posledním dopise v tomto roce píše o svých „nemocných“ varhanách, tudíž opět žádá o radu jak a koho je nechat opravit, či jestli jí někoho na opravu pošle.

Wagner, jak jsme se zmínili již výše, jí nepomáhal pouze s Vrchotovými Janovicemi, ale také ho v jednom dopise žádá o laskavost pro baronku Mladotovou, která chce v Praze ocenit a prodat jeden obraz.⁵⁰ Z další korespondence je jasné, že i tuto prosbu Wagner vyslyšel. Důležitý dopis, pocházející z doby, kdy bylo jasné, že bude muset svůj zámek opustit, vypisuje zde inventář zámku a prosí o radu, kam se všemi věcmi.⁵¹ Také potřebuje co nejvíce potvrzení od památkového úřadu, aby jí zůstalo co nejvíce z jejího majetku. Wagner si jí zřejmě stěžuje, jak moc je zničený, ona mu odpovídá: *„Přijde mi krásné, kolik památek, živých i mrtvých, jste zachránil před zánikem. Domýšlím si ale, že po tak náročné práci musejí být vaše nervy vyčerpány a teším se, že pojedete brzy na dovolenou.“*⁵² 3. července 1943 nastává pro ni tolik obávaný den: byla vyvěšena vyhláška o vystěhování Janovic. Ona mu píše, že má nějaký plán, který by s ním ráda prodiskutovala, ale bohužel nevíme, o jaký plán se jednalo. Chce se s ním setkat na Hrádku u hraběnky Mladotové, kde mu chce něco ukázat. Nejspíše chtěla opět zachránit Janovice. Když už je jasné, že zámek nezachrání, snaží se alespoň o park: 30. srpna 1943, žádá o přímluvu památkového úřadu, že park je přínosný pro botanickou vědu. Na podzim se k ní dostává informace, že zámek se stane muzeem, vojáci se do něj nedostanou, ona sama tam dokonce může zůstat, i park bude zachován. To vše proto: *„Řekli mi, že je přáním Vůdce, aby veškeré kulturní poklady zůstaly na svém místě.“*⁵³ Na konci roku je již zřejmé, že o zámek i park přijde, ale ona se ještě stále snaží vymyslet, zda existuje něco, čím zámek zachránit.

Na začátku roku 1944 píše Wagnerovi srdceryvný dopis, ve kterém nepláče pouze nad osudem svým, ale i celého světa. Bojí se, co všechno přijde v následujícím roce. Pláče nad dobou. Doufá, že to nebude její rozsudek smrti – zničení všeho, co miluje... Musí se vystěhovat z milovaných Janovic.

Ačkoliv bylo již rozhodnuto, že i ona musí opustit rodné sídlo, neustala ve své snaze zachránit něco málo z věcí jí blízkých. Podářilo se jí (opět za Wagnerovy pomoci) zachránit osm kufrů s mobiliárem,

které byly ukryty na zámku Chotoviny. Kufry byly opatřeny razítkem památkového úřadu a tím měly být ochráněny před případným rabováním.

Odcházející německou posádku vystřídala ruská. Po odchodu posledních ruských vojáků roku 1946 se mohla hraběnka vrátit. Bylo zapotřebí velké množství oprav, aby byl zámek vůbec obyvatelný. Dveře a okna byly vymlácené, zdi parku probourané – lidé si ze zámku odnášeli vše. Hraběnka byla zoufalá a snažila se stav zámku drobnými krůčky zlepšovat – opět za pomoci Wagnerovy. V tomto případě se jednalo hlavně o uspořádání subvencí a sehnání personálu, který byl pro zámek třeba (zahradník, správce...). Takové zdánlivé drobnosti, které ovšem jsou podstatné pro chod takového sídla. Ale i tyto společné snahy nebyly nic platné. Kvůli rozdělení pozemků, bylo v podstatě nemožné udržovat celý zámek. Hraběnka zničená dobou a jejími okolnostmi utíká do zahraničí, do Anglie. Chvíli po jejím útěku došlo k zatčení Václava Wagnera.

d) Ukázky poezie

Jak jsme se již mohli dočíst ve Wagnerově životopise, byl velice nadaný a to v mnoha směrech. Byl velmi dobrý v hudbě, dokonce se jí chtěl věnovat i profesionálně. Oblast výtvarného umění mu také nebyla cizí, i když kvůli jeho oční vadě jej netvořil, ale studoval.

Stejně tak byl nadaný jako básník. Dokonce jeho spoluvězni, když na něj vzpomínají⁵⁴, zmiňují, že měl výbornou paměť a jejich pobyt ve vězení jim zpříjemňoval citací různých úryvků.

Pár básní se nám opět zachovalo také v archivu. Některé si zde můžeme na ukázkou ocitovat.

Přípitek (11.1.1945)

Básníku, zvedni číši svou.

*Já prožil život počestný
a nechal projít svoje sny
tou mocnou hudbou dumavou.*

Básníku, zadrž, přijde tma.

*Až dochvěje se příval tónů,
uslyším znění vlastních zvonů.*

Jak zadržíš je, duše má?

Básníku, já tě políbím.

*To rozloučení, které raní,
Mně nechá rozkvést růži v dlani.
Své hořké sny ať sám je sním.*

Ticho všech tich

*Ticho všech tich,
ticho nedělí podzimních.*

*Díváš se, milý Bože,
na naše kamenné lože
z pod mračen šedivých?*

*Ticho všech tich,
Ticho odpůlední podzimních.*

Neztišiš

svých starých žalů a hoře.

Uč se z chvil poklidných.

Ticho všech tich,

ticho večerů podzimních.

Nalézáš tichý třpyt hvězd

V soumraku všech tvých cest.

Spočineš jednou v nich...

Květen (1945)

To hebounce vlál květen

závanem perutí,

když drahou rukou květen

se dochvěl splynutí.

Se všemi vánky jara

se bratří rozkoš dvou –

ach, to je báje stará.

Né, deště nesplynou,

jen zadrží se v mračnu

a razí útokem.

Až živě chápat začnu,

mne zakrvácí hlen.

e) Rodinná hrobka v Pacově

K myšlence výstavby rodinné hrobky jej přimělo úmrtí jeho matky. Jím velmi milovaná matka, která ho doprovázela při jeho studiích a celý svůj život zasvětila svému jedinému synovi, zemřela ve čtvrtek 1. února 1940 večer. Příčinou úmrtí bylo selhání srdečního svalu⁵⁵. Pohřbena byla do zapůjčené hrobky na vinohradském hřbitově. Právě to, že byla pohřbena „provizorně“ svědčí o tom, že již v této době Wagner postavení rodinné hrobky plánoval. Ostatky jeho předků byly totiž uloženy na starém hřbitově v Pacově ve dvou hrobech.

Uctění památky Wagnerovy matky Zdeňky Wagnerové se účastnila velká spousta významných lidí, což dokládá velmi blízký vztah matky a syna. Po uskutečnění zádušních mších Wagner poděkoval všem, kteří se na nich podíleli. V jeho děkovném dopise zmiňuje vysoce postavené církevní hodnostáře (např. Dr. Mořic Pícha, Biskup královéhradecký, profesor Karlovy univerzity Msg. Al. Kudrnovský, tajný papežský komoří v Praze⁵⁶), kteří se k uctění památky jeho matky připojili.

Roku 1941 koupil na novém hřbitově v Pacově místo pro hrobku; mohl začít s její realizací. S dohledem nad stavbou a vůbec s hladkým průběhem mu pomáhal akad. sochař a restaurátor Kabeš Rudolf. Samostatnou výstavbou hrobky byl pověřen pacovský architekt František Zajíc, obklady pořídil František Schneider.

Do hotové rodinné hrobky byla převezena matka Václava Wagnera z Prahy, dále do ní byly uloženy ostatky příbuzných odpočívajících ve dvou starých hrobech v Pacově, včetně jeho otce. O prodej dvou pomníků ze starých hrobů se opět zasloužil Rudolf Kabeš. Ten všechny své kroky v této záležitosti s Wagnerem pečlivě konzultoval.

Autorem sochařské výzdoby hrobky je sochař Jaroslav Wagner z Jaroměře. V dopise adresovanému Václavu Wagnerovi píše: „*Dnes*

*došel plán hrobky od O. Stefana, myslím že svou jednoduchostí pojetí dopadne ve skutečnosti pěkně.*⁵⁷ Přesně podle jeho slov, hrobka působí svou jednoduchostí a čistotou formy.

Samotnou kryptu zakrývá jednoduchý kamenný blok, na kterém je symbol kříže. Sochařskou výzdobu tvoří nástavec, v jehož dolní části je napsáno zlatým písmem „RODINA WAGNEROVA A FIŠEROVA“. Nad nápisem je vytesán reliéf, skládající se ze třech ženských postav. Ve střední části je žena ležící pravděpodobně v hrobě. Tato ležící může znázorňovat právě zemřelou Wagnerovu matku i vzhledem k jejich hlubokému vztahu. Na levé straně je odsunutá víko. Na druhé straně stojí dvě dívky se sklopenými hlavami a kyticí v ruce, které vyjadřují zármutek a bolest nad ztrátou milované osoby. Celý tento jednoduchý výjev působí velmi pietně svou tichostí a jemností. Hrobka je důstojným místem odpočinku rodiny Václava Wagnera.

3. Publikační činnost - historik umění, památkář

Václav Wagner byl významnou osobností v oblasti české kultury. Neomezoval se pouze na ochranu památek, ale rovněž působil jako historik umění – snažil se památky poznat a prozkoumat, aby pak mohl být zvolen pravý způsob konzervace.

Jako takový samozřejmě prezentoval své nové poznatky veřejnosti pomocí příspěvků do novin a časopisů, pořádal odborné přednášky a byl členem řady spolků⁵⁸.

Jako historik umění se zaměřil na problematiku barokního umění v Čechách a na zpracování historických měst. Významnějším byl jeho teoretický přístup k památkám. Václav Wagner vyslovil nedostatky do té doby používané a propagované metody památkové péče tzv. analýzy, která zdůrazňovala historické hodnoty památky.

Proti ní postavil tehdy nový směr tzv. syntézu, která dávala přednost uměleckým hodnotám díla. V tomto směru šlo o to, aby památka i po své rekonstrukci nepozbyla uměleckého sjednocení.

Za první výraznější text, ve kterém se rýsuje jeho myšlenkový směr, můžeme považovat příspěvek do časopisu Život, s názvem „*Současné umění a památka výtvarná*“⁵⁹. Wagner zde poprvé vyslovuje příklon k metodě syntézy, „*idea ochranná, opřená o disciplínu historickou ve svém úkolu mravním, estetickém a vědeckém je si pro vždy vědoma toho, že dílo minulosti povznáší a poučuje přítomnost, ale že ji nemůže nahraditi*“⁶⁰.

První monografie zabývající se městem věnovala městu Tábor a vyšla roku 1924. V této knize je zřejmý vztah k tomuto městu, který si autor vybudoval v době svých studií na gymnáziu. Je to poprvé, kdy Wagner vyslovil předpoklad, že k úspěšnému poznání díla, není třeba pouze profesionální přístup k památce, ale také velmi důležité osobní poznání daného objektu.

Další města, o kterých napsal shrnující publikace, byly Pardubice (1943) a těsně před svým zatčením i Klatovy (1948). V Literárním archivu se nám v jeho fondu zachovala i připravovaná kniha zaměřující se právě na Pacov, město jemu asi jedno z nejbližších. Bohužel k vydání z důvodu jeho zatčení už nestihlo dojít.

Takovéto publikace z pravidla rozdělával do dvou částí. Obsahují krátký a stručný historický úvod s klíčovými historickými daty, která nám pomáhají lépe pochopit pozadí, na kterém se město rozvíjelo. A samozřejmě také ovlivňují celkový umělecký vývoj, kterému bývá věnována právě druhá, obsáhlejší část. Byla zde vyslovena myšlenka problematiky architektonickému celku v jeho celistvosti, ve vztahu k urbanistickému kontextu a samozřejmě také krajinnému rázu. V podstatě zde nastínil ideu městských památkových rezervací. „*Už před rokem 1948 tak česká památková péče dospěla k rozhodnutí chránit v městských památkových*

rezervacích nejen exteriéry památek, ale i jejich vnitřní strukturu, konstrukce a detaily, zachovat v historickém městě půdorys, uliční prostory, výškovou skladbu zástavby a dálkové pohledy, včetně žádoucí ochrany i méně hodnotných staveb.“⁶¹

Václav Wagner všechny tyto své myšlenky shrnul v souboru studií z doby 2. světové války, pod názvem *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Kniha vyšla v nakladatelství Vladimíra Žikeše v roce 1946. Po jejím vydání Wagner obdržel dopis od Václava Viléma Štecha, ve kterém jeho autor vyslovil její přínos na poli památkové péče: „*Děkuji Vám upřímně za krásnou knihu. Doufám pevně, že splní svůj úkol, neboť jste v ní otevřel pohled na problematiku dnešní ochrany památek a hnul několika zásadami a pojmy, které už opravdu antikovaly. Podíval jste se směle na věci, kolem nichž se jenom chodilo – a to je veliká zásluha.*“⁶² Publikaci doplnil fotografiemi dobrých a špatných příkladů analytické a syntetické praxe památkové péče. Hned na začátku kritizuje způsoby památkové péče, které se zasloužily o zachování památek. Leč ty ale přišly konzervací o jednotu uměleckého díla. Příkládá zde velký význam zaměření a dokumentaci nálezů, což považuje za nezbytné. Vydání této knihy byl velký počín na poli památkové péče.

Zde jsme si uvedly jen příklady jeho nejvýznamnějších publikačních počínů. Obsahová stránka prací bude rozebrána blíže v následujících kapitolách.

4. Ochrana historických měst

Wagner celý svůj život zasvětil památkové péči. Toto úsilí plně rozvinul ve službách Státního památkového úřadu v letech 1919 – 1939; od druhé světové války jako přednosta. Myslím, že bez nadsázky můžeme říci, že u nás bychom našli jen málo památek,

na jejichž opravách a záchranách se Wagner nepodílel alespoň dílčím způsobem.

Samozřejmě, že nějaké památky mu přirostly k srdci více, než jiné. V tomto případě jsou to rovnou architektonické celky – města, u kterých se zabíral otázkou jejich ochrany, jako kolektivního uměleckého díla. Byl vůbec prvním, kdo na město pohlíželo jako na specifickou strukturu, o kterou je nutno pečovat takovým způsobem, aby její umělecké působení zůstalo zachováno.⁶³ Důležité je potlačení všech aspektů, které by to znemožňovaly. Města jako jsou Klatovy, Pardubice, Pelhřimov či Pacov byly jedny z prvních, u kterých Wagner začal hodnotit historickou zástavbu jako celek podle domů a uliček. Tím se snažil dosáhnout propojení mezi ochranou a obnovou historických budov s moderní městskou zástavbou. Cílem byl vznik ideálního města, které splňuje veškeré požadavky moderního života a zároveň si uchovává svoji historickou hodnotu. Tento pohled velmi významně ovlivnil teorii a praxi městských památkových rezervací v 50. letech 20. století.

Je velmi těžké zpětně určit, na kterých záchranách památek se Wagner podílel. Nebylo zvykem psaní restaurátorských zpráv, které jsou dnes nedílnou součástí, jakýchkoli zásahů do památek. Občas máme štěstí, pokud se dochoval zápis o provedených opravách, signovaný naším památkářem. Pokud ne, je třeba procházet papír po papíru celé archivy a skládat si tak velmi pomalu celý obraz.

Pro názornou ukázkou Wagnerovy práce na památkách jsme si zvolili právě místa (města), ke kterým měl nějaký bližší vztah – soustavně se jimi zabýval. Jsou to města, k nimž Wagner napsal monografie. Na těchto příkladech bude snazší jeho postupy prezentovat. Z těchto měst byly také záměrně vybírány různé památky, aby byly ukázky památkářské práce rozmanitější. Všechny zásahy, které jsou zmíněné níže, Wagner sám navrhoval či je alespoň kolaudoval.

a) Klatovy

Jedním z takových měst jsou Klatovy. Je to staré město s bohatou historií a velkou řadou pamětihodností. Při městě se velmi dobře zachovala jeho opevnění, která bylo postupem času potřeba opravit.

Jednou z nejstarších památek Klatov je Bílá věž, bez které by si místní své město asi ani nedokázali představit, jelikož je cennou a charakteristickou památkou. I tato věž prošla postupem času řadou zásahů, při kterých radil Václav Wagner. Ty se týkaly spíše technického zaměření: šlo například o výměnu krytiny. Takové opravy jsou většinou jedny z nejdůležitějších, jelikož zabraňují zatékání a usměrňují okolní vlivy, které by měly ničivé důsledky pro celou stavbu.

Celé práci samozřejmě muselo předcházet zpracování rozpočtu. Ten byl vytvořen v červenci roku 1946⁶⁴. Obsahoval nezbytné postavení lešení, opravu vadného krovu (porušeného zatékáním vody – kvůli špatné krytině), provedení nové krytiny a samozřejmě náklady na měděný plech.

Velmi často při opravách docházelo k objevům starší výzdoby, podobně tomu bylo i zde, kde při stavbě lešení byly odstraněny plechové ciferníky a pod nimi byly objeveny ciferníky v omítce.⁶⁵

Další památkou, která se nacházela ve velmi chatrném stavu a potřebovala okamžitý zásah, byla jedna z hradebních věží, tzv. Hláska. Hláska je dodnes cennou architektonickou památkou, dobře uchovaným zbytkem bývalého středověkého městského opevnění. Tato celkem zachovaná věž je kruhového půdorysu o průměru asi 9m. Na západní straně je přímočaře seříznuta a z této strany k ní přiléhá křídlo domu čp. 7-I. Věž je vysoká asi 16 m a nahoře je opatřena kuželovitou střechou, jejíž dřívější sešlá šindelová krytina byla v roce 1930 překryta azbesto-cementovou břidlou mědnaté barvy. Ve zdivu byla trhлина asi ve třetině kruhové části, široká 10

až 15 cm procházející od hlavní římsy šikmým směrem až téměř k soklu věže v délce ca 14 m. Trhlina prostupovala celou tloušťkou zdiva, které bylo povětrnostními vlivy porušováno i uvnitř. Účinky tohoto porušování se objevovaly již tím, že se ve zdivu vytvořily další trhliny asi 3 cm.⁶⁶ Široké, svislé zdivo věže prostupující v hořejší části, přibližně rovnoběžně s velikou trhlinou a též několik trhlín vodorovných. Ty dokládaly chatrný stav zdiva věže, které nebylo tak dostatečně chráněno před povětrnostními vlivy, neboť slabá vrstva hrubé zevní omítky byla zvětralá, od zdiva odfouklá a z velké části odpadávala. V tomto případě byl žádoucí rychlý zásah, jinak by mohlo dojít k nenávratnému narušení statiky a tak i k následnému zhroucení Hlásky. Trhliny vznikly pozvolným sesedáním základové půdy a zatékáním dešťové vody do zdiva, silně narušovaly stabilitu.

Věž byla památkovým úřadem řádně prohlédnuta a doporučena následující opatření: *„Třeba všechnu omítku věže otlouci, velkou trhlinu do hloubky otevřít a řádným převázáním zdiva zazdít, ostatní slabší trhliny zazdít a dle potřeby převázati a uvolněné partie zdiva rovněž náležitě nově zazdít. Dále by bylo dobré zdivo také vyklínovati, omítku doplniti, případně vyspravit, v případě potřeby se doporučovalo stáhnutí železnými kleštinami.“*⁶⁷

Roku 1932 se přistoupilo k doporučeným úpravám, podle výše zmíněného návrhu. Stará a chatrná omítky byla otlučena. Uvolněná místa ve zdivu byla vybourána a znovu vyzděna. Trhliny byly utěsněny a převázány novou hrubou omítkou: byla použita nastavovaná vápenná malta cementem a lomovým kamenem.

Největší trhlina, 10 – 15 cm široká, byla převázána ložným kamenem, opět vše bylo nanášeno na vápennou maltu nastavovanou cementem. Vypadlá část římsy byla doplněna vrstvou cihel o tloušťce zdi dle původní římsy a vše bylo omítnuto. Zemní sokl věže byl vlhkostí velmi poškozený a uvolněný. Bylo třeba uvolněné zdivo odbourat a znovu vyzdít na nastavovanou říční maltu. Prejzový kryt

výstupku věže při hlavní zdi se musel sejmout a po důkladném očištění a doplnění scházejících prejzů znovu uložit do malty.

Zdivo věže ve spodní části terénu bylo provlhlé a z velké části uvolněné. Takto uvolněné části se vybouraly a znovu vyzdily na nastavovanou maltu z říčního písku, aby nedocházelo k jeho dalšímu narušování. Vypadnutá část hlavní římsy byla nahrazena novou cihlovou vyzdívkou.⁶⁸

Po náležitém opravení a vyztužení zdiva byla věž nově omítnuta vápennou maltou z říčního písku s přídavkem portlandského cementu⁶⁹. Zásah byl proveden v souladu s ochranou památek.

b) Pardubice a Kunětická Hora

Dalším městem, kterým se Wagner zabýval z hlediska péče o zachování města, jako architektonického celku jsou Pardubice: sídelní město pánů z Pernštejna. Ti jsou významnými nositeli renesanční městské architektury. Centrum starého města je pravidelné čtvercové náměstí, které je obklopeno domy s nádherně zdobenými štíty. Starému městu dominuje zachovaný zámek, na kterém se dochovaly unikátní nástěnné malby z 1. poloviny 16. století. Dohromady je město velmi cennou umělecko-historickou památkou.

Pardubický zámek

Všechny informace zde uvedené jsou převzaté z Národního archivu Praha, fond Státní památkové správy. Signatura 30 Pam. Pardubice, složka zámek r. 1926 – 1951. Zásahy, které jsou v těchto poznámkách uvedeny, řídil Václav Wagner:

Zámecké budovy, jež přešly koupí roku 1920 do vlastnictví Muzejního spolku, byly dřívějším majitelem velmi zanedbány tak, že Muzejní spolek je převzal již ve velmi sešlém stavu. Proto bylo nutno záhy po odkoupení provést nákladné záchranné a udržovací práce, aby budovy nebyly zničeny úplně. Zejména v jižním traktu se musely vyměnit shnilé stropní trámy. Zdivo budovy v západním rohu

bylo značně trhlé, a poněvadž docházelo k zvětšování trhlin, musely být zajištěné podchycením základů a stažením zdiva kleštinami. Rovněž trhlé zdivo kruhové věže při spojovací chodbě na valy a zdivo této chodby bylo nutné zajistit a podchytit stejným způsobem. Točité kamenné schody u věže a zmíněné spojovací chodby se následkem sesedání zdiva zřítily, tudíž byla nutná jejich celková úprava. Po obvodu zámeckých budov bylo doporučeno zřídit v šířce alespoň 1m dlažbu se sklonem od budovy, aby se zamezilo vnikání vody podle zdi do základů, které se tím podmáčejí a způsobují sesedání jednotlivých částí. Fasáda budovy také vyžadovala zásadní zásah. Omítka byla vyzdobena sgrafitovým kvádrováním. Tyto původní zachovalé části bylo v plánu konzervovat, uchytit a osvěžit. Záchody v budově byly velmi primitivní, jejich odvádění probíhalo za pomoci prkenných truhlíků vedených ve zdi. Truhlíky byly shnilé, což způsobovalo vnikání vlhkosti do zdiva. To bylo v těchto částech úplně rozrušeno. Tyto truhlíky se musely ze zdi odstranit. Nahradilo je lité potrubí a v záchodech se zavedlo splachování.

Hradby na obvodu valů kolem celého zámku byly také ve stavu velice chatrném, na mnohých místech tlakem země a následkem chatrného zdiva byly vychýleny ze své polohy tak, že vrch hradební zdi, která měla původní sklon dovnitř, vychyloval se navenek až o 15 cm před patu u základů. Takový stav byl velmi nebezpečný, takže se závadné části rozebraly a znovu postavily. Tento stav zavinilo jednak stáří hradeb samotných, ale hlavně fakt, že jejich prejzový kryt byl úplně zničený. Proto bylo v plánu zřízení nové krytiny stejného charakteru, aby se hradby zachovaly. Při provádění těchto prací nebylo opomenuto ani na interiér zámku, což znamenalo obnovení původních zámeckých místností, které měly sloužit (stále slouží) k uložení muzejních sbírek.⁷⁰

Oprava portálu (portál vytesaný v letech 1529-1541 v pískovci)

Hned po převzetí zámku Muzejním spolkem bylo přikročeno k opravám portálu, jenž byl už v té době velmi poškozen. Roku 1923 byla zvolena metoda chemické konzervace, které se tehdy přikládala nemalý význam. Ta však zhuštila povrchové partie, které se pak právě pro svoji větší hustotu odlupovaly od jádra.

Roku 1940 byl prohlédnut nově opravený portál. Po prohlédnutí portálu bylo zjištěno následující – scházely celé velké části říms (rohy), některé části (listovce na římsě) byly vyplněny jen schematicky rovnou plochou. Tyto části bylo dobré doplnit, protože to bylo pouhé opakování podle částí zachovalých. Doplnky z předešlé opravy se musely odstranit, jelikož byly provedeny z příliš mastné cementové malty, následkem čehož se tato oddouvala. Kámen, ze kterého je celý portál vyroben, byl vnitřně zdravý, jen na povrchu rozrušen – což si vyžadovalo brzkou opravu, aby nedocházelo k dalšímu poškození.

Oprava byla provedena podle Wagnerových návrhů následovně: *„celý portál byl zbaven všech nečistot – všech organických částí, prachu pomocí vody, štětců a jemných kartáčů. Po řádném promočení vodou se všechny části portálu napustily pomocí štětců cementovou šlichtou tak, aby vnikla do všech pórů rozrušeného kamene. Celé se to několikrát opakovalo a usazená šlichta se odstranila. Tento postup se musí dít po částech /od shora dolu/ tak, aby šlichta nezůstala na povrchu usazena a nezanechávala po sobě nejmenší stopy, což patřičným omýváním se docílí. Za stálého máčení se scházející části vyplnily tmelem, barvou i složením odpovídající pískovci – čistý říční praný písek a cement 1:5 a malé množství barvy. Tyto doplňky se před úplným ztvrdnutím lehce nožem opracovaly, by na povrchu nezůstala neprodyšná glazura a okrajová místa známým způsobem bíle nekvetla“.*⁷¹

Odvodnění portálu bylo památkovým úřadem shledáno jako správné a vyhovující. Plech z horní římsy byl odstraněn, poněvadž místo ochrany desky způsobil její zmáčení a tím větší poškození.

Doplnění odpadlých partií bylo provedeno již s ohledem na nezbytnou soudržnost částí zdravých, jichž je ve vlysu a římsách většina. Doplnky, aby nerušily, byly provedeny vesměs jako přesné kopie částí zachovaných. Konzervace byla provedena velice důkladně, takže kámen se na žádném místě ani neodprašoval a neodlupoval. Ochranná síť k zabránění hnízdění ptactva nebyla památkovým úřadem doporučena jednak z estetických a technických důvodů (obava před zabránění řádnému vysychání). Zjištěná polychromie byla ve svých stopách zachována a konzervována.

Renesanční zábradlí, nesoucí lovecké výjevy, před vchodem do zámku, utrpělo velmi dešti a potřebovalo nutně rychlou opravu. Pískovec na všech obrazcích byl povrchově rozrušen a odpadával. Kamenné desky zábradlí byly před léty neodborně spojeny železnými svorníky, které kámen na vrchu potrhaly. Spáry mezi kameny byly místy až 2 cm široké a docházelo do nich k zatékání vody. Protože se právě opravoval i zámecký portál, byla úprava zábradlí zvláště vhodná.

Na pozadí portálu byly nalezeny stopy blankytně modré polychromie, na ostatních ozdobách polychromie zelená. Památkový ústav rozhodl o neobnovení původní polychromie.

Vnitřek zámku byl již v letech 1920 - 1923 částečně upraven pro muzejní účely. Restaurační program sledoval již zmíněný návrat do původního stavu. Ten byl vesměs znatelný a jen pozdějšími přístavbami a užitkovými úpravami pozměněný. Příčky rozdělující místnosti byly vybourány v místnostech: v předsíni arkýřové síně, v sálu s numismatickou sbírkou (při tom nalezeny renesanční malby), v perněštýnské chodbě a v perněštýnském sále (nálezy pozoruhodných maleb, pilíře dřevěného a zbytků kazetového malovaného stropu).

Také v předsíni perněštýnského sálu byly objeveny zbytky maleb. V 1. patře při těchto pracích bylo nalezeno množství ostění, dveřní pažení z několika období 16. století. V přízemí se upravovaly místnosti pro bufet a restauraci. V hlavní pilířové síni nádvoří (při

terase) byly očištěny štukatury v elipsových polích z 2 poloviny 16. století (sochař Kavka objevil barevné tóny štuků).

Roku 1925 byla zahájena úprava přízemních místností v zámku od vchodu nalevo. Po vybourání vestavěných příček a stropů se zjistilo, že podpěrný pilíř je ve svých základech rozdrčen a že stropní klenba je porušena. Zdi a pilíře klenutých místností 1. patra spočívaly na gotické klenbě přízemních místností stranou od středního pilíře této klenby. Tlakem hořejších pilířů byla klenba v přízemí nebezpečně potrhána a promáčknuta, tak že bylo nutno z bezpečnostních důvodů nejdříve podniknout velmi naléhavé a obtížné práce. Základy pilířů bylo nutno vyměnit a podchytit traverzami zeď v 1. patře, která leží na porušené klenbě a tu opravit.

Při snášení nižších stropů v 1. patře (roku 1930) zámeckého paláce v jižním traktu byly objeveny nejen kazetové stropy, ale pod opadanou omítkou renesanční alegorické i ornamentální malby. Jedna z nich uvádí rok 1532. Pocházejí tedy z téže doby, jako nádherný portál paláce. Bohužel obrazy jsou poškozeny. K jejich poškození došlo, když je v minulosti zahazovali maltou a kladivem rozbili, aby nová omítka držela. Vyskytují se tu erby: pernštejnský a vartmberský.

Malby na zámku nechal Wagner opravit Bohumírem Čílou. Jde o obraz Samsona a Dalily a malby v okenním výklenku vpravo od obrazu. Práce se skládala ze sejmutí zbytků omítek, vyčištění od prachu a vápenného závoje, zatmelení dřer, jejich vytónování, konzervace obrazu a všechny práce, které by se v průběhu vyskytly – nutné k úplnému restaurování a z konečného zakrytí malovaných ploch.

Sgrafita na východní straně byla opravena poněkud intenzivně, takže bylo památkovým úřadem doporučeno, aby v dalším postupu práce byla čern vymytím zmírněna. Větší doplňky kamenných částí profilovaných (ostění oken) nebo armovaných (opěrné pilíře), jež byly provedeny omítkovým materiálem. Dále byly nahrazeny podle

možností, zejména pokud šlo o správký větších defektů, kamennými vložkami z příbuzného materiálu jako ostatní původní kámen.

Partie jižní stěny průčelí od horní plochy spodního zesilujícího zdiva (kryté prejzy) až do úrovně bývalé hlavní římsy se znovuzřídila ve sgrafitové omítce, jež byla z valné části dobře zachována. Bylo třeba dobré části opatrně očistit a v částech opadaných, po eventuálním vyspravení zdiva, doplnit rovněž sgrafitovanou omítkou vytvořenou z materiálu podobného složení jako je omítka původní. Zbytek staršího barevného rámování okna v dolní etáži bylo nutno zachovat a omítku konzervovat.

Nástěnné malby z roku 1532 mají velikou uměleckou hodnotu. Jejich oprava souvisela ovšem s konečnou žádoucí úpravou prostorů, které měly být znovu otevřeny v celém rozsahu. To ovšem předpokládalo vyklizení horního patra a doplnění roštové konstrukce stropní se spodním kasetováním. Po odstranění příček se porušená místa vyspravila hladkou štukovou omítkou a malby byly restaurovány.

Arkády na východní straně nádvoří, dokonale zachované o 5-ti pozdně gotických obloucích z počátku 16. století, byly v barokní době (1726) zazděny a zaplentovány předzdívkou z lomového kamene 35 cm silnou. Celá východní strana byla opravena. Nález byl neobyčejně významný po všech stránkách. Znamenal ovšem další nutné úpravy – jednak zřízení trémového stropu v chodbě takto otevřené; úpravy vnějšího zdiva. Bylo rozhodnuto, aby vyložená barokní římsa byla snesena (ztratila totiž opravou) a aby místo ní byl pod okny 1. patra zřízen pás.

Malbu hlavního zámeckého průjezdu bylo doporučeno odstranit a nahradit ji pouhým bílením v tónu staré omítky, poněvadž žluto-zelené barvy z vedle čistého kamene architektonických článků působily velmi nevzhledně. Modrá barva pozadí štukatur v sále přízemí na nároží severozápadním (bývalá restaurace) měla být nahrazena barvou světlejší, poněvadž architektonická koncepce

místnosti, zvláště klenby vyžadovala méně kontrastního odlučování štukových polí od základní půdy bílé. Jasnější modrozelená barva, jaká byla v předsíni k tomuto sálu ještě zachována, ukazovala, že méně kontrastní přechody působí příznivěji vzhledem k architektonickému členění prostoru. Klenba v přízemní arkádě ve východním dvorním křídle byla rekonstruována jako křížová do samonosných žeber. Dlažba nádvoří byla doporučena ze žulové kostky bílé a černé.

Záznam kolaudace z roku 1932 prozrazuje, že zajištění všech maleb bylo provedeno pečlivě, v souladu s požadavky památkového úřadu. Ovšem v celkové úpravě nešlo přehlédnout, že některé retuše působily v jemné malbě renesanční dojmem trochu hrubým. Bylo nutno při další práci Bohumíra Číly v sousedním mázhauzu tuto závadu odstranit. Kromě toho, byl sokl nově protažen na stěně obrácené do nádvoří, dodatečně na světle červené půdě překreslen tmavočervenými liniemi, které rovněž působily tvrdě. Bylo také třeba odstínovat a některé linie případně vůbec vynechat, poněvadž sokl měl mít za účel jen spojit, zklidnit a neznatelně upravit přechod mezi fragmenty, nikoli však podtrhovat a sám se uplatňovat. Interiér síně a zvláště arkýře – v jeho úplnosti – byl jedním z nejkrásnějších nálezů a nesměl tak být rušen ani nejnepatrnějším přídávkem, který by nebyl bedlivě zvážen. Dlažba z červených ostře pálených cihel scelila prostor a působila výborně.

Na arkýři na západním rohu se zachovaly téměř všechny malované omítky z doby mezi lety 1510 - 1520. Klenba byla skvěle zachována v architektonických formách i v malbě. Na středovém svorníku je polychromovaný znak Pernštejnů. Na severozápadní stěně je bohatá rozvilina na způsob maleb na Zvíkově, pouze hustší v kresbě v modrém tónu. Všechny architektonické články jsou bohatě polychromovány. Záklenek nad oknem byl vymalován při nové renesanční úpravě síně roku 1532, a sice jako tři malé oválné otvory iluzivně se otevírající do modrého nebe. Také na některých pozdně gotických částech malby arkýře je znatelné renesanční přemalování.

Arkýř reprezentuje úplný pozdně gotický „interier in originali“⁷², jakých je v Čechách – metodou přísné konzervace zachovaných – velmi málo. Renesanční malba v síni byla téměř úplně konzervována. Obraz Samsona a Dalily byl naprosto scelen. Bylo patrné, že byl malován jako závěs – na způsob gobelínu. Postava „Fortuny“ mezi okny, nově objevená, byla téměř úplná s většinou čitelných nápisů. Na všech malbách jsou vyryty různé nápisy s letopočty, mezi českými jeden latinský. Jejich odkrývání bylo neobyčejně obtížné. Pernštejnský znak nad dveřmi byl úplný, levý (heral.) zbrojnoš po jeho straně má v ploché barvě doplněnu horní část těla s hlavou. To byl jediný, znatelný a vcelku nerušivý doplněk. Všechny ornamentální malby (špalety) byly opět jen přísně konzervovány. Na stěně do dvora se objevily zbytky malby – také scéna figurální, dva rytíři v krajině (asi v pozadí) a vpředu část velkého luku. Malíř Číla se v tomto případě dobře osvědčil. Byla mu svěřena konzervace a odkrývání dalších maleb v sálech. Přední sál byl vydlážděn žulovými deskami.

Roku 1933 bylo na všech malbách, na stropě i stěnách, patrné špatné ošetření z opravy v letech 1921-1922. Na třetím poli stropu v rohu nad pravým oknem byla tehdy malba smyta a narychlo nově namalována. Z toho důvodu byl výsledek této opravy nežádoucí.

Památkovým ústavem byla roku 1939 provedena prohlídka oprav maleb: „*Kolaudace opravy maleb ve velké síni 2. patra pod opraveným dřevěným malovaným stropem. Způsob začlenění zbytků originálu červené malby obložením do prostoru malovaného jen náznakem v barvě šedé je vzorné – neporušuje originál a zachovává jednotu interiéru. Toto byl příkladný způsob, kterak by se mělo v interiérech pracovat. Nesmí se zapomínat na preventivní udržování malby.*“⁷³

Oprava kostela sv. Jana Křtitele

V Pardubicích samozřejmě probíhaly pod dozorem památkového úřadu, za jehož zásahy odpovídal v té době Václav

Wagner, i další opravy. Jednou z nich byla i vnější oprava kostela sv. Jana Křtitele (1933). Ta nebyla příliš povedená, jelikož byla nahlášena pozdě a tak bylo znemožněno památkovému úřadu, aby na opravy dohlížel. Omítky byly zatřené s pečlivým obarvením všech architektonických článků, zvláště renesančních štítů s pilířky a hlavicemi. Vnitřek byl nově vymalován, znaky na klenbě lodi zůstaly, ovšem v obnoveném stavu. Nejhorší bylo, že kamenný sokl byl zakryt umělým kamenem a náhrobní kameny byly natřeny cementovou barvou. Wagner v tomto případě doporučoval, že by bylo žádoucí, aby aspoň tato poslední závada byla podle možnosti napravena tím, že by se učinil pokus o umytí kamenů čistou vodou a měkčími kartáči. *„Tato nejen estetická, ale i technická závada je nedůstojná města kulturně tak pokročilého a budí veřejnou nelibost, jak svědčí připomínky úřadu zasílané“.*

Pomník Bedřicha Smetany 39/40 v Tyršových sadech

Pomník a jeho umístění je možno posuzovat ze dvou hledisek, a to 1) stanoviska výtvarného jako uměleckého díla a jeho situování podle výtvarné potřeby, 2) hlediska ochrany památek se zcela výlučným zaměřením k otázce, jsou-li tímto umístěním ohroženy památkové hodnoty. Po této druhé stránce konstatoval památkový úřad, že z pohledu ochrany památek, a to ani po hmotné, ani po pohledové stránce přímo dotčeny nejsou, takže z tohoto hlediska bylo možné vzít umístění podle návrhu architekta na vědomí. K první otázce se úřad nevyjadřoval z postu úřadu. Nicméně protože byla vznesena na toto téma otázka, odpověděl, že to, když je pomník schválen z hlediska památkového neznamena, že schvaluje volbu místa. Pro pomník toho druhu, jaký byl navržen, nebylo místo naprosto vhodné, protože šlo o prostor příliš veliký a prostorové vztahy mezi hmotami okolních veřejných budov a pomníkem by byly značně nepříznivé.

Kunětická hora

„...nebudeme uváděti zříceninu do domnělého původního stavu, nýbrž technickými prostředky se pokusíme zvolnit nebo zastavit proces jejího zániku.“⁷⁴

Všechny odborné informace jsou čerpány z Národního archivu Praha, fond Státní památková správa, signatura 30 Pam., Kunětická hora.

Kunětická hora přešla (byla odkoupena) v ubohém a zpusťšeném stavu do majetku Muzejního spolku v Pardubicích r. 1919. Již o rok později se ustavilo Kunětické družstvo a za svůj úkol si stanovilo znovu restaurování rozpadávajících se zřícenin. To bylo velmi potřeba, jelikož hrad na této hoře nebyl od 17. století používán a velmi brzy začal měnit v pomyslnou horu kamení.

Nejdříve bylo třeba odstranit vše, co se podílelo na zkáze hradu. Odstranění stromů a keřů, vyklizení sesutých míst, zajištění věže, na které se objevovaly velké trhliny.

Práce na Kunětické hoře se týkaly do určité doby téměř výhradně 4. brány a jejich adaptací podle návrhu arch. Dušana Jurkoviče, v hradním paláci byla znovuzřízena sklípková klenba betonovou konstrukcí. Snahy dřívějšího výboru Kunětického družstva nesly se za spolupráce arch. Jurkoviče směrem nikoli výhradně konzervačním, což lze do jisté míry omluvit jak stavem restaurovaných objektů, tak vážnou snahou, opatřit pro Kunětickou horu pramen příjmů.

Nový pracovní výbor Kunětického družstva nastoupil cestu nejužší spolupráce se zdejším úřadem a tím akceptoval i tlak konzervační pro všechny další práce. *„Velikost úkolu, význam památky i družstva, které ji vlastnilo a udržovalo, činilo z tohoto šťastného obratu jeden z největších úspěchů praktické ochrany památek té doby v Čechách⁷⁵.“* Dnešní ochrana památek se na to nekouká s takovým nadšením, je vytýkáno nadměrné použití betonu.

Roku 1928 byla provedena část úprav. Byla postavena nová veranda. V podstatě se při stavbě příliš neodchýlili od projektu, ale stejně nebylo vyhověno požadavku z památkového hlediska. *„Takže např. dřevěné pilíře (dubové) a schodiště má vzhled poněkud málo masivní. Stejně tak byly proneseny námitky proti zdvižení úrovně terasy verandy až k rámu okna v 5. bráně, jakož i proti způsobu dlažby na terase verandy. Střílny mezi 3. a 4. branou byly záklenkem cihlovým zachyceny, rovněž ohrožená okna v paláci, což bylo provedeno správně.“*⁷⁶

Roku 1932 byla provedena úprava arkýřů rytířského sálu, jeho vydláždění červenými dlaždicemi. Zároveň byly upraveny pískovcové stupně vedoucí do sálu a z něho do arkády a byl odkryt celý střední pilíř. Okna byla zasklena.

Hradní muzeum bylo upraveno ve třech místnostech 1. patra paláce. Místnost byla vydlážděna, čtvery dveře a sedmero oken bylo opatřeno ostěním, okna zasklena a pořízen nábytek a vitríny.

V paláci také došlo k zabezpečení vyhlídkových prostor ve 2. patře tím, že zde bylo nainstalováno zábradlí. Byla pořízena pískovcová ostění a byl připraven přístup k této síni.

Provedené úpravy roku 1934 zahrnovaly zastřešení celé palácové budovy, v nadezdění věže, provedení dvou schodišť, ochozu a železobetonových stropů v prostoru věže. Mimo to byla provedena řada různých řemeslných prací. K zakrytí střešní konstrukce bylo užito moravské břidly. Wagnerem bylo shledáno, že veškeré práce byly provedeny řádně, odborně a plně vyhovují technickým i estetickým požadavkům. Vzhledem k tomu, že zastřešení palácové budovy bylo v daném případě nejvhodnějším konzervačním opatřením, bylo možné tuto práci akceptovat i ze stanoviska ochrany památek. Všechny zmíněné práce byly bez připomínek zkolaudovány památkovým úřadem.

Podle Wagnera: „*Se stanoviska ochrany památek bylo nutno vytknouti, že nadezdění věže se vymyká z rámce nutných conservačních úprav. Pro technické zabezpečení věže by postačila výška podstatně nižší. K tomu podotýkají přítomní páni zástupci Kunětického družstva, že si byli vědomi této estetické závady, že však při stanovení výšky měli na zřeteli i praktické využití věže jako rozhledny. Výška byla stanovena minimální s ohledem na umožnění výhledu k západu a severu přes hřebeny střech.*“⁷⁷

Při volení vhodné střešní krytiny bylo rozhodováno mezi několika možnostmi. Zamýšleli se nad šindelí, která byla zavrhnuta z důvodů požární bezpečnosti. Krytina z pálené hlíny je velmi výrazná svou barvou. Takže volba padla na krytinu břidlovou a to z několika důvodů. Je z pálené hlíny a je žáruvzdorná. Z estetického stanoviska by proti této krytině nebylo námitek, neboť její barva i struktura by byly v naprostém souladu se starým zdivem. V pohledech blízkých i dalekých by nezdůrazňovala nový motiv nad starým útvarem. Na straně severní a západní by bylo nutno střešní plochy prolomit vikýři.

Při zajištění zdiva paláce před povětrnostními vlivy radí přímo Wagner. „*Obvyklý conservační zásah spárování zdiva a zajištění jeho hřebene nestačí, aby poskytl ochranu celému zdivu tohoto velikého objektu, zejména omítkám vně i uvnitř paláce a zachovaným architektonickým detailům, jejichž fragmenty dosud uvnitř paláce existují. Toto přesvědčení bylo podporováno podobnými zkušenostmi, jichž úřad nabyl po hromadném, různými metodami prováděném konservování zřícenin. Ze všech těchto způsobů je poměrně nejúčinnější opatření stavby střechou, jestliže stav zdiva, jeho vzhled a úprava to připouštějí. Tohoto způsobu bylo použito na hradní zřícenině Pecce u Nové Paky a zkušenost ukázala, že zdivo omítky, krby, dveřní ostění a jiné detaily v patrech jsou od té doby chráněny trvale a účinně při čemž silueta hradu se nezměnila na jeho neprospěch. Také udržování je pak zjednodušeno pouhými opravami krovu a střechy, které je možno prováděti na venkově*

každým zkušeným stavitelem bez velkého nákladu. Kdežto udržování konservované zříceniny nezakryté, pokud je bohatá na zbytky architektonických detailů, omítek a eventuálních maleb, vyžaduje jednak práce specialistů, za druhé stálého odborného dozoru zdejšího a zvláště velkých nákladů, které jsou za dnešního stavu věci téměř nedosažitelné. Při čemž taková sebe pečlivější práce nezůstává v našem podnebí během deseti let ušetřena nových vážných poruch. Současná doba neumožňuje a) stálý dozor Památkového úřadu, b) opětované konservační zásahy, při velikých výškách a hmotách Kunětické hory, které by byly zvláště nákladné. Proto nelze trvati na pouhé konservaci, která je sice teoreticky správná, ale prakticky má zcela nepatrnou trvanlivost. Z té příčiny je Památkový úřad ochoten dát souhlas ke zřízení střechy nad palácem. Jsou možné dvě alternativy střechy: a) střechy betonové vložené (zapuštěné) do obvodového zdiva a b) střechy vysoké kombinující sedlo s valbou. Památkový úřad se přiklání k variantě b). A to hned z několika důvodů - že zdivo paláce na Kunětické hoře by nebylo vlivem povětrnosti v horních partiích na hloubku cca 4 m tak únosné, aby do něho mohla býti betonová konstrukce střešní zapuštěna bez pronikavého jeho vyztužení. Toto vyztužení, má-li býti k tomu účelu účinné, by se rovnalo úplnému přezdění, při čemž by byly zasaženy již i vnější a vnitřní zbytky omítek a architektonických detailů. Památkovému úřadu se podařilo přimět Kunětické družstvo k přesvědčení, že nelze pořizovati kopie domnělého původního stavu, jak k tomu sváděl Willenbergův dřevoryt z doby po roce 1600. Sklon střechy a detaily konstrukce, jak se jeví z plánů, jsou stanoveny po velmi důkladném studiu věci, přesto však zbývá ještě detaily, které je nutno změnit. Tak např. se uvažuje o tom, aby dřevěné krakorce byly nahrazeny podbitím a záklopem, aby kombinace prejzové krytiny s dřevěnými krakorci nepůsobila rušivě. Z uvedených příčin, jak jsou výše stručně vylíčeny, přimlouval se Památkový úřad za to, aby zřízení vysoké střechy na paláci a úprava krovu a krytiny věže byla zásadně povolena.⁷⁸

Počátkem roku 1941 se záchranné práce ještě více zkomplikovaly – následkem prudkého tání sněhu na úpatí Kunětické hory se začala posouvat půda pod ravelinem, což je jižní část v oblasti lomu. To vše způsobilo rozpukávání a rozpadávání skály. Rozběhlo se proto jednání o záchraně skály a hradních objektů. Nutné bylo podepření ohrožených částí a zamezení dalšího rozrušování, což bylo možné odvodněním prohlubně v ravelinu a zamezením dalšího vsakování do skály. Vsakování a zatékání vody mělo zamezit zaspárování a zacementování rozpukaných částí, současně bylo nutno počítat podle daných možností i s injektováním a případně i s jílovými výplněmi větších dutin dobře izolovaných proti hornímu a bočnímu zatékání vody. Některé části skály mohly být kromě toho ještě zpevněny železnými tyčemi zacementovanými do skály. V průběhu těchto prací bylo důležité neopomenout neustálou kontrolu zabezpečování skály a pohybu a rozrušování vrstev. To vše by mělo být prováděno odborníkem.

Všechny tyto úpravy byly překontrolovány zástupci památkového úřadu (Wagnerem). Při prohlídce nově upravené místnosti (klubovny) byly úprava a rozměry okna a dveří schváleny. Byl schválen plán přechodu z prvního patra verandy na ochozy, při čemž se mělo vytvořit dřevěné schodiště zvenčí představené. Rovněž bylo schváleno vyřešení schodiště ke klubovně a dále ke skladišti. Také prošla úprava přízemí kuchyně a vrat do paláce. Dveře do rytířského sálu bylo zadáno vytvořit podobně jako v klubovně, jen s mohutnější profilací. Osvětlovací tělesa v sále mají být vykována z pásů železných. Rovněž byl schválen návrh na jednoduchá sedadla v arkýřích a nábytku podle návrhu. Maximálně by bylo přístupno dřevěné obložení stěn v rytířském sále ve výšce opěradel sedadel v arkýřích. Obložení bylo nahoře lemováno prostou římsou a mořeno šedě. Krb bylo za úkol vytvořit z pískovce. Osvětlení muzea se měla zajistit jednoduchá kulovitá osvětlovací tělesa zavěšená na mosazných tyčích ve čtvercích, druhých od rohů. Také se jednalo o zřízení střechy na palác, kde se doporučuje upravit zastřešení jižní

části tak, aby schodiště na vnitřní straně neprocházel střechou. Na věži bude zřízena střecha podle předloženého projektu.

c) Tábor

Opět všechny opravy a rekonstrukce zde zaznamenané jsou čerpány ze Státního archivu Praha, fond Státní památková správa, signatura 30. Pam, Tábor.

Dům č. 5 oprava 1933

Vnitřní adaptace popsané Wagnerem: „1) *Jest velmi žádoucí ponechati, respektive znovu zříditi motiv schodiště z mazhausu jako charakteristickou součást středověké vstupní síně domovní, ovšem po způsobu původního uspořádání. Kromě praktické stránky, pro podnik hotelový jistě důležité, běží tu také o účín architektonický, který jest osou původního půdorysného řešení. Schodiště ovšem mohlo by býti dubové, ohnivzdorné vespod upravené o jediném přímém rameni.*

2) *Spojení mazhausu s nárožní místností jihových. povede se podle dohody na místě otvorem, uzavřeným širším segmentovým obloukem se špaletami do mazhausu šikmo rozevřenými, a to jen ve středním klenebním poli, podle nákresu.*

3) *Vedle hlavního vchodu by se doporučovalo do mazhausu ponechati osvětlovací otvor menších rozměrů.*

4) *Řešení zádveří, vzhledem k tomu, že úroveň podlahy má být cca o 40 cm zdvižena, bude nutno doložiti zvl. výkresem. Také na úpravu schodiště měl by býti pořízen nákres. Oba tyto nákresy je st. p. ú. ochoten posouditi, resp. upravit.*

Vnější úprava: *Průčelí by mělo býti vesměs opatřeno hladkými omítkami nebarvenými, jak již při komisi bylo zdůrazněno, a sice vzhledem k tomu, že celý vnějšek nemá vzhled středověké architektury, nýbrž období Ludvíka XVI. z konce 18. Století. Úprava stěny západní (ke kostelu) nevhodně opatřená stříkem vápenným a stěny východní, pouze zatřené, převede se do hlavního průčelí*

hladkými lisenami načež průčelí se ponechá hladké v přirozené omítce po smytí všech barevných nátěrů. Římsy nadokenní nad středními okny je třeba ponechat, stejně i mušlové motivy pod nimi. Jinak se provedou kolem oken hladké šambrány.“⁷⁹

Dům č. 22

Prohlídka vykonaná roku 1932 odhalila, že zbytky výzdoby na průčelí domu čp. 22 se skládaly z malovaných ornamentálních i figurálních motivů s nápisy (ve štítě), z jednodušší výzdoby a českých nápisů na vlastním průčelí se zbytky ornamentálního pásu kolem oken. Obojí datované do doby vzniku domu po ohni r. 1532. Malba byla prvním renesančním motivem výzdoby kolem roku 1540 v Táboře.

Bohužel malby, které byly původně neobyčejně syté v tónech, byly několikrát při pozdějších úpravách škrábány, zvláště na konci 18. a na začátku 19. století. Z této doby se zachovaly tři vrstvy barevných nátěrů (červené a zelené barvy). Nebylo proto možno bez úplné přemalby dosáhnout původního barevného účinku. Protože z důvodů ochrany památek takováto přemalba byla vyloučena, bylo možno podle pokynů na místě daných Wagnerem pouze zatřít nalezené stropy malby vápnem bez delšího zatírání malované omítky, aby se stopy s nápisy úplně nesetřely. Nejvýše mohla být dvě pole dolní řady, rámována pozdně gotickým panelem, ponechána nezatřená a konzervovaná trojnásobným roztokem vápenné vody.

K rekonstrukci renesančního štítu nad částí domu nad podloubím se památkový úřad stavěl ryze pozitivně. Při tom radil, aby aspoň nad dvěma okenními osami nad podloubím, které náležejí k partii pod renesančním štítkem, byly odstraněny nadokenní pseudogotické římsy.

Podle přiloženého plánu byl štítek rekonstruován i s barokním oknem, které bylo zvětšeno na úkor římsy mezi středním polem atiky a štítu.

Dne 8. září 1932 byla Wagnerem prohlédnuta oprava. Při prohlídce bylo smluveno: 1) způsob zatření omítky bez nátěru 2) oprava omítkového panelu v původních profilech, 3) zřízení renesančního štítku místo pseudogotické atiky podle státních nákresů a fotografií. Atika byla již zbořena a podepsaný usiloval o to, aby byla zřízena raději valba od 2. páru krokví, ale sklon nebyl dostatečný.

Bechyňská brána, rušivé reklamní nápisy

Týdeník „Český Jih“ upozorňoval v č. 9 ze dne 27. února 1932 na to, že pohled na Bechyňskou bránu kazí návěsní tabule umístěná přímo před branou. Státní památkový úřad proto doporučil odstranění tabule z tohoto místa, pokud možno mimo obvod Bechyňské brány. *„Jest pochopitelno, že právě proto každý nesoulad a nápadná úprava je tu zvláště rušivá a že bude v novém turistickém období vzbuzovati opět nevítanou pozornost.“*⁸⁰

Regulační čára města

Wagnerovo stanovisko ke změně regulační čáry: *„Zásadní stanovisko ke změně regulační čáry v Dlouhé ulici v Táboře vychází z vědeckého poznatku, že partie za děkanským kostelem v Táboře jsou v Československu unikem tím, že úplně zachovaly staré půdorysné dispozice z doby založení města jako skutečného vojenského tábora... Tento půdorysný organismus, který již odedávna budil pozornost badatelů historických a technických oborů, je tak cenným unikátním pozůstatkem nejstarších dějin Tábora, z něhož jinak se nezachovalo ničeho, že každá změna zmenšuje jeho přímo atrakční význam, stále stoupající od doby, kdy historická stavba měst se stala důležitým vědním oborem. V daném případě zesiluje negativní stanovisko k projektu ta okolnost, že není zřejmě diktován zájmem veřejným, nýbrž soukromým a že dokonce zájem veřejný trpí újmu, ježto část veřejného statku má přejít do vlastnictví soukromého. Státní památkový úřad doporučuje proto v zájmu města, aby bylo setrváno na původním, vědecky a technicky plně*

oprávněném rozhodnutí rady městské o zachování starých stavebních čar ve vnitřním městě, jako to učinila po vzoru Tábora později i jiná česká města (v poslední době Jindřichův Hradec) a jak to regulačním plánem pro Staré město pražské navrhla právě Státní regulační komise.“⁸¹

Nevhodné reklamy

Státní památkový úřad musel hlídat rozmáhající se nešvar - přibývání reklam, nápisů a návěstí v městě Táboře, která krásný vzhled města značně hyzdila. Daný úřad si uvědomoval, že tyto reklamy a návěstí k životu vzrůstajícího města patří. Šlo jen o to, aby jejich vzhled – protože byly pravidelně zřizovány bez povolení městského stavebního úřadu – byl přizpůsoben vzhledu a požadavkům města jako jednotného a umělecky velmi význačného celku. Tento cíl delší dobu sledovala historicky a umělecky památná česká města: např. hlavní město Praha a z venkovských měst Český Krumlov. Státní památkový úřad doporučoval problém řešit pomocí vyhlášek, kterými hlavní město Praha bránilo v úřední praxi a v rámci ustanovení stavebního úřadu nevhodným reklamám doporučovalo, aby podobným opatřením bylo i v Táboře zakročeno proti svémocnému pořizování reklam, vývěsních štítů, skříní apod. bez schválení městského stavebního úřadu. Jako příklad velmi nešetrné a neestetické úpravy byla uvedena vývěsní skříňka biografu na sgrafitovém portálu Stávkova domu. Ta byla umístěna bezohledně přímo na konstruktivních člancích sgrafitovaného portálu. Při té příležitosti Státní památkový úřad připomněl, že také svémocné zabírání uličního pozemku neúpravným vykládáním zboží daleko mimo výkladní skříně do uliční prostory nepůsobí příznivě a že by se mělo bránit v souladu se stavebním řádem a s živnostensko-policejními opatřeními. Tato připomenutí nabývají na své aktuálnosti zvláště při zahájení turistické sezóny.

Dům č. 59

Stav sgrafit na domě čp. 59, objevených a neodborně zajištěných roku 1910, byl právě vinou této opravy zhoršen, poněvadž hojně použití čistého cementu k přilepování odfouklé sgrafitové omítky mělo za následek opadávání celých částí. Dvě figury v levé části štítu byly při objevu neopatrností téměř úplně otlučeny a volně dodělány. Technika těchto doplňků zavinila, že obě figury byly r. 1926 silně poničeny a znejasněny, proto neměly již být doplňovány. Poněvadž však majitel domu si dotvoření zvláště přál, byla s použitím zbytků původního sgrafita kresba dopracována a sgrafito doplněno (vzhledem k původním renesančnímu stavu). Ostatní sgrafita byla vyčištěna, zajištěna (zalitím ze spodu) a po úplné konzervaci a retuši pozadí celkově povrchově fixována. Opravy omítek hladkých byly přizpůsobeny metodě práce restaurátora. Oplechování štítu ukončilo práci a přispělo k ochraně sgrafit na dlouhou dobu. Při adaptaci ostatních částí domu a přístavbě r. 1926-27 byla opravena krytina a dány nové žlaby, takže dům byl ve svém vnějšku velmi důkladně zajištěn. Oprava domu přispěla nejen výše uvedenými technickými pracemi (krytina, žlaby), nýbrž i svou samou existencí k tomu, že staré jádro domu zůstalo chráněno před jakýmkoli změnami a bylo zachováno pro byt majitele domu. Také se těmito opravami zlepšil celkový stav starého domu, protože byly prohlédnuty a zajištěny základy, provedeno odvodnění atd. Podle Wagnera byla celková rekonstrukce, i přes poničený stav sgrafit, provedena řádně.

Oprava domu č. 221

Navržená oprava průčelí domu nevyhovovala zásadám ochrany památek. Provedení umělé omítky (břízolit) bylo v rozporu s renesančním rázem domu a zvláště štítu. Z umělé omítky (ovšem co možná husté, hladké) mohly být nejvýše nové části průčelí, jako je např. rám kolem obou pater a rámy oken a dveří. Renesanční štít a omítky na vnitřní ploše průčelí bylo však nezbytné provést

z přirozeného materiálu, pokud možno z hladkého hydraulického vápna a čistého říčního písku. Štít bylo doporučeno pro trvalou ochranu oplechovat, nejlépe měděným plechem.

Renesanční kašna na náměstí – oprava

Během let 1924 – 1925 se ukázalo při podrobném prozkoumání stavu celé kašny, po vypuštění vody a po provedených sondách, že oprava renesanční sochy na kašně sama nestačí, poněvadž celá kašna propouští vodu a bylo tedy třeba její vlastní nádrž opravit. Při té příležitosti bylo vysloveno přání odborné veřejnosti, aby opravy bylo využito také k novému sestavení středního pilíře a sloupu, na němž stojí figura. V době plánované opravy měli celkem přesné povědomí o tom, jak byla kašna kolem roku 1840 sestavena. Ovšem nedalo se s jistotou říci, odpovídal-li stav roku 1840 přesně původnímu stavu. Snaha o rekonstrukci originálu mohla být provedena jen po rozebrání celého středního pilíře a zjištění, jak k sobě části přiléhaly a jak jimi bylo vedeno (olověné) vodní potrubí, které bylo dosud zachované. Tím se změnil dřívější úmysl pouhé zatímní opravy sochy na důkladnou opravu a rekonstrukci, spojenou se zavedením vody do všech částí původně chrlících vodu.

Šlo o navrácení do stavu alespoň blížícího se tomu původnímu. Socha na kašně a kamenný podstavec miskovitý s maskami a delfíny jako chrličů byly někdy v polovině 19. století při běžné opravě osazeny nesprávně s vyloučením horní sloupové části a se zkomolením části spodní – podle ocelorytiny z doby kolem r. 1840. Bylo tudíž třeba prohlédnout podrobně všechny dochované části sloupu, aby jednak bylo zjištěno, jak původně části k sobě přiléhaly a jak jimi bylo vedeno vodní potrubí, a dále za pomoci naznačené staré kresby zrekonstruovat původní stav nasazením sloupového dřívku a středu s chrličů. Kromě toho se muselo rozhodnout vyřešení a eventuelně i doplnění spodní části.

Dům č. 308, otázka krytiny 1940

Otázka ohledně krytiny je asi stále aktuální. Takto odpověděl Wagner: *„Záležitost, ve které se, vážení pánové, na zdejší úřad obracíte, zasluhovala by vlastně velmi obšírného odůvodnění z hlediska ochrany památek. Ve skutečnosti lze říci, že jde vlastně o dvě otázky: ochrana vzhledu starých měst jako zájem veřejný a podpora domácích firem jako zájem soukromý.*

Kulturně pokročilá města naše i zahraniční vidí v otázce krytiny jednu ze závažných otázek ochrany památek a brání se tomu, aby staré, esteticky velmi hodnotné krytiny, které jsou součástí města jako stavebního organismu, byly nahrazovány bez rozvahy krytinami tvarově, barevně a strukturou protichůdnými. Pokud jde o obnovení krytin tvrdých, z přirozeného materiálu, tašek a prejzů, jest i ve smyslu dosud platného stavebního řádu, třeba jest velmi zastaralý, nahrazovati jej materiálem týmž. Tím se vyhovuje plně i požadavku památkovému, poněvadž tyto krytiny jako součást architektury (např. prejzy v architektuře barokní) nelze plnocenně nahraditi krytinami moderními odlišného tvaru a barvy.

Otázka náhrady šindele byla obtížnější. Předně nebylo dnes téměř dostati plnocenný materiál z jádra, ručně zpracovaný, při němž již ohled na strukturu dřeva by zajišťoval trvanlivost jeho.

Kromě toho – vedle jiných obtíží – zdražuje šindelová krytina pojištění stavby, impregnace dřeva zvyšuje náklady udržovací. Z té příčiny hledal Státní památkový úřad již dávno moderní ohnivzdorný materiál, který by mohl šindel nahraditi barvou a tvarem, a který by byl tak lehký, aby výměna šindele zaň neměla za nutný následek zesilování krovu apod. Lze předem říci, že plnocenná náhrada taková ještě nalezena nebyla, poněvadž naše firmy takovou dosud nevyrábějí. Nejvíce se tomu požadavku ideálu – ačkoli jest ho absolutně přece velmi vzdálen – černý eternit, šupinovitě kladený, jehož barva jest poměrně nejtrvanlivější, ježto není jen povrchovým barevným nátěrem, nýbrž jest barven materiál do formy.

Kdyby se našla firma, která by v tomto směru chtěla pokračovati, zasloužila by se neobyčejně o vzhled našich měst a měla by naději na plnou podporu úřadů.

Běžné cementové zboží, které jest vyráběno stavitelskými firmami venkovskými, poškodilo již tolik vzhled našich měst, že vůbec nelze vyjádřiti výši kulturní a estetické škody, kterou uplatňování těchto výrobků na domácím trhu natropilo.

Tím jest vlastně odpovězeno i na otázku druhou. Umělecky významná česká města, zvláště jihočeská, jsou odkázaná z velké části na cizinecký ruch, se pochopitelně brání takovému znešvářování a omezují je aspoň místními statuty a vyhláškami. Je to především Český Krumlov a Tábor, která byla prvá města, jež tak učinila a která se aspoň snaží největšímu zlu zabránit. Je pochopitelné, že se tento ideál vždycky střetne se zájmy soukromými a že tam, kde není kulturně smýšlejících obecných representací a stavebních úřadů, bude se stále více uplatňovati barevná cementová krytina světle šedá (oxidací zbělená) a červená (oxidací zřívavělá), z níž se skládají střechy našich vesnic, s iniciálami vlastníků a letopočtem.“⁸²

Oprava děkanského kostela v Táboře

Pro opravu děkanského kostela v Táboře byl vytvořen tento plán oprav:

1) Především bylo třeba oškrábat malby z r. 1898 s náležitým zřetelem k tomu, jaké nátěry a jaký počet nátěrů je pod touto malbou mezi ní a přírodní omítkou.

2) Bylo třeba zjistit, za účasti památkového úřadu, tón, kvalitu a případně výzdobu omítky původní pozdně gotické.

3) Vysprávka všech ploch omítek, pokud starší vysprávky maltou, cementovou maltou nebo sádrrou byly sešlé a proto bylo nutno je odstranit. Náhrada těchto omítek musela být provedena omítkami stejné hustoty a zrnění jako jsou omítky původní.

4) Vrstvy prachu a sazí z povrchu omítek bylo možno odstranit nejdříve mechanickou cestou, potom teprve mytím a škrabáním. Nově doplňované omítky by se samozřejmě doplňovaly do líce omítek původních, případně s těmi starými nátěry, které by nebylo možno bez porušení původních omítek z jejich povrchu odstranit.

5) Technika nové malby musela být vzhledem k charakteru zdiva a omítek vápenno-kaseinová v poměru přizpůsobeném místním okolnostem.

6) Kamenické články (žebra, konzoly atd.) byly patrně, jak bylo ve středověku zvykem, původně polychromovány v kombinacích přírodních barev, které se zjistí a měly být obnoveny podle nálezu původních stop. Obnova se mohla provádět jen lehkým tupováním, nikoli krycím nátěrem.

7) Barevné tóny nové malby se určily zkouškami na místě, jak se zřetelem k původnímu stavu pozdně gotickému, tak k dnešnímu zařízení a jeho barvám, kterých nabudou po restaurování.

Některé další plochy omítek se po odkrytí mohou objevit jako úplně intaktní, původní, bez náseků. V tom případě se doporučovalo pouze jejich zatření pačokovou pěnou bez náseků nových, za účelem sjednocení. Velmi pozitivní bylo zajištění proti vnikání srážkových vod do zdiva horní plochy štítů. Nejlépe by se tak stalo krytem menších tabulí z měděného polotvrdého plechu, které umožnily delataci na styku jednotlivých tabulí. Odvodnění střech mezi štíty bylo možno provést pouze chrlíči a to buď z kamene, nebo z měděného plechu. Aplikace žlabů a odpadních rour byla při této architektuře naprosto nežádoucí.

Roku 1936 se uskutečnila oprava vnitřku kostela. Podle analogií a částečných zkoušek z přístupných míst se předpokládalo, že omítky byly původně jen tónovány a bylo možné se k tomuto způsobu vrátit, ovšem jen s ohledem na hlavní oltář. Tóny barev bylo nutno volit podle tónů původních a jejich techniky, jak se po

očištění objevilo. Bylo možno podle pozdně gotických analogií předpokládat, že šlo původně o tóny nanášené na vlhkou omítku a tedy lehké a značně transparentní. Kamenné články, zvláště svorníky, konzoly a podobně a patrně i žebra byly původně polychromovány. Tato polychromie se ponechávala a eventuelně se doplnila lehkým lazurovým tónem (v kaseinové technice). „*Jedno z mnoha řešení analogických v daném případě opřené o mnoho podobných příkladů pozdně gotických, by v příčině tónování bylo toto: Klenby v jemném lehkém tónu šedomodré, stěny v tónu mírně lomeném do červena (růžova), žebra buď v barvách sytých (červená modrá, ovšem jen lasurově, aby bylo znát strukturu kamene) nebo podobně v jemně žlutém odstínu. Nátěr nikoli jako hustý nános v pravém slova smyslu, nýbrž jako lasura lehkým kaseinovým roztokem se slabým příměskem barvy, taky v čisté technice podobné technice akvarelové. Kaseinového roztoku by se užilo i na žebra pro jejich ochranu před vlivy teploty. Volba tónu se ovšem bude řídit podle tónu původních na místě nalezených.*“⁸³

Hlavní oltář se na světlém pozadí uplatnil značně důrazněji. Převládající středně barevné polychromie jeho architektury se vyčistily a zvláště zlato se muselo vyleštit, aby se rozjasnilo. Důležité bylo varování před silnými olejovými nátěry. Postranní rokokové oltáře měly být – ovšem podle nálezů původních tónů – buď polychromovány v sytých barvách, nebo opatřeny místo dnešní běložlutí vyhovujícím tónem k pozadí.

Oprava vnitřku – augustiniánského klášterního kostela 1939.

Vnitřní úprava klášterního kostela se dělila na:

- 1) opravu stěn, kleneb, architektonických článků
- 2) na opravu vnitřního zařízení.

První opravu bylo možné provést dvěma způsoby: „*a) správnější, technicky dokonalejší, ale ovšem i poněkud nákladnější je tento: očistiti všechny plochy hlazených barokních omítek nejen*

od vrstev prachu a špíny, nýbrž i od pozdějších nátěrů – kterých zde jak se zdá není mnoho – a ponechati je po omytí a částečném sestejnění nadále bez nátěrů. B) druhý způsob, sice lacinější, ale méně vzhledný a méně správný je ten, že po očištění od prachu, špíny a zvrstvených nátěrů a po vyspravení trhlin apod. se stěny a klenby opatří nátěrem. Tento nátěr je také konservujícím prostředkem pro omítky, nicméně není nejideálnějším, poněvadž do jisté míry ruší ostrost architektonických článků, především hran říms, hlavic apod. Nesmí to tudíž býti nátěr příliš hustý. Buď může jít o lehké přestříkání celého povrchu kaseinovou barvou, tj. kaseinem lehce zabarveným lomeným bílým tónem, nebo nátěr vápenno-kaseinové techniky, rovněž v lomeném bílém tónu, aby se nátěr přibližoval tónu staré původní omítky. Tón proto musí přecházeti jemně do šeda, nikoli však šedé barvy z modré, nýbrž z umbry.“⁸⁴

Plánována byla i oprava vnitřního zařízení klášterního kostela. Jednalo se o důkladné vyčištění a vyleštění všeho původního zlacení. Pouze tam, kde bylo původní zlacení odpadlé nebo nahrazeno bronzem, se měly části nově zlatit podle původních kombinací na lesklé a mdlé zlato. Vše se mělo důkladně vyčistit od prachu a špíny. Dále se plánovala revize, není-li někde na původní polychromii vrstva polychromie novější, která by se sejmula a na původní doplnila. Nutná byla také prohlídka, do jaké míry je dřevo napadeno červotočem a podle toho stanovení způsobu vyhubení červotoče. Jako poslední se doporučovalo celkové opatření povrchu všeho polychromovaného dřeva jemnou vrstvou laku. Dřevo, které neneslo polychromii (např. mříže) se mělo po očištění a konzervaci napustit impregnační mastnou látkou volenou podle stavu a druhu dřeva.

Rekonstrukce radnice – staré zasedací síň r. 1927

„1)Hlavní prací bylo vybourání všech příček a podlahy vloženého patra v paláci, v jeho západní třetině, zazdění oken regotizovaných při opravě Niklasově a otevření horních okének

původních, jen nuzně zazděných r 1836, resp. ještě na konci 18. století.

Bylo zjištěno, že okénka tato vedou i na stranu jižní tam, kde je nyní spojovací křídlo uzavírající dvůr s bývalou soudní světnicí, a taky potvrzuje předpoklad o dvou etapách stavebních, které dala vznik dnešní radnici. Zazděná okna jsou 4 na stranu severní do uličky Radniční, 2 na stranu západní (nahrazené jedním oknem v původním otvoru). Úprava vnější byla volena tak, aby nevynucovala změnu fasády, která má být provedena později a která je odvislá od finančních prostředků obce. Bylo proto voleno jen prosté zazdění do líce se zatřenou a v tónu fasády zabarvenou omítkou.

2) Vnitřek vybourané části: Zcelení prostoru má nečekané účinky světelné a dalo vznik novému prostorovému dojmu sítě, jenž má tak překvapující hodnoty.

Zazdívky provedené na jižní stěně (otvor do komína, apod.) i na západní a severní stěně byly zaomítnuty hladkou omítkou štukovou, která měla mítýž vzhled a vnější úpravu, jako omítka původní a jako vysprávky, provedené soch. Čapkem r. 1924.

Kvalita omítek je přibližně stejná, ale barvy – pokud lze zatím posoudit – docíleno nebylo. Teprve po úplném vyschnutí bude možno posoudit.

Množství kreseb a nápisů bylo konservováno způsobem velmi správným, jen s poněkud příliš silnou vrstvou voskovou, která však během doby poněkud „zajde“.

3) Podlaha byla vydlážděna stejnými cihlami jako ostatní prostor (cihly tohoto tvaru byly zjištěny pod podlahami místností býv. 1. Patra), lavice kamenné, někde z části odstraněné byly nahrazeny novými, otlučené a omítkami zalepené původní očištěny.

4) *Do plochy nad vchodem do zasedací síně byl vložen starý, původní znak města Tábora. Vchod do zasedací síně byl zlepšen tím, že místo bílého dřevěného dveřního rámu bylo osazeno novogotické ostění z přízemí, aby zastupovalo zatím ony dveře, které byly slíbeny projektovati.*

5) *Dvě velké místnosti v západním traktu radnice byly nově upraveny po odstěhování kanceláří na místnosti musejní a umístěn v nich národopis (v 1. Sále zařízení a keramika, v 2. Síni výšivky). 2. Síň bude spojena v dohledné době s vedlejšími místnostmi.*

6) *stěny nádvoří radničního byly očištěny od nátěrů, kámen očištěn (konzoly, krakorce, ostění) a omítky vyspraveny, ovšem stejně jako od 2), takže i zde bude nutno vyčkat jarního počasí a pak rozhodnouti nově o event. dodatečné úpravě na sestejnění barvené s omítkami přírodními, které ostatně zde jsou nedostatečně omyty, takže jsou světlejší než by vůbec po úplném očištění byly a tím s tmavými – v kvalitě dobrými, ale barevně mnohem sytějšími – omítkami novými kontrastují.*

7) *Štíty radnice byly omítnuty nově zatřenou omítkou, která však byla silněji nastavena cementem, takže nemá příjemnou barvu staré štukové omítky, nýbrž je poněkud studeně šedivá.*⁸⁵

Zasedací síň radnice má trémový strop, jehož nosné trámy byly malovány v 16. století. Záklopové části jsou bez malby. Bylo třeba konzervovat a pečlivě ošetřit, případně šetrně doplnit malbu trámů, což byla věc pro odborného restaurátora. Záklopová prkénka mohla být nově vymalována ornamentální malbou, pokud by byl projeven zájem o novou malbu. Ovšem ta, třeba by nebyla kopií starých maleb, by musela být takového rázu, aby neodporovala zásadám renesanční malby. Měla by proto být ornamentální, případně s motivy rostlin a ovoce, figurální náměty a nějaké pohledy na stavby a podobně by byly naprosto nevhodné.

Dřevěné obložení stěn mělo být jednoduché v profilaci a členění. Stará obložení byla většinou dubová. Obložení napuštěného modřínu zdůrazní dostatečně nový původ.

Do prostoru byl doporučen výhradně masivní nábytek velmi jednoduchých forem bez zbytečných okras. Také osvětlení bylo doporučeno řešit buď dřevěnými, nebo těžšími kovanými lustry, případně nepřímým osvětlením. Osvětlení dřevěnými lustry bylo upřednostňováno, poněvadž nepředpokládalo tolik nasekávání omítek.

d) Pelhřimov

Pelhřimov spolu s Pacovem patřily k místům, ke kterým měl Wagner velmi úzký vztah. V obou místech vyrůstal, takže ho s ním pojila vzpomínka na dětství. Pelhřimovu věnuje tato práce pouze drobnou pozornost, jelikož je již podrobněji zpracován v knize „*Návraty k domovu*“⁸⁶.

Obnova kostela sv. Bartoloměje

Roku 1919 byly objeveny fresky v presbytáři děkanského kostela. Nejprve bylo nutné zbavit žebra a vítězný oblouk starých vápenných nátěrů, to vše samozřejmě s citem, aby tyto architektonické články vynikly.⁸⁷ Bylo rozhodnuto, že novogotický oltář, který v kostele stával od roku 1892, nahradí původní – barokní, který byl po celou dobu rozebrán a uložen na půdě místního špejcharu.⁸⁸

Po restaurování presbytáře se oprava přesunula na exteriér kostela. Zde se pod odlupující omítkou objevila renesanční sgrafita. Wagner to celé prohlédl a shledal, že sgrafita pod omítkou jsou velmi dobře zachovalá. Jen někde jsou narušena vlivem povětrnostních vlivů. Byl by nesmysl na ně nanášet novou omítku, která by na nich stejně nedržela a po čase by opět odpadávala. Ze stanoviska ochrany památek bylo tedy lepší sgrafita odkrýt, byla totiž objevem významného charakteru. Z hlediska veřejného zájmu

byla tedy doporučena jejich odkrytí a rekonstrukce.⁸⁹ Byly určeny další pokyny pro restaurování: „*Naznačit, kde starší omítky XVII. století mají být nad plochami sgrafit (porušenými) zachovány a kde je nutno je ještě sejmut. Vše je zjištěno sondami a proklepáním všech omítek.*

Naříditi k doplňování novou omítkou poškozených míst, v líci staré omítky renesanční užití omítky hrubé, nikoli hlazené. Obtíže s opatřováním říčního písku ve zdejší krajině jsou částečně překonány jeho objednávkou.

Dány pokyny k zalití nesoudržných omítek, přičemž se nedoporučuje zalití cementem ani cementovou maltou, nýbrž nastavovanou maltou. Pouze pro zachycení namáhaných částí je nutno použít cementu až ke zdivu.

Tónování při konzervaci není doporučeno, nýbrž je nařízeno užití čiré vápenné vody, bez barevných přísad. Kasein nebude všude použit, jelikož část zdi je vlhká.“⁹⁰ Rekonstrukce sgrafit započala roku 1924 a není možno určit, kdy přesně byla ukončena.

Další zásahy máme zaznamenané až ve 40. letech, v souvislosti s objevem sgrafit v předsíni jižní postranní lodi. Sgrafita měla být očištěna, odpadávající části měly být přichyceny zesponu řídkou vápennou maltou a konzervována kaseinovou fixací.⁹¹

Elektronické osvětlení chrámu z roku 1924

Ve složce k Pelhřimovu je zachycena zajímavá úvaha Václava Wagnera nad vhodným osvětlením pro chrámové prostory. Toto zamyšlení se je stále platné i dnes.

„Užívání elektrických svíček je východiskem z nouze. Toto východisko jako přijatelné a kromě toho vždycky směrově správně užití lze užití všude tam, kde jiný způsob je buď nákladnější, nebo

činí na prostou venkovskou firmu přílišné nároky, okamžitě třeba nezdolatelné – což je otázkou reformy průmyslové výroby vůbec.

Užití správné velikosti tělesa napodobené svíčky a skleněné hrušky je ovšem věcí choulostivou, nicméně v tomto případě nápadné chyby jsou výjimkou bohudík velmi řídkou. Např. adaptace lustru ve far. kostele v Horní Cerekvi byla provedena zcela vhodně a nerušivě.

Dále sluší uvážiti, že většina starších lustrů, nástěnných ramének a svícňů, jež se pro elektrické osvětlení adaptují, i uměleckým formovým zpracováním počítala pravidelně s nasazením kolmého delšího tělesa (svíčky), bez něhož svícen je vždy poněkud zkomolen.

Zásadní stanoviska pro instalaci elek. osvětlení: 1)Dlužno respektovati staré původní osvětlovací poměry a směry (osvětlení olejovými lampičkami, svíčkami apod.), které vždy směřovaly zcela vzhůru, i když šlo o lustr, poměrně časně (v gotické době) se objevují, nikoli naopak. 2)Proto, ačkoli uznává ochrana památek mnohá nebezpečí věci, přece s ohledem na vzhled osvětleného prostoru nemá zásadních námitek proti adaptaci starých lustrů – ovšem vždy způsobem podle druhu lustru individuálně předepsaným na elektrické osvětlení tzv. svíčkovými žárovkami. 3)Obloukovou lampu i vůbec visuté lampy s kombinacemi silných žárovek z důvodu nahoře uvedeného (světlo shora) ochrana památek přímo, a to i v tom případě, kryjí li konstrukci kovem. Vlastní oblouková lampa je nejbrutálnějším zhyzděním prostoru starého, jmenovitě gotického. 4)Nejnovější doba nahrazuje je rozptýleným světlem reflektorovým, sice efektním, ale nákladným a vlastně nepřirozeným, ježto umělé světlo není tu vyjádřeno jako takové, nýbrž se snaží napodobiti světlo denní. Nápodoba čehokoli pak v každém případě je totéž co nevkus. 5)Na osvětlování kontur oltářů a architektonických článků vnitřků kostelních vůbec třeba pohlížeti rovněž jako na nepřirozený nápad vyrostlý z nevkusu konce XIX. Století – nehledě k jeho nebezpečí, jež se v r. 1922 v celém rozsahu ukázalo při požáru

v chrámu sv. Tomáše v Praze III. Také kombinace barevných žárovek jsou přímo nemožné. 6) Doporučuje se tudíž užívat: nástěnných ramének se žárovkami (ať obyčejnými nebo svíčkovými, vždycky však s hruškami z mdlého skla), stojacích svícňů velkých i vhodných sestav svícňů se žárovkami svíčkovými na predelách oltářních apod., dále hleděti k potřebě a nikoli k „přepychu“, jenž vede k nevkus. 7) Vedení doporučuje se skryté a to buď v trubkách, nebo je-li stav omítek a stěn památky zvlášť cenný nebo lze-li tušiti v prostoru pod nátěry starou malbu apod., tedy vedení sice vrchní, ale vedené vhodně nad římsami apod., kde by z pohledu bylo neviditelné.“⁹²

5. Teoretik památkové péče – ochrana památek jako uměleckých děl

Heslo „velké památky tvoří velikost národů“ platí dál a výtvarné dílo minulosti je spolu s jazykem, literaturou a hudbou článkem v páteři národní kultury.“⁹³

Václav Wagner

a) Od analytické k syntetické památkové péči

„Dílo nás zajímá jako živý organismus, nikoli jako vývojem překonaný doklad.“

V. V. Štech

Při svých začátcích na poli památkové péče patřil Václav Wagner k následovníkům Aloise Riegla, který byl zastáncem přístupu Vídeňské školy dějin umění. Tedy jako všichni ostatní přistupoval k památkám jako k dílu, které se vyvíjelo v průběhu staletí a je tedy nutné, právě tento vývoj zachovat a konzervovat. S těmito předpoklady také pohlížel na umělecká díla, takže třeba při opravách soch na Karlově mostě neprotestoval proti odstraňování původních nátěrů.

Ovšem největším zastáncem Rieglovy památkové péče u nás byl Zdeněk Wirth. Můžeme jej řadit mezi nejvýraznější osobnosti tohoto oboru. Vystudoval pod vedením profesorů Karla B. Mádla a Karla Chytila. Právě již v době svých studií se formovala jeho myšlenková stanoviska. Vedle tehdy velmi hojně propagovaného pozitivismu byl ovlivněn idejemi Vídeňské školy dějin umění. Ovšem nelze říci, že by byl slepým následovníkem Aloise Riegla a Maxe Dvořáka.

Podle Aloise Riegla byl každý, byť sebemenší umělecký projev nenahraditelný. Proto u něj vyhrává „cena stáří“ před dříve upřednostňovanou „cenou historickou“. Z toho logicky vyplývá, že všechny otisky času na díle je třeba zachovat. Alois Riegl všechny tyto své názory shrnul ve své studii: *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung*“⁹⁴.

Wirth Na jednu stranu obhajoval zásady Vídeňské školy v památkové péči jako nejlepší myšlenkový proud, ale když bylo třeba, dokázal prosazovat metody, které se vzdalovaly od jejích myšlenkových základů. Wirth se snažil najít východisko mezi Rieglovými zásadami a požadavky vlastníků památek. Snažil se najít nějaký způsob, jak zachránit ty, které nebudou pro společnost využitelné. Pokoušel se pro ně najít důstojné řešení a charakter nepotlačujícího uplatnění.

Pro Wirtha bylo důležité detailní prozkoumání umělecko-historického materiálu. Právě toto studium vyžadovalo pevný podklad. Wirth je v oblasti památkové péče považován za velkého konzervátora a právě díky němu přijal již na začátku 20. století Klub Za starou Prahu myšlenky Aloise Riegla.

V opozici k Wirthově metodě konzervace se koncem 30. let 20. století postavil Václav Wagner se svou syntézou. Při formulování zásad syntetické metody se odvolává na J. Mukařovského a V. V. Štecha. Podle Mukařovského hledají dějiny umění v podstatě díla lidství. Umělecká díla nejsou pouze dokladem překonaného vývoje, ale jsou živými organizmy. Štech zase tvrdí, že na díle je zajímavé to,

co je na něm trvalé. Tento nově vzniklý památkový proud navazoval na český strukturalismus doplněný estetismem Maxe Dvořáka, ale hlavně navazoval na výsledky experimentů Vincence Kramáře a Bohuslava Slánského. Wagner hlásal, že svou teorii vybudoval na základech již zmíněného strukturalismu a holismu⁹⁵, pro něž je nadřazený celek, který převažuje nad hodnotou.

Na počátku 20. století sklouzla ochrana památek ke konzervaci uměleckého díla jako dokladu jeho vývoje, se všemi stopami stáří, které si dílo neslo, bez ohledu na jeho umělecké působení. Tato doba se sice zasloužila o zachování originálů uměleckých památek, ale nově vzniklý přístup – analýza - přímo narušoval celek uměleckého díla. *„Při pohledu na tuto analytickou práci vzniká v nás pokušení nazvati ji řáděním a zároveň hluboké přání odevzdávati budoucnosti umělecká díla bez kazů pitevního nože...“*⁹⁶

Podle Wagnera se stalo to, že výtvarná památka, na jejímž uceleném vzhledu se podílelo více etap, byla doslova rozpitvána. To vše se dělo v prospěch dějin umění, pro hlubší poznání. Umělecký prožitek z celku ustoupil údajnému vědeckému zájmu. Analýza touží po očištěném detailu a tím způsobuje rozebrání památky. To Wagner vyčítal této metodě: toto vše za účelem lepšího vědeckého probádání, ke kterému ovšem leckdy ani nestihne dojít, jelikož špatně odkrytý a ještě hůře zajištěný materiál odpadáva či jinak dochází k jeho nenávratnému poškození a absolutní ztrátě. Myslí si, že by bylo mnohokrát lepší ponechat umělecké dílo bez zásahu.

Wagner cítil velkou potřebu doby zamyslet se a přijít na východisko. Spojit působení estetického díla se zájmy čistě vědeckými tak, aby po důsledném prozkoumání dílo opět působilo jako jednotný a neporušený celek.

Právě v této době přichází Wagner se svou metodou syntézy, která požaduje zachování živého tvaru. *„Závěrem této úvahy zůstává, že napodobení, příp. volné napodobení je oprávněno tam, kde se provádí ve službě celku a jeho vztahů určených výtvarnými zákony.“*⁹⁷

Vyslovuje program, ve kterém se se zájem obrací od hmoty k duchu. Ovšem hmota by neměla být opomíjena, proto ponechává všechny metody analýzy.

Nejjasněji lze tuto Wagnerovu praxi demonstrovat na příkladu obrazu. Pokud chceme, aby si obraz zachoval svou schopnost zapůsobit na diváka, musí být jeho linie a barvy celistvé, nikoli dochované pouze ve fragmentech. I dnes narážíme na problém, který řešili už v 1. polovině 20. století, tedy jakým způsobem doplnit chybějící části. V dnešní době dáváme většinou přednost citlivému doplnění. Dříve by se obraz buď zakonzervoval v dochovaném stavu, nebo by se doplnil neutrálním tónem, či použitím lokálních barev bez modelace a kresby. Podle Wagnera tento problém vycházel z nejasného teoretického základu, pokud není jasno v myšlení, nemůže být jasno ani ve výsledku. V této fázi je kladen velký důraz na restaurátora, který by měl přistupovat k uměleckému dílu s rozumem, ale také hlavně s citem.

Podle Wagnera bylo neudržitelné nadále chápat památky jako doklad vývoje. Syntetická metoda neusilovala o zachování stavu vývoje památky (analýza), snažila se o obnovení jejího výtvarného výrazu.

b) Spor se Zdeňkem Withem

„Slyšela jsem, že jste měl nepříjemnosti, neslýchané udání. To je teď všude na řadě. Jistě Vás to roztrpčilo. Nerozumím, že teď každý chce škodit druhého, že každý má radost z toho. Jsem

*smutná, že nikde nevidím lásku, jedněch k druhým.
Svět je teď velmi chudý.*⁹⁸

Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi

V době, kdy Václav Wagner spolupracoval na záchranách památek se Zdeňkem Wirthem⁹⁹, nedocházelo k jejich názorovým rozporům. Naopak, pracovali v duchu ochrany památek, který byl blízký jim oběma. Můžeme tedy říci, že Václav Wagner byl na počátku své kariéry jeden z památkářů praktikujících metodu analýzy. Ovšem on se nespokojil pouze s ní: když ji shledal nedostačující, doplnil ji syntézou.

K prvnímu střetu došlo ke konci 30. let, kdy Václav Wagner rozhodl o navrácení původní barevnosti soch v Libčanech u Hradce Králové. Libčany totiž byly Wirthovým rodištěm a s tím se památkář nedokázal smířit. Celý jejich spor začal pomalu gradovat roku 1940, kdy Wagner vystoupil se sérií svých přednášek¹⁰⁰ v Ústavu pro stavbu měst. Ty byly orientovány na nové postupy v ochraně památek. V nich veřejně napadal a kritizoval současnou praxi památkové péče – konzervaci podle něj „rozpitvaných“ památek, která naprosto znemožňovala jejich vnímání jako uměleckých děl. Místo analýzy navrhoval upřednostňování syntézy, která navrácí dílu jeho umělecké působení na své okolí. Na první přednášku Wirth reagoval ještě umírněně: *„Vážený pane přednosto, děkuji za separát Vašeho článku z „Volných Směrů“. Meritum Vašich názorů bylo mi blízké odedávna, víte snad že můj rozkol s prof. Birnbaumem a jeho památkářským purismem začal již na Tyršově domě a později na Klementinu. ... - pravda je pro mne asi uprostřed. Nastanou případy, kdy nelezený starý stav bude tak cenným, že bude třeba uzavřít kompromis archeologa s architektem. Ale to bude vždy věcí taktu a vkusu – kdo jej v ochraně památek nemá, v apatyce nekoupí. A nejméně tu pomůže šiml, jednotný návod. Myslím, že si rozumíme.*¹⁰¹

Další Wagnerovy přednášky Wirth kritizoval v odborném časopise¹⁰². Veřejnost ovšem zcela přesně rozdělům mezi oběma směry

příliš nerozuměla, proto se redakce časopisu Architektura rozhodla dát prostor oběma památkářům, aby blíže osvětlili své teorie. Václav Wagner poslal redakci článek „Ochrana památek v posledním čtvrtstoletí“, na nějž reagoval Wirth v časopise Umění: „..., *po tomto výkladu budou restaurátoři beze vkusu ničiti umělecké dílo jako to činili dosud, ale s teoretickým oprávněním. Konservační metoda vede k úctě k památce, synthetický princip povýší restaurátora na jejího soudce a oprávně.*“¹⁰³

Roztržka mezi odborníky neustávala a tak Wagner poslal roku 1942 Wirthovi soukromý dopis, v němž píše: „*Slovutný pane odborový přednosto, je mi líto, že Vás musím obtěžovat psaním a kromě toho psaním pro domo mea. Kvalifikoval jste mne už po druhé veřejně jako člověka závislého na dobovém myšlení směru proti liberalistického, a proto chci Vás ujistiti jako osobnost, které si hluboce vážím a která mi má vždycky co říci, že to, co ode tří let občas napíšu nebo veřejně řeknu, je výhradně a jedině důsledek studia aristotelské a tomistické filosofie, což mám chuť hlasitě křičet od té chvíle, kdy mne jako blesk s jasného nebe dobrého svědomí zasáhla Vaše poznámka o „konjunkturalismu“. To, co se ozývalo již z mého článku o kostelních interiérech psaném r. 1938 a co jsem výslovně uvedl České Technické Akademii, je hovořeno výhradně s hlediska katolické, tj. tomistické filosofie. Štechův článek¹⁰⁴ v „Umění“ z r. 1937 a to, co bylo jeho podkladem, mi dalo podnět k přemýšlení a ani to nebylo ovlivněno oním prodigiousním dobovým myšlením. Dovolte mi ještě konstatovat, slovutný pane odborový přednosto, že nikdy jsem nepokládal své skromné poznámky za mesiášský čin. Jde mi jen o pořádek v myšlení a o to, aby lidé tak vysoko duchovně stojící, jako Vy, pane odborový přednosto, se nedovolávali zásady, proti které se denně prohřešovali. Mám dobrou paměť a vím, že kdysi byl náš postoj – si licet parva componere cum magnis – docela obrácený. Kdysi jsem já v naivnosti neprobuzené dušičky projevil mínění, že by se Wohlmutova kruchta u sv. Víta měla ponechat na svém místě, zatím co Vy jste hájil názor správný, právě opačný, který se pak naštěstí stal skutkem. Je mi*

nesporno, že tehdy jsem byl Rieglovi blíže já, a že jste tehdy Vy hájil princip celostní, který jsem brzy nato našel v celé šíři v tomistické filosofii. Chci tím jen říci, že Vás vedl vývoj už tehdy k činům, jež se dnes pokouším hájit a jež se vůbec neshodují s konservačním hlediskem Vámi dnes tak houževnatě hájeným. S tohoto hlediska jsem mluvil v Technické Akademii o kompromisech, jistě formou, kterou jsem blíže nevysvětlil a jež se Vás, nevysvětlena takto, mohla před neinformovaným publikem dotknout. Opakuji, že mi jde jen o pořádek v myšlení a o to, abychom se nedovolávali principů, které jsme s lehkým srdcem dávno opustili – a to je myslím víc než kozí chlup, to by stačilo udolat několik statných kozlů. A co je úzce pro domo mea: z toho i z jiných důvodů, jež nemohu uvést, se mi nezdá spravedlivé nalepovati právě na moji přihrádku onu nálepku, jejíž jméno jste, vážený pane odborový přednosto, zvolil. A tak redukuji své psaní na to, čím jsem měl začít: mně, konservativnímu fantastovi s jistou rodinnou tradicí, jde o to, abych si zachoval obraz Vaší osobnosti neoloupený o tu vlastnost, kterou jsem v souboru ostatních vždycky nad jiné uctíval, tj. o tu spravedlnost, která Vás tak vzácně vyznačuje.“¹⁰⁵ V tomto dopise je přesně vysvětleno, co posloužilo jako myšlenka pro metodu syntézy. Wagner svou metodu postavil na novotomismu¹⁰⁶, který byl velmi oblíbený katolicky orientovanými intelektuály v meziválečném období.

Oba pánové v podstatě vycházeli ze stejného základu. Wirth byl asi největším zastáncem památkové péče podle Aloise Riegla. Pro něj byla jediným správným směrem konzervační analytická metoda, která skoro až pietně zachovávala dochovaný stav památky, jež nám pomůže osvětlit její vývoj. Pro Wirtha bylo nemyslitelné, aby restaurátor při opravě památky měl vedoucí postavení: „*Synthetický princip povýší restaurátora na jejího soudce a oprávně*“¹⁰⁷. Podle něj měl rozhodující názor při opravě památek zůstat památkáři. S největší pravděpodobností se bál o to, aby nedošlo ke zdiskreditování památkové péče, kterou se on v posledních desetiletích snažil obhajovat a povýšit na úroveň, na které se nalézala.

Wirthova téměř přehnaná reakce na názory o generaci mladšího kolegu, nebyla nejspíše podložena jen odbornými neshodami. Je možno se domnívat, že Wirth, který opustil funkci přednosty a stal se tak jen „soukromým“ vědcem, se obával, že by ho Wagner mohl zastínit či dokonce ohrozit jeho postavení u odborné veřejnosti.

Augusta Müllerová komentovala celý jejich spor ve svém článku v časopise *Architektura*¹⁰⁸. Článek vznikl v době sporu, takže se dovídáme, co si o incidentu myslela odborná veřejnost. V něm píše, že nejprve je třeba si odmyslet osobní podtón, kterým je celý spor prodchnut. *„Dr. Wagner v zásadě vytýká dosavadní praxi v ochraně památek, že ustrnula na činnosti „analitické“, tj. rozpitvala památku a drobné detaily upravila; v tomto stavu památku petrifikovala a odevzdala budoucnosti. Naproti tomu Dr. Wagner je obhájcem „synthetické“ ochrany památek, tj. takové, která stavební památku po dokonalém prostudování odevzdá budoucnosti jako ukončené umělecké dílo soudobým architektem ucelené a umělecky dotvořené.“*¹⁰⁹ Nezapomíná ani na vysvětlení stanovisek druhé strany, kterou zastupoval Dr. Zdeněk Wirth. Text působí nezaujatým dojmem a tak je pro nás cenným dokladem pohledu třetí osoby. *„Jak bylo již dříve řečeno, mnoho odchylek od jádra debaty a mnoho neujasněností v pojmech vedlo k tomu, že nebylo lze jasně odlišiti oba směry, ba zdálo se mnohdy, že vlastně ani dvou směrů není. Spíše bychom mohli z celkového dojmu říci, že chce Dr. Wagner dosavadní praxi „geniálně improvizovanou“, jak řekl sám o práci Dra Wirtha, podložiti přesným, vědeckým i uměleckým názorem“.*¹¹⁰

Veřejně odborný spor mezi Wirthem a Wagnerem odezněl, aby vyplul na povrch o několik let déle. Stalo se to v době, kdy se v roce 1945 Zdeněk Wirth a Cyril Merhout vrátili zpět do oblasti památkové péče.

V dopise z roku 1936 (v témže roce se Merhout stal přednostou Státního památkového úřadu) od Karla Svobody se dočteme následující: *„Nevím, jak se k té věci postaví ten Váš nový „pan*

učitel“, Jeho jmenování je jistě nejtrapnější kapitolou personálních záležitostí našeho stavu.“¹¹¹

Je otázkou kdy přesně došlo ke zneprátení Merhouta s Wagnerem. Dlouhou dobu spolu pracovali bez větších konfliktů. Z dochované korespondence si můžeme alespoň trochu udělat představu, kdy změna nastala. V Merhoutově dopise adresovaném Zdeňku Wirthovi roku 1941¹¹² nenalezneme ani žádné náznaky vzájemného sporu. Ba naopak, Merhout zde píše o uspořádání Památkového úřadu: „...Wagner bude zástupcem přednosta, čili referentem. Morávek je z toho celý roztrpčen. Ke všemu to má Wagner vše proti sobě, Šebka, Kotrbu, Vlčkovou zvláště a těžce Pecánka.“¹¹³ V tomto dopise Merhout Wirthovi píše, jak Pacánek zneprátenuje veškeré Wagnerovo snažení na úřadu a tón dopisu je spíše soucitný s Wagnerem. O rok později už však v korespondenci stejnému adresátovi nalézáme jasné nepřátenství: „Památkový úřad mi nepsal, Wagner okázale dává najevo, že je nejdokonalejší přednosta (ač jím již není a má sám zlou vojnu) a chtěl by ukázat, že teprve teď je úřad v nejschopnějších a nejučenějších rukou. Čím déle, tím více prokukují jeho falešnost, škoda že dřív jsem ho neprohlédl.“¹¹⁴ Jejich nepřátenství se stupňuje a o rok déle si můžeme přečíst toto: „Byl jsem v památkovém úřadě, to bylo stížností. Wagner se dopustil podlého činu proti Friedlovi¹¹⁵, to je neodpušitelné. V tom člověku jsem se důkladně zmýlil. Ten je samá faleš, lež, velikářství až do komediantství. Ten musí pryč.“¹¹⁶

Celé jejich nepřátenství vyvrcholilo 1. května 1947, kdy vyšlo první číslo časopisu Malostranské kroniky, kterou vydával Klub přátel Malé Strany. V tomto čísle nalezneme článek „Pustošení Vrtbovské zahrady“¹¹⁷, jehož autorem nebyl nikdo jiný než Cyril Merhout. Článek se týká, jak již sám název napovídá, Vrtbovského domu a přilehlé zahrady. Ten se stal roku 1945 národním majetkem a v prvním patře se usídlil Československý ústav zahraničí. Při něm vznikl tzv. Společenský klub, jehož čestným předsedou byl Václav Wagner. Společenský klub ač bez koncese si zde v bytě zřídil

restaurační místnosti, kde mělo docházet k neustálému porušování všech možných zákonů. Jen pro nastínění problémů jich zde pár uvedeme: „15. V. 1946. Klubovní slavnost v zahradě za účasti několika set osob trvala do půl 3. ráno, zanechala nevypsitelnou spoušť v bytě i zahradě – ohňostroj, víno, likéry, tanec, pusté řádění návštěvníků. Vojenskými povozy, které přivážely vypůjčený nábytek, poškozena domovní vrata i omítky nádvorní brány. V salla terreně byl poškozen nástěnný obraz, nábytek čalouněný i hlazený byl vínem a likéry potřísněn.“¹¹⁸, „10. VII. Velká slavnost v bytě a zahradě. Stoly byly i v basénu. Přes protest nár. správce opět škodlivý ohňostroj. Policejní stráž nařizovala ukončení hudby a tance v půl jedné, ale odcházelo se v žalostném stavu až v půl 6. hod. Zahraniční „činnost“ se konala i v ústavě v II. posch., stropy se v domě otráslly. Zahrada byla ráno v pustém stavu.“¹¹⁹ Rudé Právo o tom píše 22. srpna 1946 toto: „..., že je tu hostinská živnost na černo, že je tu zahraničního úřadu používáno ke krytí různých nepříjemností, památky tu jsou porušovány a připomnělo se, že by „této činnosti si měly všimnout příslušné úřady a zavést pořádek“.¹²⁰

V článku také najdeme vyjádření jednotlivých úřadů. Za památkový úřad odpověděl Václav Wagner, že zakázal vypalování ohňostroje s třetí terasy. Na to Merhout reaguje poněkud jízlivým komentářem: „To asi Wagner z pam. úřadu zakázal Wagnerovi ze Spol. klubu!“.¹²¹ Ministerstvo školství nechalo celou věc vyšetřit Památkovým úřadem (Wagnerem) a poté konstatovalo, že vytýkané závady byly již odstraněny. Podle Cyrila Merhouta k žádnému odstranění nedošlo a celá památka je nadále ničena. Celou věc vyřešil až magistrát města Prahy, Zemský národní výbor a ministerstvo techniky. Na jejich popud došlo k rozhodnutí, že byla se Zahraničním ústavem zrušena smlouva a musela být vystěhována celá budova.

Dalším článkem ve stejném čísle, podobně laděným je „Úřední kulturníci a muž světového jména“¹²². Článek má stejného autora jako předešlý. Merhout zde napadá fakt, že v časopise Společenského klubu zahraničního ústavu (Klub 47) je Wagner označen za

„uměleckého historika světového jména“¹²³. Merhout zde píše, že Wagnera do vedoucí pozice Památkového úřadu dostali v roce 1940 Němci a o pět let později ho tam dosadil dr. Jaroslav Kudrnovský. Oba dva zde v podstatě obviňuje z kolaborace, z úzké spolupráce s nacismem. Cituje zde z Lidových Listů z 8. září 1940: „...*Po vzoru Říše vracíme se k tzv. synthetické ochraně památek... Dr. Wagner začíná praktikovat novou organizaci památkové péče... nová organizace je vedena čistě po vzoru ochrany památek v Říši...*“¹²⁴ Merhout zde komentuje Wagnerovu vyšlou knihu a odvolává se zde na Zdeňka Wirtha, který ji označil jako odvar „německé synthetické ochrany“¹²⁵. Dále se zde dočteme o malíři Jaroslavu Dědinovi, který byl správcem hradu Lemberku. Za jeho správcovství mělo údajně docházet ke krádežím koberců ze zapečetěných místností a to okny. Wagner zde měl pořádat víkendy pro vysoce postavené lidi, kterých se účastnili také členové Památkového úřadu. Prý se odtud mělo také odvézt srnčí do zmíněného úřadu. Wagner se měl také dopouštět rozdávání zařízení zámků, vývozu mobiliářů a nabízení zámeckých budov.

Tato nařčení samozřejmě způsobila velký rozruch a již v následujícím čísle Malostranské kroniky na něj nalezneme reakce. V článku *Úřední kulturníci*¹²⁶ nalezneme reakci na incident na Lemberku, „*Na Lemberku se nekradly koberce okny ze zapečetěné místnosti. To ve Frýdlantě zapečetil Dědina některé místnosti, ale nikoliv hlavní vchody. Zloděj potom vnikl do místnosti, ale tam nebyly koberce.*“¹²⁷ Příběh „ukradených koberců“ vznikl nejspíše proto, že máme doklady o tom, že Okresní národní výbor pátral po dvou orientálních kobercích z Lemberka.

Ve 4. čísle Malostranské kroniky opět nalezneme útok na Václava Wagnera. Není to přímý útok, ale z textu jasně vyplývá, koho se týká. Článek se jmenuje „*Bojácné památkářství*“¹²⁸. Stojí zde, že v dnešní revoluční době se vše mění, všude to vše, jen oblast památkářství „*sladce spí*“. Píše se zde o změně Památkového úřadu na Památkový ústav a také o jeho kompetencích. Na konci článku

nalezneme onu narážku: „...že se v jednom podřízeném úřadě dosud nacházejí lidé, kteří nedávno uváděli ve známost kolaborantské kousky svého šéfa a teď jej obhajují.“¹²⁹

Tyto články samozřejmě nezůstaly bez odezvy ze strany napadených. Žalobu za přečin proti cti podal Dr. Jaroslav Kudrnovský, ale jeho právní zástupce později ohlásil upuštění od žaloby, a také malíř Jaroslav Dědina (v té době přebýval v cizině) a Dr. Václav Wagner. Ačkoliv zaměstnanci Státního památkového úřadu v Praze společně žádali o podporu od ministerstva pro křivě obviněného Wagnera, ministerstvo se odmítlo do tohoto sporu zapojovat. Odůvodnění bylo, že nedošlo k napadení ministerstva, čili není důvod k požádání o trestní stíhání Merhoutovo.¹³⁰

Ve fondu Václava Wagnera se nám zachovala celá jeho žaloba na Cyrila Merhouta. Díky tomu víme, jak se k těmto nařčením postavil. Celá žaloba je docela obšírná, u každého bodu samozřejmě dokládá i dostupné důkazy a svědky.¹³¹ Nebudeme zde uvádět všechny, snad jen pro ilustraci ty nejdůležitější. O Vrtbovské zahradě píše, že ji celou naopak zvelebil a uvedl do pořádku.

Jeho reakcí na článek „*Úřední kulturníci a muž světového jména*“¹³² je v podstatě strohé konstatování, že on sám se za takového nepovažuje, a že ho to velice mrzí, ale bohužel nemůže za to, co o něm kdo napíše. Jen mu přijde smutné, že to bylo použito proti němu.

Velmi zajímavá je jeho obranná reakce proti nařčení, že byl do vedoucí funkce Památkového úřadu dosazen Němci a později Kudrnovským: „... nestal jsem se za Němců přednostou, byl jsem jen pověřen vedením úřadu, ... nebyl jsem pověřen vedením na přání Němce Krause, ale na přání Čecha Merhouta, ... Sám jsem se o to vůbec nestaral, vždyť mne čekalo za okupace jen utrpení a ponižování od Němců, a byl jsem rád, když mne Němci po roce vedení zbavili.“¹³³ Pokud ho tedy poprvé do vedení úřadu nedosadili Němci, ale bylo to na přání Cyrila Merhouta, ztrácí jeho nařčení smyslu: bylo to na jeho vlastní doporučení. Stejně je to i s dosazením Wagnera za

Kudrnovského, o kterém se Wagner zmiňuje, že do vedoucí pozice ho dostalo rozhodnutí České národní rady.

Velice zajímavá je pro nás obrana jeho syntetické teorie ochrany památek, která byla označena za „nacistickou“. *„Založil jsem svou teorii ochrany památek na filosofii tomistické a nemohu za to, že nějaký neinformovaný ustrašenec v Lidových Listech napsal bez mého tušení, jakoby šlo o teorii nacistickou.“*¹³⁴

Na podezření ze spolupráce s malířem Dědinou odpovídá, že o tom se Merhout musel dovědět od někoho třetího. V té době byl již v penzi, čímž naráží na všudypřítomné pomluvy a donášení na druhé. Ze zámku Lemberku se nic neztratilo. Zmíněné perské koberce byly převezené z Liberce v pohnutých dobách kvůli jejich ochraně a za dohledu úřadu byly zase převezené zpět na své místo do Liberce. Významné hosty¹³⁵ zval na zámek Lemberk sám a to pro pozdvihnutí mínění o českém umění a kultury. Velice ho rozhořčilo nařčení z nabízení zámků a zámeckého zařízení mocným osobám, či prodej a vývoz zámeckého zařízení. Byl pouze požádán ministerským radou Dr. Marečkem o napsání dobrozdání o zámcích a jejich zařízení, o které se v té době nikdo nestaral. Fámy o vývozu zámeckých inventářů vznikly nejspíše, když byl na rozkaz tehdejšího ministra školství Dr. Nejedlého na zámku ve Veltrusech, odkud si chtěl pan ministr legální cestou vypůjčit na nějakou dobu části zařízení.

Velmi těžkou urážkou pro Wagnera bylo, že za jeho vedení je úřad „v úpadku a nevážnosti“. Na to odpovídá: *„měl jsem co napravovat, když po létech přednostování neodborníka – učitele obecné školy Merhouta jsem jako odborník byl nucen se ujmout vedení úřadu.“*¹³⁶ Dále svou kompetenci pro vedení úřadu brání také tím, že již od roku 1921 přednáší na Karlově univerzitě ochranu památek, jako odborník.

Celá obžaloba má 48 bodů, bylo by asi zbytečné zde všechny opisovat a rozebírat. Těch pár zde citovaných považujeme za dostačující.

Napadený Václav Wagner si to ovšem nedal líbit a 24. června 1947 podal na Cyrila Merhouta trestní oznámení za přečin proti bezpečnosti cti spáchaný tiskem.¹³⁷ Merhout se proti tomu hájil, že inkriminovaný článek psal a dal do tisku v zájmu veřejném. V rámci tohoto procesu byli vyslechnuti Josef Scheybal, Karel Vik, Otakar Fiala, Václav Steklý, Dr. Pávek a Zdeněk Krejčí. Všichni tito svědci mluvili pouze o Dědinovi a nejspíše ne příznivě.

Ovšem celá záležitost měla ještě širší dopad. Cyril Merhout poslal 20. dubna 1948 dopis na ministerstvo školství a osvěty¹³⁸, ve kterém Wagnera obviňuje z kolaborantské a proti památkářské činnosti. Wagner samozřejmě veškerá tato obvinění tvrdě odmítá. V jednom dopise určeném ministerstvu Wagner píše, že se snažil svou žalobu podanou na Merhouta vyřešit mimosoudní cestou. S žalovaným se sešel, avšak na žádnou dohodu nedošlo. Merhout údajně požadoval stažení obžaloby, při čemž odmítal dát jakékoli dostatečné prohlášení. Tímto pokusem bylo ukončeno mimosoudní jednání. Dále je také uvedeno, že je s podivem, že Merhout ukazoval při jednání úplné opisy, resp. výpisy úředních spisů ministerstva školství. K těmto spisům jako neaktivní úředník tedy neměl mít přístup, čímž byla porušena tajnost úředních spisů. Wagner nevěděl, kdo na něj toto udání podal a neustále žádal ministerstvo o sdělení, kdo je jejich autorem, aby se proti němu u soudu mohl obhájit. Ministerstvo jeho výzvy ignorovalo.

Obžaloba z ministerstva byla založena na stejných bodech, jako článek „*Úřední kulturníci a muž světového jména*“, uveřejněný v časopise Malostranská kronika. Uveďme ji zde pro představu v několika bodech:

1) Obvinění z kolaborantské a proti památkářské činnosti. Za okupace měl Wagner svému německému představenému Khünovi donášet na české zaměstnance, zejména na Dr. Friedla, kterého se měl tímto způsobem snažit odstranit. O tomto jsme se již zmiňovali výše.

2) Dále se prý měl za okupace vychloubat, že je příbuzným „hackenkreuzlerského“ ministra Wagnera z Mnichova.

3) Měl umožnit výše zmíněnému malíři Jaroslavu Dědinovi odvézt neoprávněně z vily Marie Richtrové v Mildenavě různé cenné předměty. Měl Dědinu krýt při jeho proti památkářské činnosti na Falkenburgu a dále i v jiných případech.

4) Poslal neznámého člověka k Dr. Jaroslavu Helfertovi do Potštejna, aby ho u sebe nechal přespat, že se jedná o člověka pracujícího v odboji. Když byl poté Helfert zatčen gestapem, byl mu předložen protokol podepsaný Wagnerovým jménem.

5) Společenské styky s kolaborantem bývalým hrabětem Dobřenským.

Na tato nařčení Wagner reagoval opět dopisem, kde se pokusil stručně obhájit jednotlivá napadení. *„Tvrzení o Kühnovi jest nesprávné a pravý opak mohou dosvědčiti členové akčního výboru Státního památkového úřadu. Právě naopak bylo mi jím uděleno varování a písemná důtka, jak jest zajisté patrné z mých osobních spisů a byl jsem jím stále i před stranami pronásledován.*

O žádném ministru Wagnerovi z Mnichova mi není nic známo, tím méně mohl jsem se chlubití nějakou známostí s ním.

Záležitost Dědinova jest projednávána k jeho žalobě u krajského soudu trestního.

Sám jsem byl aktivně odbojově činný ve skupině R 3 /velitel plk. Štajner-Veselý/. Ve věci Dr. Helferta jsem nikdy na gestapu ani jinde vyslýchán nebyl. Z příkazu velitelství R 3 poslal jsem do východních Čech gestapem pronásledovaného partyzána Františka Urbana z Polomi s ilegálně vystavenou občanskou legitimací, a to na adresu Dra Josefa Durka v Litomyšli, který jej skrýval až do revoluce.

Nikdy nebylo proti mně vedeno žádné řízení ani podle velkého ani podle malého retribučního dekretu ani řízení u očištné komise.“¹³⁹

Všechny tato obvinění a napadání byly v podstatě předzvěstí Wagnerova hořkého konce, v podobě jeho zatčení roku 1949.

c) Záchrana zvonů

Období okupace bylo ve znamení obranné činnosti proti nekulturnímu běsnění Německa, které rekvírovalo pro válku všechno, co mělo materiální hodnotu. Když dostal Wagner pokyn, aby vedl v evidenci všechny památky české, měl za sebou již jeden důležitý počin. Tím byla záchrana všech starších zvonů z Čech a Moravy. Díky spolupráci dr. Wagnera, preláta dr. Hugo Doskočila, Jaroslava Dobrodinského a dr. Ladislava Vachulky se podařilo všechny staré zvony zachránit před osudem roztavení. Zvony sice byly odváženy do sběrný v Praze na Maninách, ale nebyly odváženy do Německa. Mladší zvony, pořízené v období první republiky byly Němci převzaty a odvezeny do Hamburku. Ovšem k jejich rozliti snad také nedošlo. Stejný osud měl potkat také naše bronzové pomníky. Ovšem i většina z nich zůstala netknutá v pražské sběrně.

Spoustu historicky cenných zvonů se podařilo zachránit zdržováním jejich odvozu do zahraničí zvláště v letech 1942 – 1944 pod záminkami vědeckého určení. Podařilo se tak zachránit 2184 zvonů. Wagner při tom spolupracoval s Dr. Lad. Vachulkou, poručíkem Josefem Richterem a dalšími spolupracovníky. Konkrétně zvony z chrámu sv. Víta, Lorety a ze sv. Hory se podařilo zachránit propletením různých německých nařízeních. Stejně se postupovalo i při záchraně pomníků a plastik. Roku 1942 – 43 nechal Wagner zabavit všechny německé plastiky v Praze. Tím se mu podařilo očistit hlavní město od německých pamětních desek a plastik a to v době největšího německého teroru. České kovové desky a plastiky zachránil jako musejní kusy v městském museu.

Po konci války přišel na řadu další složitý úkol – navrátit zvony kam patří. Ve Wagnerově složce máme spoustu dopisů od lidí, kteří se na něj obrací a ptají se po osudech svých zvonů. Dokonce se měla

uskutečnit již výše zmíněná cesta do zahraničí – do Hamburku, kam se svážel kov z celé Evropy, kterou nemůžeme s jistotou doložit.

6. Politická perzekuce

„Snad proto je mi nemožné dělit Váš optimismus, co se týče náš dnešní svět. Cítím tu disharmonie v každém nervu.“¹⁴⁰

Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi

Po skončení druhé světové války a tedy i okupace německými vojsky byl Wagner pln optimismu. V úřadě si uhájil své vedoucí postavení (ve sporu s Cyrilem Merhoutem) a s odchodem Němců se mu do těla vlévala nová krev a s ní i chuť do života a do opětovného boje za české památky. Tento pozitivní pohled na svět mu ovšem nevydržel dlouho. Wagner poznal, že se nad ním začínají stahovat pomyslná mračna a roku 1949 se rozhodl k emigraci spolu s Bedřichem Hostičkou. První jejich pokus o útěk se nezdařil, protože jejich kontakty v zahraničí již selhaly. V srpnu se pak spolu setkali znovu, aby upravili jejich plány na útěk. Ten se ovšem již nestihl uskutečnit, v polovině srpna roku 1949 byl Wagner zatčen a vzat do vazby.

Byl zatčen a vyšetřován spolu s dalšími lidmi pro podezření z velezrady a špionáže, celá akce nesla název „STŘED“. Spolu s Wagnerem byly vzaty do vazby také tyto osoby: Sírová Marie (ošetřovatelka), JUDr. Volek Miroslav (referent Státního památkového úřadu v Praze), JUDr. Vachulka Ladislav (náměstek ředitele gramofonových závodů v Praze). Všichni byli zatčeni ze stejného důvodu jako Václav Wagner. Hlavním svědkem byl JUDr. Bedřich Hostička, který byl zatčen a odsouzen v procesu spolu s Miladou Horákovou. Po ukončení procesu s Bedřichem Hostičkou bylo rozhodnuto, že Wagner, který měl patřit pod akci „STŘED“, bude souzen zvlášť, pod názvem *Ilegální skupina Václava Wagnera a spol.*

V trestním oznámení podaném 23. srpna 1950 stojí: „*Politické poměry první republiky, vchovaly určitou kastu lidí, kteří ochotně spolupracovali s buržoasií a společně potom rozbíjeli jednotu dělnické třídy. Odmítli v roce 1939 pomoc SSSR a raději prodali republiku pomoci západních imperialistů dravému německému nacismu.*

Po osvobození ČSR RA. vetřeli se tito lidé do některých politických stran NF a legálně sabotovali pracovní úsilí našeho lidu, aby se vrátily doby předmnichovské republiky, která jim umožňovala žít na úkor dělnické třídy lehkým životem.

... Po únorovém vítězství byla těmto zrádcům odňata možnost, aby legálně sabotovali naše hospodářství a proto se někteří zrádci, kteří neuprchli do zahraničí rozhodli, že budou další záškodnickou činností proti republice provádět ilegálně za pomoci agentů do naší republiky západními imperialisty vyslaných.

... Tak byla založena ing. Žemlou podzemní teroristická organizace v Pardubicích, kde byl význačným členem i páter Waltr Marek. Dále bylo založeno vedení záškodnického spiknutí proti republice, které již bylo odsouzeno před státním soudem v Praze. Při procesu se ukázalo, že jeden z vedoucích tohoto záškodnického spiknutí špion a vyzvědač JUDr. Bedřich Hostička byl ve své záškodnické činnosti ve spojení i s páterem Walterem Markem a společně s tímto získal pro tuto zločinnou činnost více lidí, mezi kterými jsou i osoby uvedené v tomto trestním oznámení.

JUDr. Bedřich Hostička, páter Waltr Marek a Dr. Václav Wágner byly ve styku s vysokou církevní hierarchií a s její pomocí prováděli špionáž a vyzvědačství v takovém rozsahu, jak se to ukázalo při procesu s 13-ti záškodníky.“¹⁴¹ Wagner spolu s ostatními je zde obviněn z protistátní činnosti a ze snah o rozvrácení státu. Dále celý text pokračuje a vyjmenovává, v čem spočívala ona činnost zaměřená proti státu.

Po rozvrácení teroristické skupiny v Pardubicích se páterovi Markovi podařilo uprchnout, spojit se s dr. Hostičkou a ten jej ukryl právě u dr. Václava Wagnera. Také jemu opatřili potřebné finanční prostředky u již zmíněné Marie Sírové. Nakonec mu ještě pomohli uprchnout za hranice.

Wagnerova „teroristická“ činnost ovšem nekončila pouze zde, ale také měl spolupracovat na špionáži: *„Dr. Wágner kromě toho spolupracoval s dr. Hostičkou na špionáži a zprávy odevzdával dr. Wágner agentu CIC Antonínu Haškovi, býv. Obchodníku z Teplic-Šanova, který je jeden z vedoucích teroristické organizace v Německu a která provádí za pomoci anglo-američanů teroristické akce na našem území.“*¹⁴² Haškovi měl Wagner předávat špionážní informace, jako například plán Stalinových závodů, s označeným potrubím, aby bylo možné jej poškodit. Zprávy si mezi sebou měli předávat dle šifrovacího klíče. Z tohoto dokumentu se dále dozvídáme: *„Celá tato špionážní a vyzvědačská činnost byla dobře konspirativně organizována a ve velkém měřítku rozšířena o čemž je Státní prokurátura dobře informována z procesu proti dr. Miladě Horákové a spol.“*¹⁴³

Spis pokračuje vyjmenováváním trestné činnosti jednotlivých osob. První odstavec u jména Václava Wagnera zaplnil jednoduchý životopis končící větou: *„Tím, že studiem získal vyšší postavení a stále se pohyboval mezi tak zvanou lepší a majetnější společností odcizil se dělnické třídě, ze které pocházel a tuto jenom ponižoval.“*¹⁴⁴ Téměř to vyznívá, jakoby jeho prvním proviněním bylo už samo studium na vysoké škole. Krom vyžrazení plánů Stalinových závodů měl ještě Wagner předat i další zprávy obsahující počet členstva v obrozené straně lidové a její poměry a místo, kde se konala tajná porada čelních představitelů určité politické strany v ČSR. Dále Wagner napomáhal tím, že dr. Hostičku seznamoval s vyslanci a úředníky západních vyslanectví v Praze, členy vysoké církevní hierarchie. Také byl obviněn z pomoci páteru Markovi, ačkoli věděl o jeho protistátní činnosti. Jeho obvinění končí větou: *„Ke své zločinné*

činnosti se dr. Wágner doznává a na svoji omluvu udává, že do celého případu byl zavlčen dr. Hostičkou, kterému ve všem vyhověl a nedovedl mu odřící.“¹⁴⁵ Jeho výpověď končí slovy: „Ke své obhajobě však podotýkám, že jsem byl nevědomky do celé této ilegální organizace zavlčen a to hlavně prostřednictvím Dr. Hostičky, jednak tím, že moje vůle byla oslabena nemocí a za druhé že jsem byl po celý život zvyklý vycházet lidem vstříc. Sám osobně jsem se nikdy politikou nezabýval a věci do které jsem byl vtažen, jsem dobře nerozuměl. Kromě toho jsem také odsunoval věci nebo pokoušel jsem se tak činiti ve prospěch své vlastní odborné práce, od které mne lidé cizích mi zájmů jen zdržovali.“¹⁴⁶

13. září 1950 vznesla státní prokuratura v Praze žalobu na výše uvedené osoby v čele s Václavem Wagnerem. Přesné znění obecné žaloby proti všem: *„V procesu s Horákovou a spol. odsouzený výzvědač a velezrádce Bedřich Hostička vytvořil si protistátní síť, která mu jednak dodávala špionážní zprávy, jednak byla základem pro rozšiřování rozvratné propagandy a přípravou sabotážních a teroristických akcí. Hostička do své protistátní činnosti zapojil celou řadu osob, které byly částečně nebo plně informovány, všechny však spolupracovaly s Hostičkou, protože je pojil stejný pocit nenávisti k lidově demokratickému zřízení.“¹⁴⁷ Dále obžaloba pokračuje na jednotlivé provinilce. „Obžalovaný Dr. Václav Wagner byl nejužším spolupracovníkem Bedřicha Hostičky jak ve velezrádné tak ve výzvědačské činnosti. Hostičkovi obstaral Dr. Wágner spojení s representanty cizích výzvědných služeb, kryjícími své skutečné poslání diplomatickým postavením. Uvedl Hostičku k čelným představitelům církevní hierarchie, kterým Hostička předložil ke schválení svůj program na vytvoření ilegální křesťansko-demokratické strany. Dr. Wágner spolupracoval s Hostičkou i při řízení činnosti podzemní protistátní organizace, zejména napomáhal při útěku P. Marka, kterého sám ukrýval a prostřednictvím dalších osob dopravil za hranice. Stýkal se s agentem CIC Františkem Haškem a společně s ním a Hostičkou projednával úkoly, které Hostičkova organizace*

prostřednictvím Haškovým obdržela ze zahraničí. Byl zapojen do špionážní činnosti již od roku 1948 jako spojka a prostředník a zejména předal dopis se špionážními zprávami od P. Marka vojenskému atašé francouzského velvyslanectví a v červnu 1949 špionážní zprávy od Bedřicha Hostičky agentu CIC Františku Haškovi. Dr. Wágner měl i nadále býti spojkou pro předávání špionážních zpráv, které měl prostřednictvím další osoby, s níž byl seznámen, dodávati do mrtvé schránky na československo-bavorských státních hranicích.“¹⁴⁸

Na základě toho byli všichni odsouzeni 10. října 1950. Václav Wagner, jako vedoucí ilegální skupiny, byl odsouzen k 16 letům odnětí svobody a k pokutě 20.000 Kč, konfiskace celého jmění a ke ztrátě čestných občanských práv na 10 let.

Zápisy z vyšetřování jsou pro nás také dobrým zdrojem, co všechno musel Wagner, jako přednosta státního památkového úřadu dělat a s kým se musel stýkat. Sám ve výpovědi z dubna 1950 uvádí, že jako přednosta byl povinen seznamovat diplomatické zástupce v Praze s českými kulturními památkami a tím měl propagovat naši kulturu do zahraničí. Ve styku byl téměř se všemi diplomaty, ale s některými více. Jedním z takových byl anglický velvyslanec Nichols, francouzský velvyslanec Dejean, americký velvyslanec Lawrence Steinhardt a jugoslávský Černajov. Americký velvyslanec mu dokonce nabídl místo českého sekretáře ve státním muzeu v Bostonu v USA. Wagner to však odmítl a to i přes to, že se ho americký velvyslanec pokoušel k odchodu přemluvit ještě jednou v roce 1948. Steinhard se o to pokusil ještě jednou po svém odchodu v lednu 1949, kdy za Wagnerem poslal dva muže se stejnou nabídkou. Ten opět odmítnul, s tím, že má rád svou vlast a že se fyzicky na takový krok necítí. Dále se také dočítáme, že všichni diplomaté ze západních zemí nebyli naklonění našemu státu.

Na konci své výpovědi se Wagner k celé té věci vyjadřuje: „Ano, jsem si vědom, že svým jednáním jsem se dopustil vlastizrady

na svém vlastním národě. Bohužel toto jsem si uvědomil, až po svém zatčení, kdy jsem přemýšlel o celé své činnosti, jsa zbaven všech vnějších vlivů, svého bývalého prostředí, které mě natolik ovlivňovalo, že jsem se dostal na scesti a tím jsem se stal zrádcem svého lidu. Kdybych byl o celé věci uvažoval dříve musel jsem zjistiti, že všechny mé styky, jak s osobami diplomatickými, zvláště po únoru 1948, tak i s osobami, jako byl Dr. Hostička, páter Marek, Hašek a jiní, jsou jen soustavným proti zákonným počínáním.“¹⁴⁹

Zachoval se nám jeden dopis, který posílá Václav Wagner ze svého vězení. Dopis je adresován paní Karle Krautsfenglové. V něm píše, že se má dobře, jen si stěžuje na své nemocné oči: potřeboval by nové kapky a nové kapátko. Píše, že se těší na pár řádek a že by prosil poslat kousek chleba pro kolegy. Dále je jeho zdravotní stav zmíněn také v úředním zápisu z dubna 1950. Vyšetřovatelé zde píší, že je třeba s ním zacházet se vší šetrností. V průběhu výslechu se mu udělalo několikrát nevolno a výslech musel být přerušen. Wagner si prý stěžuje na mozkovou sklerózu a byl lékařsky prohlédnut.

„Při projednávání jeho trestné činnosti a k jeho svědecké výpovědi k JUDr. Hostičkovi, se staví kladně, s nepatrnými výhradami. Nesouhlasí s určitými slovními výrazy a názvy, jako, že arcibiskup Beran a jiní biskupové jsou vykonavatelé vůle Vatikánu apod. Po důkladném politickém zpracování je však nádej, že toto přesvědčováním lze překonati, tak, že jmenovaný se ke své svědecké výpovědi bude stavět kladně. K tomuto nutno podotknouti, že s Dr. Wágnerem nutno jednati velmi korektně, ne jako se zločincem, ale, jako s člověkem svedeným. Při výslechu nutno používatí přátelského tónu, v opačném případě se jeho odpověď omezí jen na strohé odpovědi, ano, ne, případně neodpoví vůbec.“¹⁵⁰

V průběhu jeho pobytu ve vězení mu bylo povoleno kouřit v jeho cele a cigarety mu byly kupovány z jeho vlastních peněz. V květnu 1950 byl poslán na vyšetření specialistou, jelikož mu hrozila ztráta zraku – vše si vždy hradil sám. Za dobu svého věznění

vystřídal věznic jako Leopoldov a Mírov, v brněnské nemocnici byl několikrát operován.

V souvislosti s tímto obviněním byl v září 1950 vydán dokument, který nakazuje zajištění celého Wagnerova majetku. Tento krok je odůvodněn tím, že je podezřelý z trestného činu, za který lze vyslovit trest propadnutí jmění. Wagner to však předpokládal. Už v roce 1947 světil celý svůj byt do evidence Státního památkového úřadu. Celý jeho byt byl chráněn jako pozoruhodná rodinná sbírka ve veřejném zájmu. O dva roky později, když celá věc začala být více aktuální, nechal si vystavit potvrzení. V něm se dovídáme, že značnou část svého majetku věnoval jmenovaný veřejným sbírkám a on je má pouze v dočasném užívání. Tyto sbírky jsou chráněny v zájmu ochrany památek. Wagnerovy knihy se z velké části dostaly do Národního musea. Umělecké předměty a menší část knihovny lze dnes nalézt v Uměleckoprůmyslovém muzeu.

7. Postupná rehabilitace Václava Wagnera

Důvody a proces, na jehož konci byl Václav Wagner odsouzen jako vlastizrádce, neznamenal jen fyzické odstranění této osobnosti z veřejného a odborného života během jeho věznění. Ani po jeho propuštění mu nebylo dovoleno vrátit se ke své práci v oblasti památkové péče, kterou byl nucen násilně opustit. Do zapomnění začalo upadat ve své době i jeho jméno, což byl s největší pravděpodobností i cílem celého soudního procesu.

Nebýt vydání jeho nejstěžejnější publikace „*Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*“ (poprvé vydáno 1946), ve které shrnul své myšlenky, asi by jeho jméno bylo zapomenuto téměř úplně. Tato kniha způsobila, že teorie přežily svého tvůrce a po určité době opět začaly prosakovat na povrch památkářského prostředí. Díky této knize mohla začínat postupná a potřebná rehabilitace jeho odkazu.

První obsáhlejší text se o něm znovu objevil v knize „*Kapitoly z českého dějepis umění II*“¹⁵¹ z roku 1987. Tato publikace stručně seznamuje s jeho životem a především představuje Wagnerovu činnost v oblasti historie umění. Ovšem její největší a nejdůležitější část je věnována rozboru jeho myšlenek: vysvětlení na podkladě čeho své myšlenky formuloval a jejich definice. Celá stať je zakončena shrnutím, že stále chybí hlubší analýza Wagnerovi syntetické metody.

Od té doby začaly vycházet drobné články v odborných časopisech, které se vracely k odkazu jeho díla a hlavně k jeho činnosti v památkovém úřadě. Největším takovým souborným počinem bylo vydání časopisu „*Zprávy památkové péče*“¹⁵² roku 2000. Tento díl byl věnován příspěvkům, které zazněly na semináři z 5. května 1999, na téma „*Osobnost Václava Wagnera*“. Svými texty přispěli: Dobroslav Líbal – „*Odkaz Václava Wagnera*“, Jaroslav Wagner – „*Malá vzpomínka na Václava Wagnera*“, Miloš Suchomel – „*K Wagnerovu varování před razantní očištěním kamenosochařských památek a před odstraňováním historických přemaleb dřevorezby*“, Milan Pavlík – „*Památková praxe jako důležitý impuls vývoje názorů na památkovou teorii Václava Wagnera*“. Všechny příspěvky nám dohromady poskytují ucelenější pohled na myšlenkové dílo Václava Wagnera. Tato pojednání seznamují s vývojem památkové praxe před Wagnerem, tedy také s myšlenkami, které ho ovlivňovaly a ze kterých Wagner při tvoření své teorie vycházel. Pojednávají jeho vliv na vývoj památkové péče a zmiňují ostrý spor Wagnera s Wirthem. V předposledním příspěvku je velmi dobře rozebrán jeho přístup k očišťování kamenosochařských památek a odstraňování přemaleb z dřevěných soch.

Roku 2005 obohacuje diskusi odborné veřejnosti a přináší velice potřebné informace druhé vydání Wagnerova počínu „*Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*“¹⁵³. Kniha byla doplněna o úvodní studii, jejímž autorem byl Ivo Hlobil, Wagnerovým životopisem a bibliografií jeho díla. Závěr publikace tvoří dva dosud nezveřejněné texty z jeho pozůstalosti. Autory životopisu a bibliografie jsou Jiří

Křížek a Petr Štoncner. Autoři se podrobně věnují jeho životu a také předkládají také okolnosti procesu, který Wagnera přivedl do vězení. Toto doplněné vydání opět významně posunuje poznatky o našem památkáři opět dále.

Jiří Křížek se podílel spolu s Vítem Hrbkem i na další publikaci týkající se Wagnera. Kniha nese název „*Návraty k domovu. Působení památkáře Václava Wagnera v Pacově a Pelhřimově*“¹⁵⁴. Autoři zde ukazují Wagnerovy myšlenky v praxi a to na konkrétních příkladech. Pro ty vybrali města, ke kterým měl Wagner velmi citový vztah.

Roku 2008 Ivo Hlobil vydal svůj výbor z textů pod názvem „*Na základech konzervativní teorie české památkové péče*“¹⁵⁵. Tato stať vydaná o tři roky dříve je uvedena jako úvodní studie k druhému vydání Wagnerovy knihy¹⁵⁶. Zde byla začleněna do kontextu vývoje české památkové péče jako její nedílná součást.

Nedávno vyšly také publikace zabývající se Wagnerovým oponentem Zdeňkem Wirthem. Ani zde ho jejich autoři neopomněli zmínit. Obě vyšly roku 2010. Autorkou první z nich byla Kristina Uhlíková „*Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878-1939)*“¹⁵⁷. Druhým počinem stejného roku byl soubor příspěvků od různých autorů vydaný pod názvem „*Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*“¹⁵⁸. Tato kniha obsahuje významnou část zabývající se profesním sporem mezi Václavem Wagnerem a Zdeňkem Wirthem o jejich odborné metody.

Výše uvedené - jen ty nepodstatnější a nejnovější - publikace a texty dokumentují stoupající zájem o myšlenkový odkaz Václava Wagnera (zveřejněných článků je samozřejmě celá řada, ale smyslem této práce není jejich vyčerpávající výčet). To souvisí s celkovou rehabilitací jeho osoby a především jeho díla. Přesto je stále třeba většího a širšího zájmu, který by určitým uceleným způsobem pojal celou jeho osobnost a vše co inspirovala a co s ní souvisí.

8. Závěr

Dramatické dějinné zvraty významně ovlivnily dílo a práce Václava Wagnera, významné osobnosti české památkové péče 20. století. Jeho práce a myšlenky, které násilně přerušil soudní proces v 50. letech minulého století, jsou dodnes inspirativní a teprve na konci 20. století se dočkaly zasloužené rehabilitace.

Wagner přinesl nové poznatky do oblasti památkové péče: snažil se analytickou metodu doplnit o syntézu. Plně souhlasil s jejími postupy a požadavky na celkové prozkoumání uměleckého díla, jen stále postrádal její dotažení. Nelíbilo se mu konzervování děl v jejich rozloženém stavu a před „hodnotu stáří“, kterou dílo získává přežíváním staletími, upřednostňoval hodnotu „uměleckou“. Jako jeden z prvních pohlížel na umělecká díla jako na organismus, ve kterém jsou důležité všechny jeho detaily. Tato myšlenka bylo důležitá v jeho přístupu k městským zástavbám, které posuzoval jako celky, kde je podstatná každá menší ulička. Nezapomínal také samozřejmě na vztah města s krajinou.

Jeho odvážné myšlenky rozhýbaly do té doby stojaté vody památkové péče. Někteří se s jeho teoriemi ztotožnili, jiní se s nimi nedokázali smířit. Tak se dostal do poměrně ostrého střetu třeba se Zdeňkem Wirthem, který pak přerostl do roviny osobní. Na Wirthovu nevraživost vůči těmto novým postojům můžeme pohlížet mimo jiné jako na snahu ubránit vše to, co v památkové péči do té doby vybudoval.

Dalším, kdo se s ním pustil do veřejného sporu, byl Cyril Merhout. Celý jejich spor vyvrcholil Merhoutovým udáním na tehdejší Ministerstvo kultury a národní osvěty, které Wagnera poslalo na pracovní dovolenou. Pár let poté následovalo jeho zatčení a odsouzení za špionáž a velezradu. Z vězení byl propuštěn dříve před vypršením doby trestu, koncem 50. let. Toto propuštění zavinila jeho oční choroba, se kterou musel bojovat od dětství. Jeho práce, neustálé

psaní a čtení, mu nemoc ještě zhoršovalo. Na sklonku svého života zůstal Wagner téměř slepý, obklopen jen nejužším okruhem přátel.

Václav Wagner byl a je významnou osobností v dějinách umění a památkové péče. Můžeme jen litovat, že jeho odborná činnost byla přetržena politickým vývojem po roce 1945.

-
- ¹ Vít Hrbek-Jiří Křížek, *Návraty k domovu. Působení památkáře Václava Wagnera v Pacově a v Pelhřimově*, Pelhřimov 2008.
- ² Literární archiv Památníku národního písemnictví Staré Hrady (LA PNP), fond Václav Wagner, osobní složka.
- ³ Státní památkový úřad vznikl místo C.K. Zemského památkového úřadu v Království českém roku 1912.
- ⁴ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, osobní složka – deník.
- ⁵ Literární archiv Památníku národního písemnictví Staré Hrady, fond Václav Wagner, osobní složka.
- ⁶ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, různým korporacím.
- ⁷ Národní archiv v Praze, fond SPS, osobní složka zaměstnance Státního památkového úřadu Václava Wagnera.
- ⁸ Musejníky s původním 1.svazkem z r. 1827, rytiny – např. Ramhofskeho Korunovaci Marie Terezie z r. 1827, nejstarší dřevoryt Prahy zv. Vratislavský z r. 1562.
- ⁹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, osobní složka.
- ¹⁰ Archiv Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky (ÚDU AVČR), fond Zdeněk Wirth, dopisy Cyrila Merhouta Zdeňku Wirthovi.
- ¹¹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, osobní složka.
- ¹² Národní archiv v Praze, fond SPS, osobní složka zaměstnance Státního památkového úřadu Václava Wagnera.
- ¹³ Ibidem.
- ¹⁴ Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, vyšetřovací spis Václav Wagner.
- ¹⁵ Wagner převzal cenu za strýce, *Nové Noviny*, 5.5. 2000.
- ¹⁶ LA PNP Staré hrady, fond Václav Wagner, dopisy Josefa Rüsslera Václavu Wagnerovi.
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Žáka Heřmana Václava Václavu Wagnerovi.
- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ Ibidem.
- ²¹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Emanuela Froňka Václavu Wagnerovi.
- ²² Ibidem.
- ²³ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Václava Hrbek Václavu Wagnerovi.
- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Rudolfa Jansy Václavu Wagnerovi.
- ²⁸ Ibidem.
- ²⁹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Jana Mannsbartha Václavu Wagnerovi.
- ³⁰ Ibidem.
- ³¹ Významný architekt a pedagog.
- ³² LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Oldřicha Stefana Václavu Wagnerovi z 30. května 1940.
- ³³ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Karla Šourka Václavu Wagnerovi.
- ³⁴ Ibidem.
- ³⁵ Srov. Augusta Müllerová, Ochrana památek dnes a v budoucnu, *Architektura* 4, 1942, s. 103.
- ³⁶ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Emila Zimmlera Václavu Wagnerovi.
- ³⁷ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Maxmiliána Duchka Václavu Wagnerovi.
- ³⁸ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Josefa Scheybala Václavu Wagnerovi.
- ³⁹ Ibidem.
- ⁴⁰ Ibidem.
- ⁴¹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Karla Vika Václavu Wagnerovi.
- ⁴² Sidonie Amelie Wilhelmina Carolina Julie Maria bylo jedno ze tří dětí. Rodina pocházela z měšťanstva, jenž svůj titul získali na základě zásluh. Všichni její sourozenci i rodiče postupem času zemřeli a ona se upnula na zvelebování panství – Vrchotových Janovic. Ale i o ty přišla, když bylo celé území roku 1944 zabráno a prohlášeno za výcvikový prostor zbraní SS. O dva roky později ji bylo umožněno se do zámku vrátit. Ovšem situace se stala neudržitelnou a ona odešla v září roku 1949 do exilu. Rok na to v Anglii umřela na rakovinu plic. Jejím přáním bylo spočinout v rodinné hrobce ve Vrchotových Janovicích, což se jí splnilo až o 49 let později.
- ⁴³ Wagnerovi zemřela jeho milovaná matka.
- ⁴⁴ V orig.: „Zeit meiner Geburt hier lebend, bin Ich mit jedem Gegenstand, jedem Stein so verwachsen, dass jede Betrohung mich erzittern macht. War es doch Zeit jeher das Bestreben meiner teuren verstorbenen Brüder wie meiner selbst, uns der Erhaltung aler Schönheiten hier zu widmen u. bleibt dies mein einziges Ziel. Diese meine Verbundenheit mit allem Gewesenem als verwahrerin der vergangenheit beeinflusst (...) derart die ganze Atmosphäre, dass jeder, der Haus u. Park betritt, sich stets äussert, man vermeint hier in eine ganz anderen Welt eingetreten zu sein.“ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi.
- ⁴⁵ Ibidem.
- ⁴⁶ Ibidem.

-
- ⁴⁷ V orig.: „*Es macht mich glücklich, dass Sie Janovice lieben u. sich hier zu hause fühlen; ich hoffe, dass Sie es mirbeweisen werden u. im Herbst so oft als irgend möglich uns besuchen werden.*“ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Sidonie Nádherné Václavu Wagnerovi.
- ⁴⁸ V orig.: „*Also bitte: am kommenden Sonntag keinen Dienst, keine Commision, keine Sportunternehmung, sonder Janowitz!*“ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Sidonie Nádherné Václavu Wagnerovi.
- ⁴⁹ V orig.: „*Sie haben eine herrliche, energische Bestätigung verfasst! Ich musste lachen über den fast drohenden Ton. So geschützt von allen Seiten kann mir nichts mehr geschehen! Sie sind mein steter Retter in der Not.*“ Ibidem.
- ⁵⁰ Akvarel od Clarota, LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Sidonie Nádherné Václavu Wagnerovi.
- ⁵¹ Ibidem.
- ⁵² V orig.: Ich finde es herrlich, wie viele Denkmäler, tote und lebende, Sie von Untergang retten. kann mir aber denken, dass nach so anstrengender Arbeit Ihre Nerven erschöpft sein müssen und freue mich, dass Sie bald auf Urlaub gehen. Ibidem.
- ⁵³ V orig.: sie sagten, es sei der Wunsch des Führers, dass überall die Kunstschatze beisammen bleiben. Ibidem.
- ⁵⁴ Václav Wagner, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, vydání druhé, Praha 2005, s. 103.
- ⁵⁵ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, osobní složka.
- ⁵⁶ Ibidem.
- ⁵⁷ Ibidem, dopisy Josefa Wagnera Václavu Wagnerovi.
- ⁵⁸ Např. jako člen Umělecké besedy nebo Klubu za starou Prahu.
- ⁵⁹ Václav Wagner, *Současné umění a památka výtvarná*, *Život* 1, 1921, s. 59-72.
- ⁶⁰ Ibidem.
- ⁶¹ Ivo Hlobil, *Městské památkové rezervace v padesátých letech*, in: Rostislav Švácha – Michaela Platovská (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění. 1939-1958*, Praha 2005, s. 329-333.
- ⁶² LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Václava Viléma Štecha Václavu Wagnerovi z 26. března 1946.
- ⁶³ Viz Ivo Hlobil (pozn. 60).
- ⁶⁴ Národní archiv Praha, fond SPS, sign. 30 Pam. Klatovy, město uměl. hist. rozbor 19. července 1946.
- ⁶⁵ Ibidem.
- ⁶⁶ Ibidem, hradební věž.
- ⁶⁷ Ibidem.
- ⁶⁸ Ibidem.
- ⁶⁹ Portlandský cement je asi nejpožívanějším druhem cementu při výrobě betonu a malty.
- ⁷⁰ Národní archiv Praha, fond SPS, sign. 30 Pam. Pardubice, zámek r. 1926 – 1951.
- ⁷¹ Ibidem.
- ⁷² Ibidem.
- ⁷³ Ibidem.
- ⁷⁴ Ibidem, Václav Wagner, *Kunětická Hora a její poměr k zásadám ochrany památek*.
- ⁷⁵ Národní archiv Praha, fond SPS, sign. 30 Pam. Kunětická hora, hrad r. 1914 – 1936.
- ⁷⁶ Ibidem.
- ⁷⁷ Ibidem.
- ⁷⁸ Ibidem, Václav Wagner, *Zajištění skály*, 7. 7. 1939.
- ⁷⁹ Národní archiv Praha, fond SPS, sign. 30 pam. Tábor, dům č. 5.
- ⁸⁰ Ibidem, brány.
- ⁸¹ Ibidem, Regulační čára v Dlouhé ulici, Václav Wagner.
- ⁸² Ibidem, dům č. 308.
- ⁸³ Ibidem, děkanský kostel.
- ⁸⁴ Ibidem, klášter.
- ⁸⁵ Ibidem, radnice.
- ⁸⁶ Vít Hrbek-Jiří Křížek, *Návraty k domovu. Působení památkáře Václava Wagnera v Pacově a v Pelhřimově*, Pelhřimov 2008.
- ⁸⁷ Národní Praha, fond SPS, sign. 30 Pam. Pelhřimov.
- ⁸⁸ Viz Vít Hrbek-Jiří Křížek (pozn. 85), s. 55-61.
- ⁸⁹ Ibidem, s. 57-58.
- ⁹⁰ Národní archiv Praha, fond SPS, karton 400, sign. 30 pam. Pelhřimov.
- ⁹¹ Viz Vít Hrbek – Jiří Křížek (pozn. 85), str. 61.
- ⁹² Národní archiv Praha, fond SPS, sign. 30 Pam. Chrámové družstvo v Pelhřimově.
- ⁹³ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner.
- ⁹⁴ Alois Riegl, *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*, Vídeň-Lipsko 1903.

- ⁹⁵ Aristotelovský princip celosti.
- ⁹⁶ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, Václav Wagner, Dnešní situace naší památkové péče.
- ⁹⁷ Ibidem, fond Václav Wagner, *Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti*, strojopis.
- ⁹⁸ Ibidem, dopisy Sidonie Nádherné Václavu Wagnerovi.
- ⁹⁹ Když Wagner nastupoval na památkový úřad, Wirth byl ministerským předsedou – ministerstvo školství a národní osvěty.
- ¹⁰⁰ *Analýza a syntéza v ochraně památek a Stavební dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti*. Zkrácenou verzi první přednášky publikoval ve Volných směrech (1940-1941). Dále nechal otisknout stat' *Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti* (Zprávy památkové péče 6, 1942), *Ochrana památek v posledním čtvrtstoletí* (Architektura 4, 1942).
- ¹⁰¹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Zdeňka Wirtha Václavu Wagnerovi.
- ¹⁰² Zdeněk Wirth, Analýza a syntéza v ochraně uměleckých památek, *Zprávy památkové péče* 6/1942, s. 14.
- ¹⁰³ Zdeněk Wirth, Methody preventivní ochrany, *Umění XIV/1942*, s. 123.
- ¹⁰⁴ Václav Vilém Štech, Smysl a metoda dějin výtvarného umění, *Umění X/1938*.
- ¹⁰⁵ Ústav dějin umění AV ČR, fond Zdeněk Wirth, dopisy Václava Wagnera Zdeňku Wirthovi.
- ¹⁰⁶ Převzetí myšlenek z díla Aristotela a Tomáše Akvinského.
- ¹⁰⁷ Zdeněk Wirth, Methody preventivní ochrany, *Umění XIV.*, 1942, s. 123.
- ¹⁰⁸ Viz Augusta Müllerová (pozn. 34).
- ¹⁰⁹ Ibidem.
- ¹¹⁰ Ibidem.
- ¹¹¹ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Karla Svobody Václavu Wagnerovi.
- ¹¹² Udu, fond Zdeněk Wirth, dopisy Cyrila Merhouta Zdeňku Wirthovi.
- ¹¹³ Ibidem, dopis z 8. 8. 1941.
- ¹¹⁴ Ibidem, dopis z 12. července 1942.
- ¹¹⁵ Údajně měl Friedler pronést nějaký pohrdlivý výrok o Wagnerovi, kterýž to nahlásil tehdejšímu vedoucímu Památkového úřadu Ing. Dr. Khünovi.
- ¹¹⁶ Udu, fond Zdeněk Wirth, dopisy Cyrila Merhouta Zdeňku Wagnerovi, dopis z 11. 8. 1943.
- ¹¹⁷ In: *Malostranská kronika 1*, 1947, č. 1-2, s. 3-4.
- ¹¹⁸ Cyril Merhout, Pustošení Vrtbovské zahrady, *Malostranská kronika 1*, 1947, č. 1-2, s. 3.
- ¹¹⁹ Ibidem, s. 4.
- ¹²⁰ Ibidem, s. 4.
- ¹²¹ Ibidem, s. 4.
- ¹²² In: *Malostranská kronika 1*, 1947, č. 1-2, s. 9-11.
- ¹²³ Cyril Merhout, Úřední kulturníci a muž světového jména, *Malostranská kronika 1*, 1947, č. 1-2, s. 9.
- ¹²⁴ Ibidem, s. 10.
- ¹²⁵ Zdeněk Wirth, Vývoj ochrany památek 1845-1945, *Architektura 9*, 1950.
- ¹²⁶ *Malostranská kronika 1*, číslo 3, Praha, 1947, s. 7.
- ¹²⁷ *Malostranská kronika 1*, číslo 3, Praha, 1947, s. 7.
- ¹²⁸ *Malostranská kronika 1*, číslo 4, Praha, 1948, s. 3.
- ¹²⁹ *Malostranská kronika 1*, číslo 4, Praha, 1948, s. 3.
- ¹³⁰ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, osobní složka.
- ¹³¹ Ibidem.
- ¹³² Viz Cyril Merhout (pozn. 122).
- ¹³³ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, obhajoba Václava Wagnera.
- ¹³⁴ Ibidem.
- ¹³⁵ Velvyslanec USA Laurence A. Steinhardt, ministr tehdejšího SSSR Čičajev, velvyslanec tehdejší Jugoslaviie Dr. Černež...
- ¹³⁶ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, obhajoba Václava Wagnera.
- ¹³⁷ Národní archiv v Praze, fond SPS, osobní složka zaměstnance Státního památkového úřadu Václava Wagnera, dopis z 24. 5. 1948.
- ¹³⁸ Ibidem, dopis Cyrila Merhouta – kolaborantské a proti památkářské chování Dr. Václava Wagnera.
- ¹³⁹ Viz (pozn. 136).
- ¹⁴⁰ LA PNP Staré Hrady, fond Václav Wagner, dopisy Sidonie Nádherné Václavu Wagnerovi.
- ¹⁴¹ Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, vyšetřovací spis Václav Wagner, Trestní oznámení z 23. srpna 1950.
- ¹⁴² Ibidem.
- ¹⁴³ Ibidem.
- ¹⁴⁴ Ibidem.
- ¹⁴⁵ Ibidem.

-
- ¹⁴⁶ Ibidem, Zápis o výpovědi z 16. září 1949.
- ¹⁴⁷ Ibidem, Žaloba z 18. 9. 1950.
- ¹⁴⁸ Ibidem.
- ¹⁴⁹ Ibidem, Zápis o výpovědi 11. dubna 1950.
- ¹⁵⁰ Ibidem, Akce střed, zpráva z 10. Května 1950.
- ¹⁵¹ Ivo Hlobil, in: Rudolf Chadraba, Josef Krása, Rostislav Švácha, Anděla Horová a kol., *Kapitoly z českého dějepisu umění II. Dvacáté století*. Praha 1987, s. 295-297.
- ¹⁵² *Zprávy památkové péče*, ročník 60, č. 2, rok 2000.
- ¹⁵³ Václav Wagner, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, Praha 2005.
- ¹⁵⁴ Viz Vít Hrbek-Jiří Křížek (pozn 1).
- ¹⁵⁵ Ivo Hlobil, *Na základech konzervativní teorie české památkové péče*, Praha 2008, s. 134-140.
- ¹⁵⁶ Viz (pozn 3).
- ¹⁵⁷ Kristina Uhlíková, *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878-1939)*, Praha 2010, s. 75-76.
- ¹⁵⁸ Jiří Křížek, in: Jiří Roháček a Kristina Uhlíková (eds), *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*, Praha 2010, s. 239-252.

9. Bibliografie Václava Wagnera

(viz: Václav Wagner, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, druhé vydání, Národní památkový ústav, Praha 2005, s. 107-116.)

- Bukoviny, *Český jih*, 19. září 1914.
- Z Bukoviny II., *Český jih*, 31. října 1914.
- Baccio Bianco a Valdštejnský palác, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění*, 1916, s. 19-23.
- Pražské umění slavnostní v XVIII. Století, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění*, 1916, s. 54.
- Rembrandt a antické poprsí Homérovo, *Dílo 13*, č. 9-12, 1916, s. 185.
- Maloval Rembrandt Spinozu?, *Národní politika*, 24. březen 1916.
- Umělecký průmysl raného středověku, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění*, 1918, s. 31-37.
- Josef Galli Bibiena a pražská korunovační opera, *Zlatá Praha 35*, 1918, s. 201-202, 215-215, 225-227.
- Literatura o fibuli, *Zprávy Waldesova musea knoflíků a šatních spínadel 3*, 1918, s. 67.
- Obec uměleckých historiků – k narozeninám Karla Chytila, *Dílo 14*, 1918, s. 18.
- Nové publikace uměleckohistorické, *Dílo 14*, 1918, s. 21.
- Pražské umění slavnostní v XVIII. století, *Dílo 14*, 1918, s. 21-23.
- Městské divadlo Královských Vinohradů, *Dílo 14*, 1918, s. 100.
- Děkanský kostel v Pelhřimově, *Časopis Společnosti přátel starožitností 27*, 1919, s. 60-61.

- Literatura o pražském hradě, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění*, 1919, s. 38-49.
- Fibule na řeckých idolech terakotových, *Zprávy Waldesova musea knoflíků a šatních spínadel 4*, 1919, s. 63-65.
- Ochrana svérázných pohledů a případ táborský, *Krásy našeho domova 12*, 1919, s. 85 an.
- Pelhřimovský objev uměleckohistorický, *Týdeník z Českomoravské vysočiny*, 18. října 1919, s. 28.
- Obrazoborci, *Za starou Prahu 6*, č. 3-4, 1919, s. 27.
- Oživlý středověk, *Národní listy*, 31. Května 1919.
- Pro záchranu Martinického paláce, *Za starou Prahu 7*, č. 1-2, 1920, s. 9-10.
- Mariánská Týnice, *Za starou Prahu*, č. 1-2, 1920, s. 11-12.
- Zničení morového sloupu ve Slaném, *Za starou Prahu 7*, č. 1-2, 1920, s. 12.
- Černínský palác, *Za starou Prahu 8*, č. 1-2, 1921, s. 13.
- Znešvařování Prahy reklamními nápisy, *Za starou Prahu 8*, č. 1-2, 1921, s. 13.
- In hoc signo?, *Za starou Prahu 8*, č. 3-4, 1921, s. 26.
- Kostel sv. Ducha, *Za starou Prahu 8*, č. 3-4, 1921, s. 27-28.
- Přehled důležitějších oprav pražských památek, *Za starou Prahu 8*, č. 3-4, 1921, s. 28-29.
- Tábor, *Za starou Prahu 8*, č. 3-4, 1921, s. 29.
- Nádoba na svčenu vodu v Paračově, *Památky archeologické 29*, 1921, s. 257-258.

- Současné umění a památka výtvarná, *Život 1*, 1921, s. 59-72.
- Ochrana památek, *Za starou Prahu 8*, č. 3-4, 1921, s. 30.
- Tři recenze německé odborné literatury, *Za starou Prahu 8*, č. 3-4, 1921, s. 31.
- Táborské sklepy, *Český jih*, 15. srpna 1921.
- Nástěnné malby v kostele sv. Apolináře v Praze, *Za starou Prahu 9*, č. 1, 1922, s. 6-8.
- Výstava Spolku posluchačů architektury, *Za starou Prahu 9*, č. 1, 1922, s. 8.
- Informační část věstníku Ministerstva školství a národní osvěty č. 17-19, pojednání Dr. Morávka „Zákonitá úprava ochrany písemných památek“, *Za starou Prahu 9*, č. 2, 1922, s. 18.
- Smutný případ (Deymův palác), *Za starou Prahu 9*, č. 3-4, 1922, s. 25-26.
- Znak města Tábora, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1923*, s. 40-49.
- Znak města Tábora, *Zvláštní otisk z Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1923*, nákladem vlastním, Praha b. d.
- *Tábor*, edice Umělecké památky, sv. 17, František Topič, Praha 1924.
- Jak pokročila záchrana hradu Lipnice, *Za starou Prahu 10*, č. 1-6, s. 19.
- Opravy uměleckých památek v roce 1923, *Za starou Prahu 10*, č. 1-6, s. 20-22.
- Poznámky ke konservaci archy z Jílového, *Ročenku Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1924*, s. 67-80.

- Pacov ve stavebně uměleckém vývoji, *Týdeník z Českomoravské vysočiny*, srpen 1924.
- Sgrafita na Kosteletě sv. Bartoloměje, *Týdeník z Českomoravské vysočiny*, červenec 1924.
- Oprava tábořské radnice, *Volné směry* 21, 1924-1925, s. 123-124.
- Pozemková reforma a jihočeské památky, *Jihočeský přehled* 1, 1926, s. 101-105, 133-135.
- Několik poznámek k nové publikaci „Über die Aussenbehandlung mittelalterlicher Bauten unter besonderer Berücksichtigung Böhmens, Sonderdruck aus der Zeitschrift f. Bauwesen“, 1922, Heft 1-2, Verlag v Wilhelm Ernst und Sohn, (recenze), *Za starou Prahu* 11, 1926, č. 1-6, s. 19.
- Stenografický zápis o slavnostní schůzi Klubu Za starou Prahu, konané dne 11. března 1925 ve velké zasedací síni radnice Staroměstské. V. W. přednesl odůvodnění jmenování prof. dr. Karla Chytila čestným členem Klubu Za starou Prahu, *Za starou Prahu* 11, 1926, č. 1-6, s. 20-30.
- Přehled nejdůležitějších oprav uměleckých památek v roce 1926, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 35, 1927, s. 8-14.
- Jindřich Čapek, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 35, 1927, s. 109-112.
- Výstava F. Bílka v Praze, *Jihočeský přehled* 2, 1927, s. 184-185.
- Dodatek k článku „Znak města Tábora“ v ročence za rok 1923, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1927*, s. 135-136.
- Deset let československé ochrany památek, *Brázda* 8, 1928, s. 240-247.
- Husův pomník v Táboře, *Jihočeský přehled* 3, 1928, s. 238-239.

- Praha, *Jihočeský přehled* 3, 1928, s. 239-240.
- Stavební konservace domu čp. 85 v Kutné Hoře, *Za starou Prahu* 12, 1928, č. 6, s. 7-8.
- *Tábor*, Edice Československo, díl 2, Jižní Čechy, sv. 8, Melantrich, Praha 1929.
- Opravy pražských památek v roce 1928, *Za starou Prahu* 13, 1929, č. 1-6, s. 25-27.
- Některé opravy v Čechách v r. 1928, *Za starou Prahu* 13, 1929, č. 1-6, s. 27-29.
- K některým opravám nástěnných maleb 1, *Ročenka Kruhu pro přestování dějin umění za rok 1929*, s. 46-49.
- K některým opravám nástěnných maleb, *Ročenky Kruhu pro přestování dějin umění za rok 1929*, Praha 1930.
- Předběžná zpráva o nálezu nástěnných maleb ve filiálním kostele v Kostelci u Heřmanova Městce, *Za Starou Prahu* 14, 1930, č. 2-3, s. 21-22.
- Přehled památek opravených roku 1930 v Čechách, *Za Starou Prahu* 14, č. 5-6, s. 41-43.
- Al. Moravec a Boh. Ullrych, *Jihočeský přehled* 5, 1930, s. 29.
- Malíř Alfred Justitz, *Jihočeský přehled* 5, 1930, s. 162.
- Posmrtná výstava Richarda Laudy a Bedřicha Piskáče v Praze, *Jihočeský přehled* 5, 1930, s. 235.
- Dienzenhoferův pavilon, *Umění* 11, 1930, s. 368-375.
- Opravy interiérů v Čechách 1930. Stručný výtah z přednášky 10.12.1930, *Za starou Prahu* 15, 1931, č. 1-2, s. 6-10.

- Konzervace nástěnných maleb, A) Stručný přehled techniky české nástěnné malby I., *Za starou Prahu 15*, č. 5-6, s. 34-36.
- K některým opravám nástěnných maleb II., *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1931*, s. 60-69.
- Konzervace nástěnných maleb, A) Stručný přehled techniky české nástěnné malby II., *Za starou Prahu 16*, 1932, č. 1-2, s. 2-4.
- Prof. Dr. Karl Kühn, Landeskonservator, Prag: Zur Wertbemessung Historischer Baudenkmale (zvláštní otisk z „Mitteilungen des Hauptvereines deutscher Ingenieure i. d. ČSR“, sešit 21 a 22, r. 1931, v Brně 1931, *Za starou Prahu 16*, 1932, č. 1-2, s. 16.
- Přehled památek opravených roku 1931 v Čechách, *Za starou Prahu 16*, 1932, č. 3-6, s. 27-31.
- Zerstörungen an Steinbauten. Ihre Ursachen und ihre Abwehr. Von Dr. Alois Kieslinger, Priv.-Doz. an der Techn. Hochschule, Wien, Korrespondent des Bundesdenkmalamtes. Leipzig und Wien (Franz Deuticke) 1932. Stran 346, obr. 291, tab. 13, *Za starou Prahu 16*, 1932, č. 3-6, s. 39.
- Die Steinbearbeitung in ihrer Entwicklung von 11. Bis zum 18. Jahrhundert. Von Karl Fridrich, dr. Ing., Münsterbaumeister, Ulm. Dr. Benno Filser-Verlag G. m. b. H., Augsburg 1932, *Za starou Prahu 16*, 1932, č. 3-6, s. 39.
- *Poznámky k některým opravám nástěnných maleb*, Zvláštní otisk z Ročenky Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1931, Praha 1932.
- Pieta Železnobrodská, *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1932*, s. 62-66.
- *Pieta Železnobrodská*, Zvláštní otisk z Ročenky Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1932, Praha 1933.

- Na ochranu polychromie kamene, *Za starou Prahu 17*, 1933, č. 5-6, s. 43-44.
- Pražské komunikační starosti před 100 lety, *Za starou Prahu 18*, 1934, č. 5, s. 36-37.
- Úvodem, Tábor, in: *Československo II*, Praha 1934, s. 1-24.
- Nástěnné malby na zámku v Pardubicích. Jejich místo v dějinách českého umění, in: XLVIII. *Účetní zpráva Městské spořitelny v Pardubicích za dobu 1. Ledna do 31. Prosince 1933*, Pardubice 1934.
- Václav Wagner, Jaroslav Böhm: *Hradiště nad Libušínem*, Libušín 1935.
- K. Kühn: Die schöne Altstadt, ihr Schutz, ihr Umbaum, ihr Verkehrsverbesserung. Berlín (Wilhelm Ernst a Sohn) 1932. 73 stran, 22 vyobrazení, *Za starou Prahu 19*, 1935, č. 2, s. 16.
- Konservace kamene v krizi, *Za starou Prahu 19*, 1935, č. 3-4, s. 24-25.
- Kostel sv. Vavřince pod Petřínem (čp. 553/III) bude restaurován, *Za starou Prahu 19*, 1935, č. 5, s. 38-39.
- Stavební povaha kostela sv. Vavřince, in: *Kostel sv. Vavřince pod Petřínem na Menším městě pražském v minulosti a budoucnosti*, Praha 1935, s. 11-17.
- Vyklenutí poškozené klenby na hradě Lipnice, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 1, s. 6-7.
- O stavu a možnosti oprav Tulkových maleb v logii Národního divadla v Praze, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 2, s. 3-4.
- „Na původní kámen očistiti“, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 2, s. 3-4.

- Úprava pražského hradu, Černínského paláce a Klementina 1919-1936, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 7, s. 1-4.
- 25 let Státního památkového úřadu pro Čechy v Praze, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 9, s. 1-2.
- Dr. Wilhelm Turnwald: Die Fresken der Osseker Stiftskirche, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 9, s. 13.
- JUDr. Luboš Jeřábek, *Zprávy památkové péče 1*, 1937, č. 9, s. 19.
- Václav Wagner, Jindřich Soukal, *Dům "U ryby" v Nových Benátkách. Příspěvek k soupisu památek města Nových Benátek*, Nové Benátky 1937.
- Fresky kláštera ve Strakoněch, *Život 15*, 1936-1937, s. 62-63.
- Za Lubošem Jeřábkem, *Národní politika*, 10. srpen 1937, s. 3.
- I. Ústav architektury a Ústav stavby měst při ČVUT v Praze, *Zprávy památkové péče 2*, 1938, č. 2, s. 52.
- Kurt Wehle, Wandmalerei, Ravensbruck 1938, *Zprávy památkové péče 2*, 1938, č. 3, s. 122.
- Objevy nástěnných maleb v Čechách v letech 1918-1935, *Zprávy památkové péče 2*, 1938, č. 5, s. 75-78.
- Láska k minulosti národa posiluje naši víru v budoucnost, *Zprávy památkové péče 2*, 1938, č. 9-10, s. 133.
- Objev nástěnných maleb v Lubech u Klatov, *Zprávy památkové péče 2*, 1938, č. 9-10, s. 137-139.
- In memoriam Dr. Václava Hrudky, *Za starou Prahu 21*, 1938, č. 7-8, s. 62-63.
- Otázka mrakodrapů v Praze, in: *Radniční politika*, 1938, č. 6.

- Úprava kostelního interiéru, *Zprávy památkové péče* 3, 1939, č. 2-3, s. 18-19.
- Poznámky k jihočeské ochraně památek, in: *Jižní Čechy v krajské práci*, Praha 1939, s. 137-139.
- Oprava zámku Humprecht a Sobotky, *Zprávy památkové péče* 3, 1939, č. 4-5, s. 69-71.
- Předběžná zpráva o stavu oprav v katedrále sv. Ducha v Hradci Králové, *Zprávy památkové péče* 3, 1939, č. 4-5, s. 73.
- Kopie Tabulových maleb v logii Národního divadla, *Zprávy památkové péče* 3, 1939, č. 8, s. 121-122.
- Pelhřimov k ochraně svých památek, *Lidové listy*, 28. květen 1939.
- *Jesuitský kostel v Klatovech*, Vyšehrad, Praha 1940.
- *Barok v Čechách*, Praha 1940.
- Analýza a syntéza v ochraně uměleckých památek, *Volné směry* 36, 1940-1941, s. 14 an.
- Objevy v katedrále Sv. Ducha v Hradci Králové, *Zprávy památkové péče* 4, 1940, č. 1, s. 57.
- Oprava zámku v Nových Hradech u Vysokého Mýta, *Zprávy památkové péče* 4, 1940, č. 1, s. 8.
- Opravy v kostele na Chlumku u Luže, *Zprávy památkové péče* 4, 1940, č. 2, s. 23.
- Renesanční malby ve hřbitovním kostele ve Volyni, *Zprávy památkové péče* 4, 1940, č. 2, s. 23-24.
- Vnitřek děkanského kostela v Sobotce, *Zprávy památkové péče* 4, 1940, č. 2, s. 24.

- Sgrafitová výzdoba zámeckého interiéru v Ledči nad Sázavou, *Zprávy památkové péče 4*, 1940, č. 2, s. 24-25.
- Oprava Heintschova oltářního obrazu v kostele sv. Ignáce v Praze II., *Zprávy památkové péče 4*, 1940, č. 4, s. 57.
- Radnice v Dobrušce, *Zprávy památkové péče 4*, 1940, č. 4, s. 58-59.
- Oprava proboštského kostela v Litomyšli, *Zprávy památkové péče 4*, 1940, č. 4, s. 72.
- Deutsche Kunst und Denkmalpflege, Architektur, Kámen, ČSPSČ, Nové Město na Moravě a jeho kraj, *Zprávy památkové péče 4*, 1940, č. 4, s. 105-106.
- Oprava hradu Pecky, *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 1, s. 6-7.
- Soustavná analýza měst v Čechách, *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 1, s. 13.
- Konservace nástěnných maleb v kostele sv. Klimenta na Levém Hradci, *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 2, s. 24-25.
- Oprava fresek u sv. Kateřiny v Praze II., *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 2, s. 25-26.
- Nástěnné malby v Dolním Městě pod Lipnicí, *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 3, s. 42.
- Oprava zámku v Kostelci nad Černými lesy, *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 3, s. 42-43.
- Hiebelovy malby v Doksanech, *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 3, s. 43.
- Oldřich Kocián, Okénko do života Humpolce (recenze), *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 3, s. 44.
- From und Farbe (recenze), *Zprávy památkové péče 5*, 1941, č. 3, s. 44.

- Karel Šourek, Co s památkami (recenze), *Zprávy památkové péče* 5, 1941, č. 3, s. 44.
- Oprava nástropních maleb v kostele sv. Jakuba v Praze, *Zprávy památkové péče* 5, 1941, č. 4, s. 61-62.
- Polychromie řezeb, *Zprávy památkové péče* 5, 1941, č. 5, s. 65-66.
- Nová úprava interiéru děkanského kostela v Táboře, *Zprávy památkové péče* 5, 1941, č. 5, s. 70-72.
- Miloslav Hégr: Technika malířského umění (recenze), *Zprávy památkové péče* 5, 1941, č. 5, s. 73.
- Dr. Jar. Spirhanzl-Duriš: Staré jihočeské chalupy (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, s. 11.
- Památky kostela Nejsvětější Trojice v Sezemicích (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 1, s. 11-12.
- Časopis „Form und Farbe“ (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 1, s. 12.
- Památky Čech a Moravy (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 3, s. 38-39.
- Staré umělecké dílo minulosti a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti. I., *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 4, s. 41-43.
- Oprava památek v roce 1942, *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 4, s. 50-51.
- Erich Bachmann: Kunstlandschaften im romanischen Kleinkirchenbau Deutschlands (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 4, s. 52.
- Michal Sokol: Malostranský hřbitov (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 4, s. 52.

- Kajetán Turek (nekrolog), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 4, s. 56.
- Oprava Hubatiových fresek ve staré radnici v Pelhřimově, *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 5-6, s. 82-83.
- Ing. Dr. Josef Šebek a Ing. Jaroslav Vaněček: Technické stavby a ochrana přírody (recenze), *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 5-6, s. 82-83.
- Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti. II., *Zprávy památkové péče* 6, 1942, č. 4-8, s. 41-43, s. 57-59, s. 105-109.
- Cestami k řádu, *Život* 18, 1942, s. 104-106.
- Pavel Janák a staré umění, *Architektura* 4, 1942, s. 115 an.
- Ochrana památek v posledním čtvrtstoletí, *Architektura* 4, 1942, s. 168-169.
- *Pardubice, Poklady umění v Čechách a na Moravě*, sv. 52-53, Vyšehrad Praha 1943.
- *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, Vladimír Žikeš, Praha 1946.
- Seznam děl souborné výstavy malíře Jana Vojny k 85. výročí jeho narození : prosinec 1946-leden 1947, Městské museum v Pacově, in: *Umělecko-historické památky Březnicka*, Praha 1946.
- Soběslav. Náčrt analýsy města, in: *Jubilejní sborník Městského musea v Soběslavi 1897-1947*, Soběslav 1947, s. 112-119.
- Předmluva, In: Jan Blesík, *U Svatého Kajetána pod hradem pražským*, Praha 1947.
- Zámecké interiéry po okupaci, *Život* 20, 1947, s. 29 an.

- Vrtbovská zahrada, Klub 47. *Časopis Zahraničního ústavu československého*, 1947, č. 1., s. 8-9.
- Ochrana uměleckých děl, *Lidová demokracie*, 3. ledna 1947.
- *Klatovy*, Pražské nakladatelství Václava Poláčka, Praha 1948.
- Kostel ve Vrbčanech. Jeho vznik a stavební vývoj podle archeologických nálezů, *Zvláštní otisk ze sborníku k šedesátým narozeninám prof. Dra Antonína Matějčka*, Praha 1949.

10. Použitá literatura a prameny

a) Prameny:

- Literární archiv Památníku národního písemnictví Staré hrady, fond Václav Wagner.
- Národní archiv v Praze, fond Státní památková správa.
- Archiv Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, fond Zdeněk Wirth.
- Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, vyšetřovací spis Václav Wagner.
- Ústřední pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek.

b) Literatura:

Jiří Roháček, Kristina Uhlíková, *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*, Praha 2010.

Kristina Uhlíková, *Zdeněk Wirth, První dvě životní etapy (1878 – 1939)*, Praha 2010.

Alena Wagnerová, *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*, Praha 2010.

Vít Hrbek, Jiří Křížek, *Návraty k domovu: působení památkáře Václava Wagnera v Pacově a v Pelhřimově*, Pelhřimov 2008.

Ivo Hlobil, *Na základech konzervativní teorie české památkové péče*, Praha 2008.

Ivana Kopecká, Vratislav Nejedlý, *Průzkum historických materiálů*, Praha 2005.

Ivo Hlobil, Městské památkové rezervace v padesátých letech, in: Rostislav Švácha – Michaela Platovská (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění V. 1939-1958*. Praha 2005, s. 329-339.

Alois Riegl, *Moderní památková péče*, Praha 2003.

Rudolf Chadraba, *Kapitoly z českého dějepisů umění II. Dvacáté století.*, Praha 1987.

Jaroslav Wagner, *Literární pozůstalost*, Praha 1970.

Václav Wagner, *Klatovy*, Umělecké památky, řada 2, Pražské nakladatelství Václava Poláčka, Praha 1948.

Václav Wagner, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, Praha 1946 (druhé vydání Národní památkový ústav, Praha 2005).

Václav Wagner, Katalog výstavy: *Umělecko-historické památky březnicka ve fotografii Státního památkového úřadu v Praze* / Ludvík Fürst, Václav Wagner; [text Václav Wagner; jazykové úpravy Ludvík Fürst], 1946.

Václav Wagner, *Pardubice*, Poklady umění v Čechách a na Moravě, Vyšehrad Praha 1943.

Karel Šourek, *Co s památkami*, Praha 1941.

Václav Wagner, *Jesuitský kostel v Klatovech*, Praha 1940.

Václav Wagner, *Barok v Čechách*, Praha 1940.

Václav Wagner, *Dům "U ryby" v Nových Benátkách: umělecko-historická studie: kronikářské poznámky*, Nové Benátky 1937.

Václav Wagner, *Tábor*, Edice Československo, díl 2, Jižní Čechy, Praha 1924.

c) Články:

Petr Kroupa, Čas a autenticita památky, *Zprávy památkové péče*. Ročník 64, č. 5 (2004), s. 431-442.

Petr Štoncner, Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918-1938, *Zprávy památkové péče*, Časopis státní památkové péče. Praha, Ročník 64, č. 6 (2004), s. 426-430, s. 539-545.

Hana Kábová, Památkář V. Wagner, *Akademický bulletin* 26, 2004.

Petr Štoncner, Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918 - 1938, *Zprávy památkové péče*, ročník 64, č. 5, s. 426-430, s. 539-545.

Petr Kroupa, Základní principy památkové péče?: Detektivní pátrání, *Zprávy památkové péče*. Ročník 61, č. 10 (2001), s. 301-313.

Příspěvky ze semináře „Osobnost Václava Wagnera“, *Zprávy památkové péče* 60, 2000, č. 4.

Wagner převzal cenu za strýce, *Nové Noviny*, 5. 5. 2000.

Ivo Hlobil, Počátek samostatné výuky památkové péče na Karlově univerzitě., *Památky a příroda* 11, 1986, s. 407 – 408.

Ivo Hlobil, *Teorie městských památkových Rezervací (1900–1975)*, in: Uměnovědné studie VI., Ústav teorie a dějin umění ČSAV Praha 1985.

Viktor Kotrba, Za Václavem Wagnerem, *Umění* 10, 1962, s. 525.

J. Pavel, Za dr. Václavem Wanerem, *ČSPS* 52, 1962, s. 166 – 167.

Zdeněk Wirth, Vývoj ochrany památek 1845 – 1945, *Architektura* 9, 1950.

Malostranská kronika: zprávy klubu přátel Malé Strany, č. 4, 1948.

Malostranská kronika: zprávy klubu přátel Malé Strany, č. 1-2, č. 3, 1947.

Václav Wagner, Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana, *Zprávy památkové péče* VII., 1947, s. 22-23.

Václav Wagner, Soběslav, *Jubilejní sborník městského musea (1947)*, s. 112-119.

Augusta Müllerová, Ochrana památek dnes a v budoucnu, *Architektura* 4., 1942, s. 103.

Václav Wagner, Pavel Janák a staré umění, *Architektura* 4., 1942, s. 115-118.

Václav Wagner, Ochrana památek v posledním čtvrtstoletí, *Architektura* 4., 1942, s. 168-169.

Václav Wagner, Ochrana památek v posledním čtvrtstoletí (dokončení), *Architektura* 4., 1942, s. 194.

Václav Wagner, Ochrana památek v posledním čtvrtstoletí, *Architektura* 4, 1942.

Václav Wagner, Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti I., *Zprávy památkové péče* VI., 1942, sešit 4, s. 41-43.

Václav Wagner, Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti II., *Zprávy památkové péče VI.*, 1942, sešit 5. a 6., s. 57-59.

Václav Wagner, Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti III., *Zprávy památkové péče VI.*, 1942, sešit 5. a 6., s. 105-109.

Zdeněk Wirth, Methody preventivní ochrany, *Umění XIV.*, 1942, s. 123.

Zdeněk Wirth, Analýsa a syntéza v ochraně pam., *Zprávy památkové péče 6*, 1942.

Václav Wagner, Analýsa a syntéza v ochraně uměleckých památek, *Volné směry XXXVI.*, 1940-1941, s. 14-25.

Václav Wagner, Radnice v Dobrušce, *Zprávy památkové péče*, 1940, s. 58-59.

Václav Wagner, Objevy nástěnných maleb v Čechách v letech 1918 – 1935, *Zprávy památkové péče II.*, 1938, sešit 1-7, s. 75-78.

Václav Wagner, Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana, *Zprávy památkové péče II.*, 1938, sešit 1-7, s. 239-240.

Zprávy památkové péče II., 1938, sešit 8., články věnované Wirthovi k jeho šedesátinám.

Václav Wagner, Láska k minulosti národa posilujž naši víru v budoucnost, *Zprávy památkové péče II.*, 1938, sešit 9-10., s. 33.

Václav Wagner, Objev nástěnných maleb v Lubech u Klatov, *Zprávy památkové péče II.*, 1938, sešit 9-10, s. 137-138.

Václav Vilém Štech, Smysl a metoda dějin výtvarného umění, *Umění X.*, 1938, s. 455 – 459.

Václav Wagner, Hradiště nad Libušínem (okr. Slaný), *Zprávy Státního archeologického ústavu. 4* (1931), s. 10-27.

Václav Wagner, Současné umění a památka výtvarná, *Život 1*, 1921, s. 59-72.

11. Obrazová příloha, fotografie

11. Summary

This thesis introduces Vaclav Wagner: an important personality of the Czech historic preservation. His work, forcibly interrupted by the process in the 50' of 20th century, is still inspiring and only at the end of the 20th century has enjoyed well-deserved rehabilitation.

Wagner brought new insights into the historic preservation: he was trying to add the synthesis to an analytical method. Fully agreed with its own procedures and requirements for the examination of the overall work of art, but still lacked its finalization. He did not like preserving works in the unfolded state; he preferred value of "art" to the "old value" that the work gets surviving centuries. As one of the first he looked upon the work of art as if it was an organism, in which are all its details important. This idea was important in his approach to urban area which he judged as a whole, where each small lane is significant. He did not forget about the relationship between the city and the landscape.

His bold ideas stirred the standing water of historic preservation. Some experts identified with his theories, but others were not able to reconcile with them. So he had quite sharp conflict with Zdenek Wirth, which then grew into a personal level. Wirth's spite toward these new positions can be seen as the attempt to defend everything what was done in historic preservation by then.

Another expert, who had embarked with him in public dispute was Cyril Merhout. The whole dispute culminated by Merhout's denouncement to the Ministry of Culture and National Edification, which sent Wagner to work holidays. A few years later followed his arrest and conviction for espionage and treason. He was released from prison before the expiry of sentence, at the end of the 50'. This was because of his eye disease, with which he had to fight since childhood. His work, constant reading and writing, his illness worsened. At the end of his life Wagner remained almost blind, surrounded only by his close friends.

12. Obrazová příloha

1. Malý Václav Wagner, fotografie ze sbírek LA PNP v Praze, fond Václav Wagner.
2. Václav Wagner kolem roku 1902. Atelier Šohaj v Pacově, fotografie ze sbírek LA PNP v Praze, fond Václav Wagner.
3. Václav Wagner s maminkou kolem roku 1915. Ateliér J. Schumpeter Královské Vinohrady, fotografie ze sbírek LA PNP v Praze, fond Václav Wagner.
4. Václav Wagner, fotografie ze sbírek LA PNP v Praze, fond Václav Wagner.
5. Václav Wagner s Cyrilem Merhoutem, kolem roku 1940, fotografie ze sbírek LA PNP v Praze, fond Václav Wagner.
6. Václav Wagner, fotografie z vězení 1949, fotografie z Ústavu pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, vyšetřovací spis Václav Wagner.
7. Rodinná hrobka v Pacově, převzato z: Václav Wagner, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, druhé vydání, Praha 2005, s. 134.
8. Pardubice, zámek, hlavní portál a most, kolem roku 1900, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 11.502.
9. Hlavní renesanční portál, rok 1928 (v průběhu oprav), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 4.254.
10. Pardubice, zámek, hlavní portál 1933 (v průběhu oprav), Národní archiv v Praze, fond Státní památková správa. Pardubice – zámek.

11. Pardubice, zámek, portál s naznačením nejvíce ohrožených míst 1940, Národní archiv v Praze, fond SPS, Pardubice – zámek.
12. Pardubice, zámek, plastický renesanční reliéf na parapetu mostu 1944 (po opravě), detail, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 30.829.
13. Pardubice zámek, hlavní portál 1944 (po opravách), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 30.827.
14. Pardubice, zámek, interiér, goticko-renesanční portál zdobený iluzivní architekturou, stav z roku 1955 (po opravách), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 30.832.
15. Pardubice, zámek, Vojtěchův sál, v pozadí s nástěnnou malbou Samson a Dalila, rok 1944, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 30.838.
16. Pardubice, zámek, detail s pernštejnským znakem a zbrojnoši, rok 1942 (po opravě), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 125.889.
17. Pardubice, zámek, nástěnná malba kolem oken, rok 1944 (po opravách), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 30.839.
18. Pardubice, zámek, klenba arkýře objevená roku 1930, fotografie z roku 1932, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní

památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 40.342.

19. Pardubice, zámek, odkrytá a zrestaurovaná nástěnná malba v klenbě arkýře, rok 1944, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 30.837.
20. Pardubice, zámek, restaurace maleb z roku 1932, restaurátoři, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 54.440.
21. Pardubice, zámek, restaurace maleb z roku 1932, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 54.441.
22. Kunětická hora, návrh zastřešení věže a palácové budovy, rok 1934, fotografie z Národního archivu Praha, fond SPS, Kunětická hora.
23. Kunětická hora, stav z roke 1934, rok 1934, fotografie z Národního archivu Praha, fond SPS, Kunětická hora.
24. Kunětická hora, zpevňování rozpadajícíc se skály, rok. 1941, fotografie z Národního archivu Praha, fond SPS, Kunětická hora.
25. Tábor, část jižního průčelí děkanského kostela s kašnou (se sochou Rolanda), kolem roku 1900, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 2.686.
26. Tábor, dům č. 22, stav průčelí před rokem 1898, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 43.292.

27. Tábor, dům č. 22, průčelí s gotickým štítem, rok 1950 (po opravě), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 44.128.
28. Tábor, radnice, nově osazený sedlový portál Sloupové síně, rok 1950, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 44.119.
29. Tábor, radnice, nově osazený znak ve Sloupové síni, rok 1950, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 44.121.
30. Tábor, radnice, průčelí roku 1872, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 20.416.
31. Tábor, radnice, průčelí roku 1950 (po opravách), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 44.115.
32. Tábor, dům č. 5, průčelí roku 1950 (po opravách), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 55.680.
33. Tábor, dům č. 59., renesanční štít s grafity, 1950 (po opravě), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 44.130.
34. Tábor, děkanský kostel, pohled do presbyteria 1916, fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení

- fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. F 26.502.
35. Tábor, děkanský kostel, pohled do presbyteria 1950 (po opravě), fotografie z Ústředního pracoviště – Národní památkový ústav, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek. Pardubice, inv. č. 44.104.
 36. Tábor, děkanský kostel, návrhy chrličů, 1937, fotografie z Národního archivu Praha, fond SPS, Tábor.
 37. Tábor, děkanský kostel, návrhy chrličů, 1937, fotografie z Národního archivu Praha, fond SPS, Tábor.
 38. Udavačský dopis Cyrila Merhouta na ministerstvo 1948, Národní archiv Praha, fond SPS, osobní spisy zaměstnanců.
 39. Kunětická hora a její poměr k zásadám ochrany památek (V. Wagner), LA PNP v Praze, fond Václav Wagner.

1. Malý Václav Wagner.

2. Václav Wagner kolem roku
1902. Atelier Šohaj v Pacově.

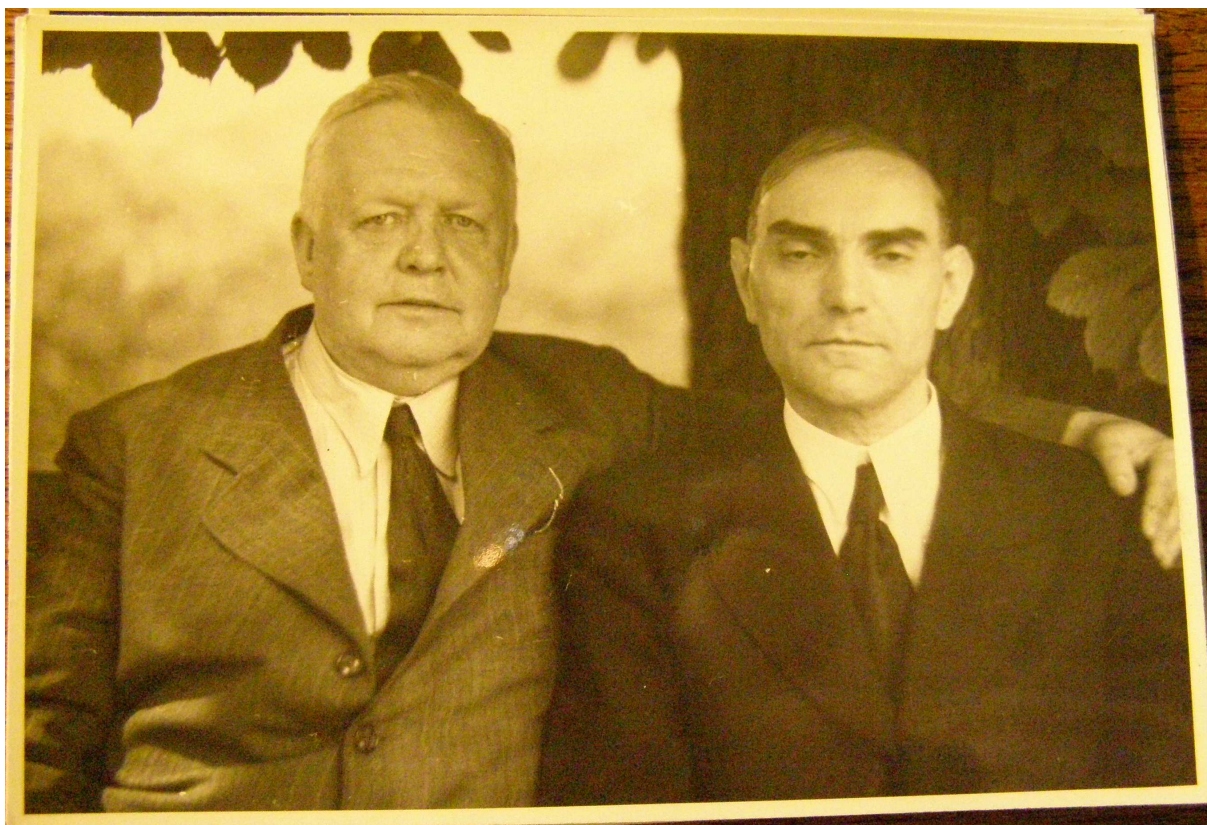

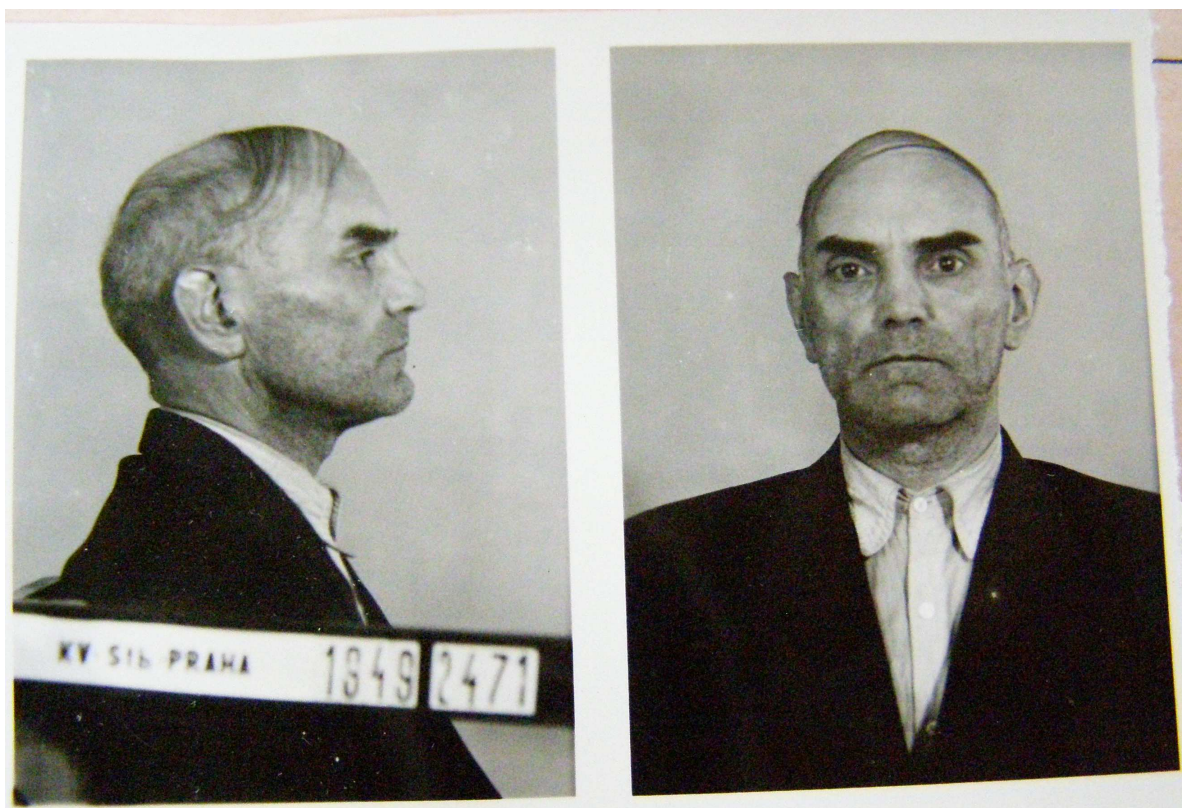
3. Václav Wagner
s maminkou kolem roku
1915. Ateliér J.
Schumpeter Královské
Vinohrady.

4. Václav
Wagner.

5. Václav Wagner s Cyrilem Merhoutem.

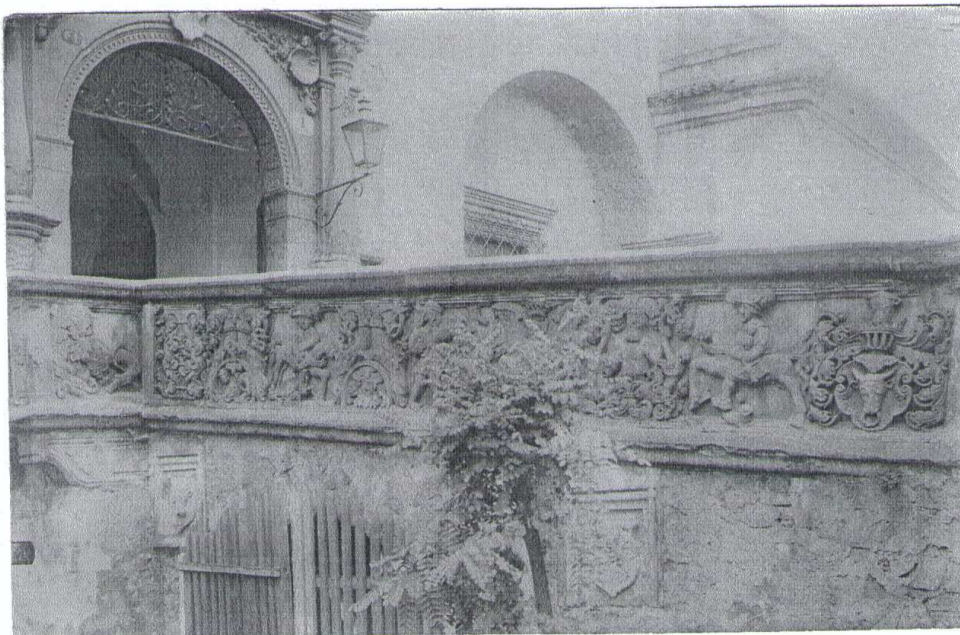

6. Václav Wagner, fotografie z vězení 1949.

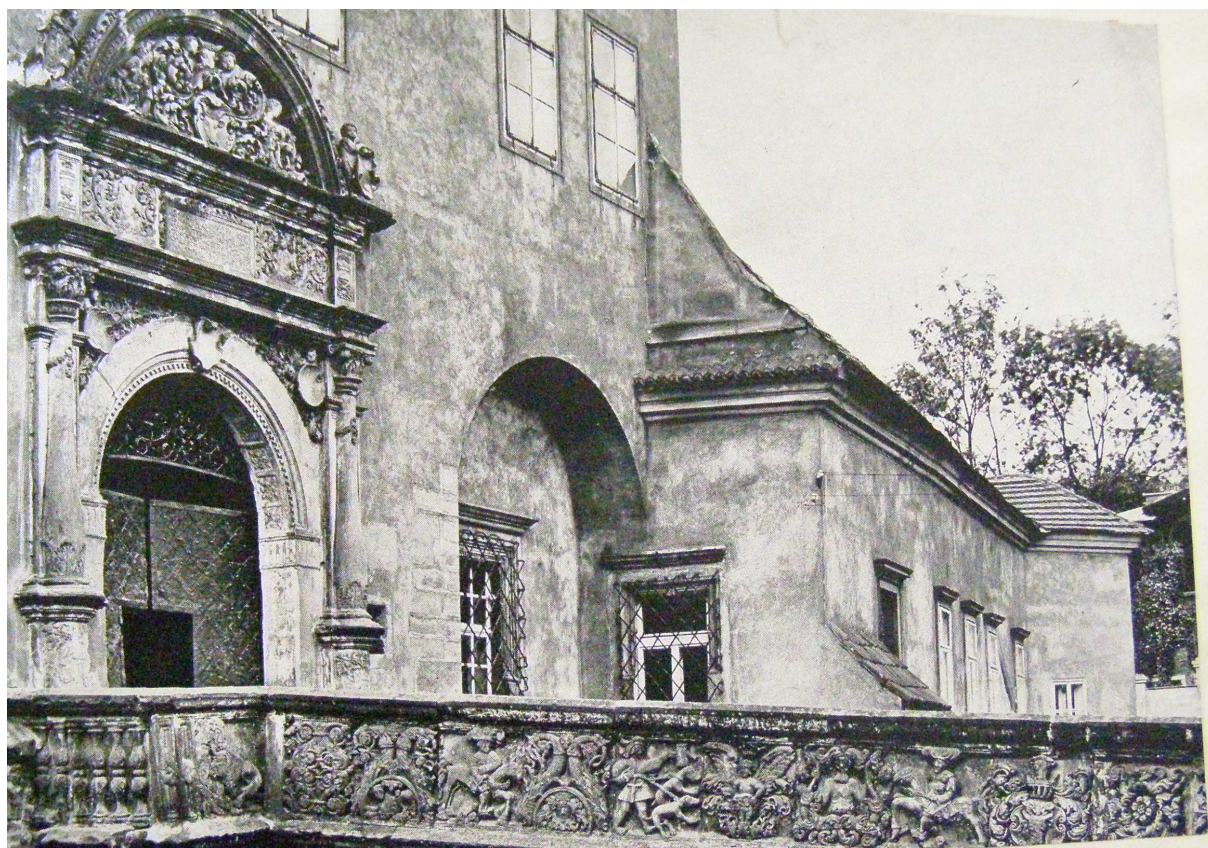

7. Rodinná hrobka v Pacově

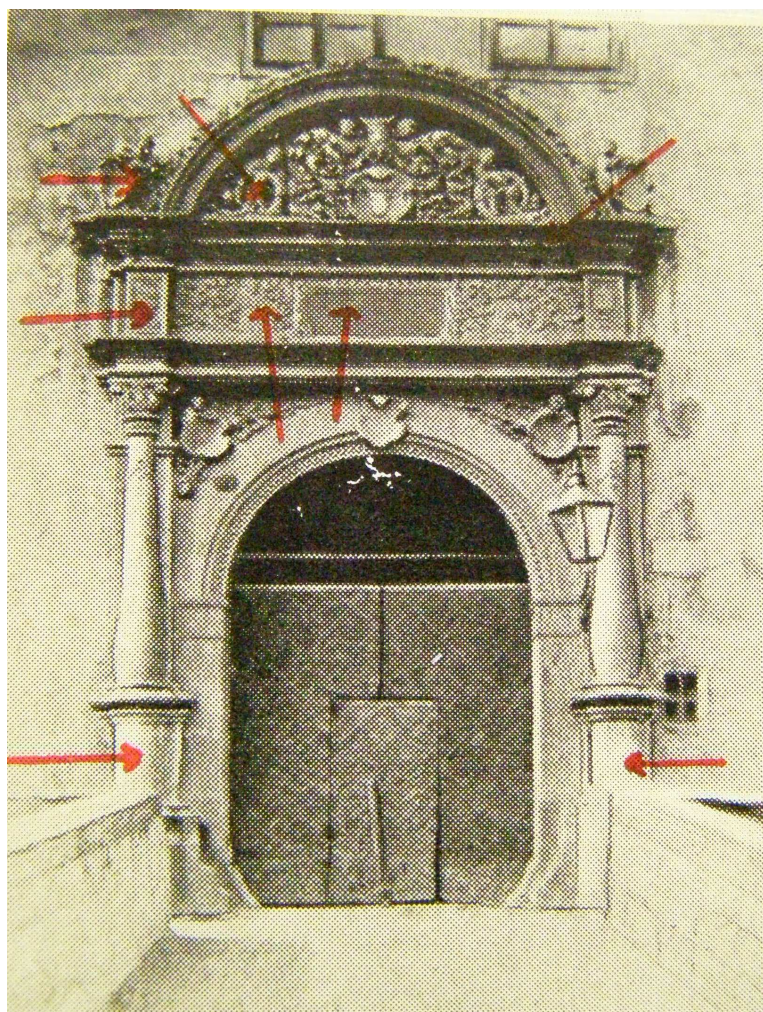
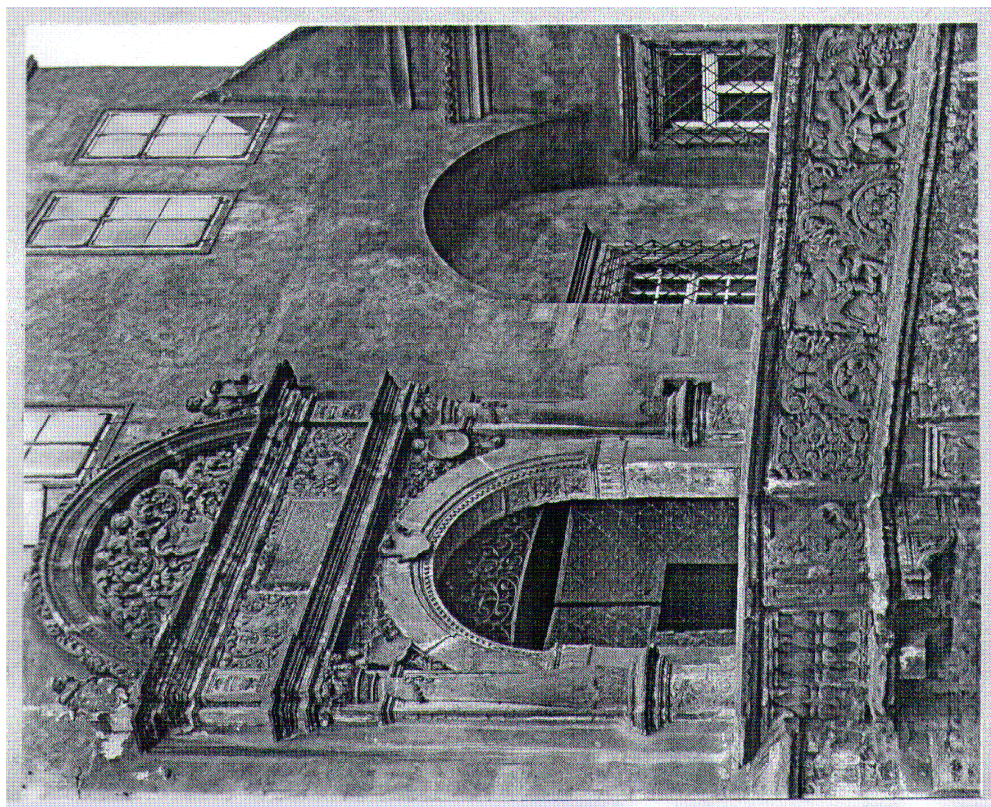
8. Pardubice, zámek, hlavní portál a most, kolem roku 1900.

9. Hlavní renesanční portál, rok 1928 (v průběhu oprav).

10. Pardubice, zámek, hlavní portál 1933 (v průběhu oprav).

11. Pardubice, zámek, portál s označením nejvíce ohrožených míst 1940.

12. Pardubice, zámek, plastický renesanční reliéf na parapetu mostu 1944 (po opravě), detail.

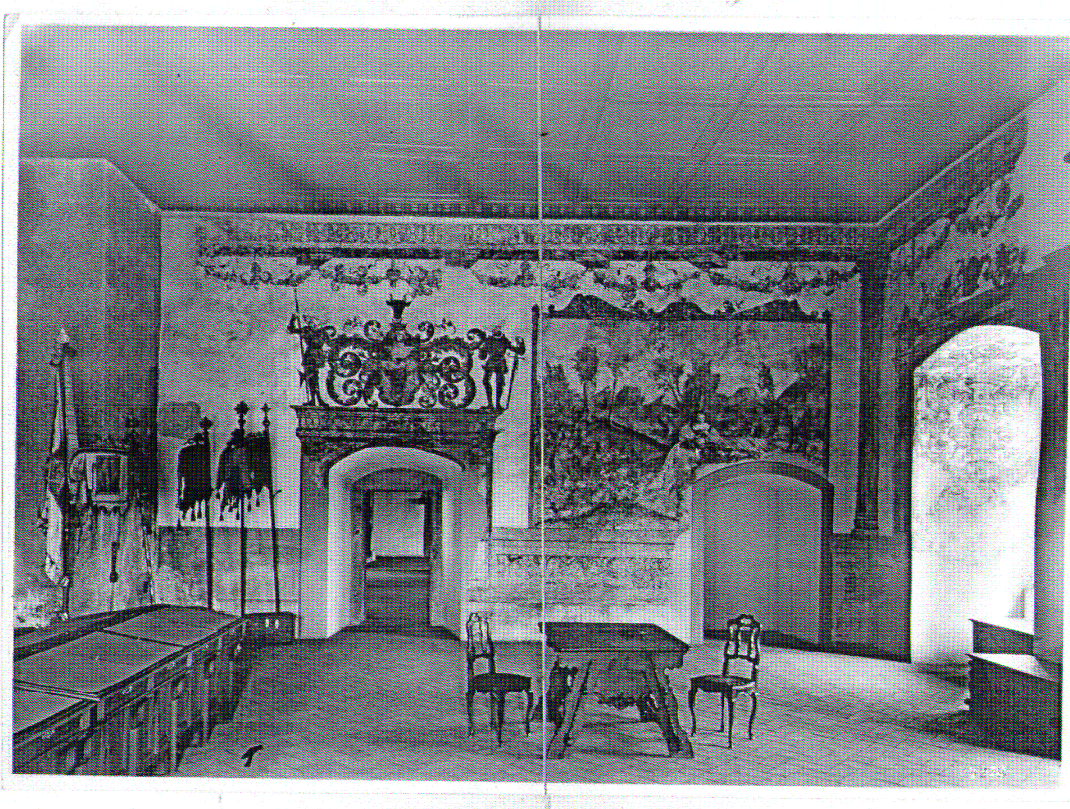

13. Pardubice zámek, hlavní portál 1944 (po opravách).

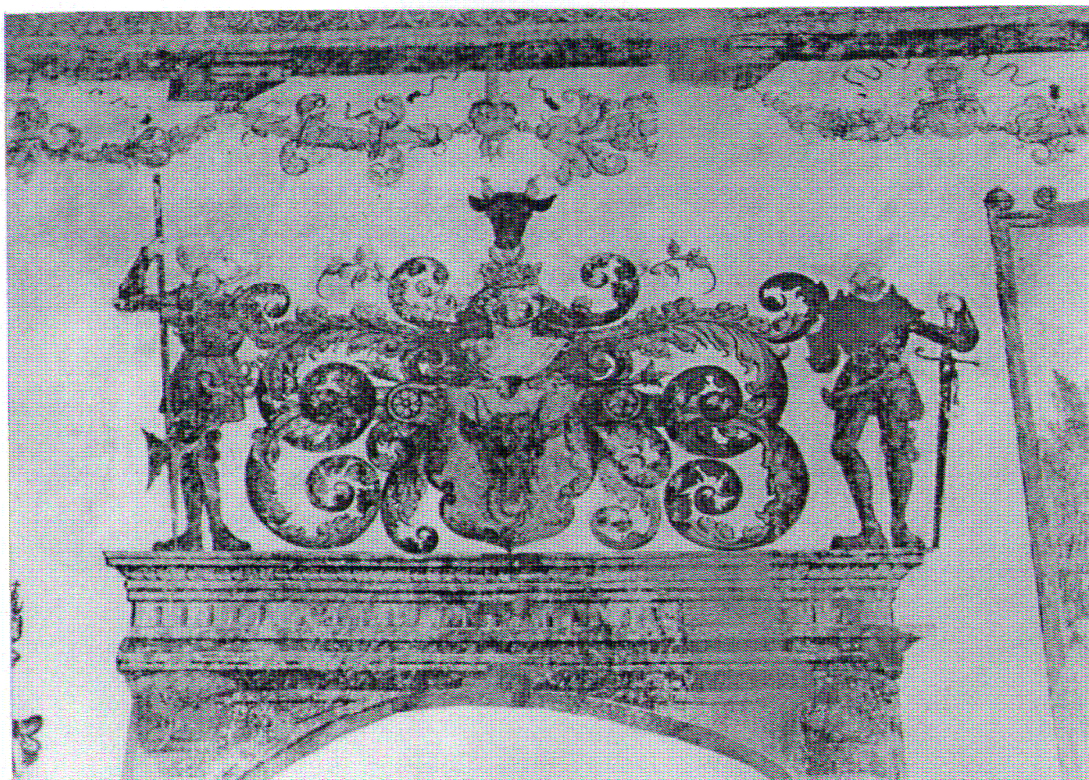

14. Pardubice, zámek, interiér, goticko-renesanční portál zdobený iluzivní architekturou, stav z roku 1955 (po opravách).

15. Pardubice, zámek, Vojtěchův sál, v pozadí s nástěnnou malbou Samson a Dalila, rok 1944.

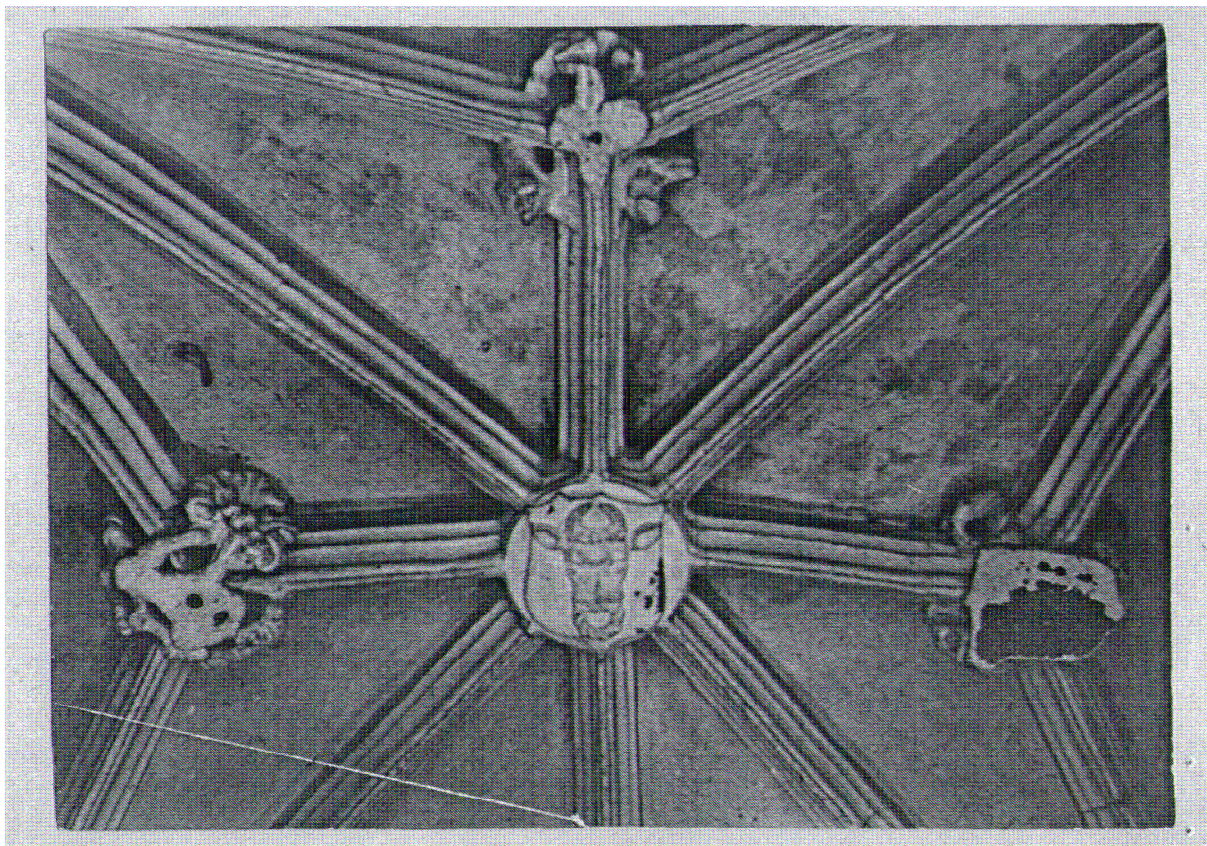
16. Pardubice, zámek, detail s perňštějnským znakem a zbrojnoši, rok 1942 (po opravě).

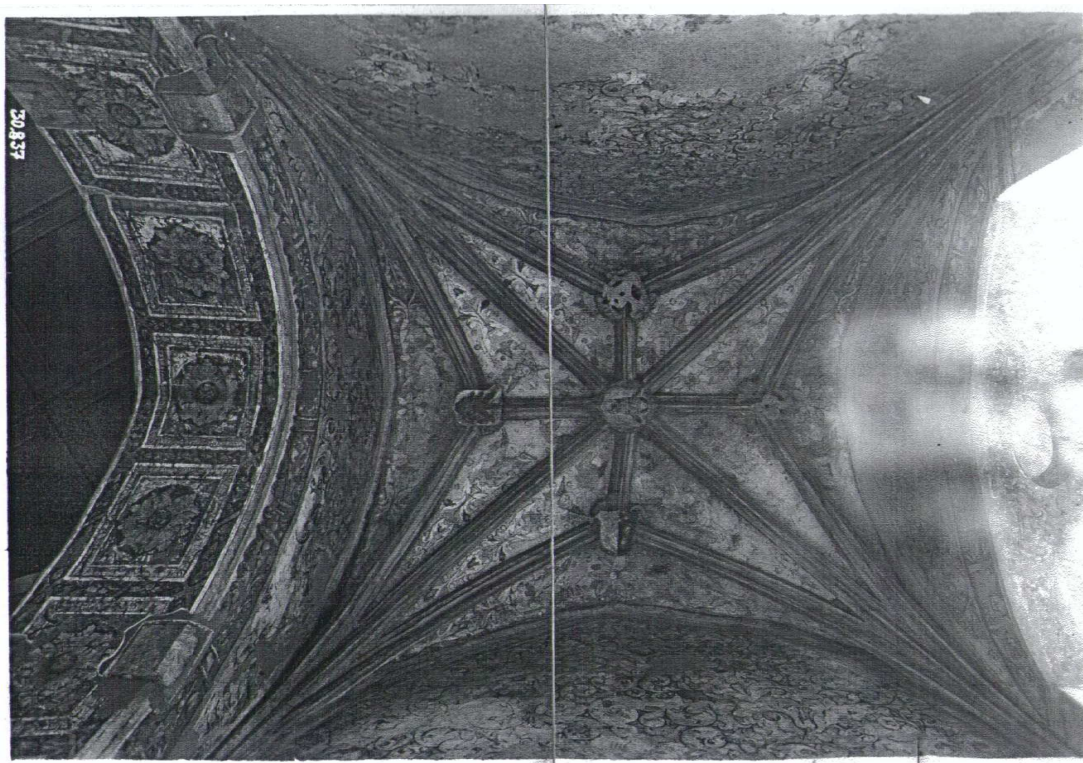

17. Pardubice, zámek, nástěnná malba kolem oken, rok 1944 (po opravách).

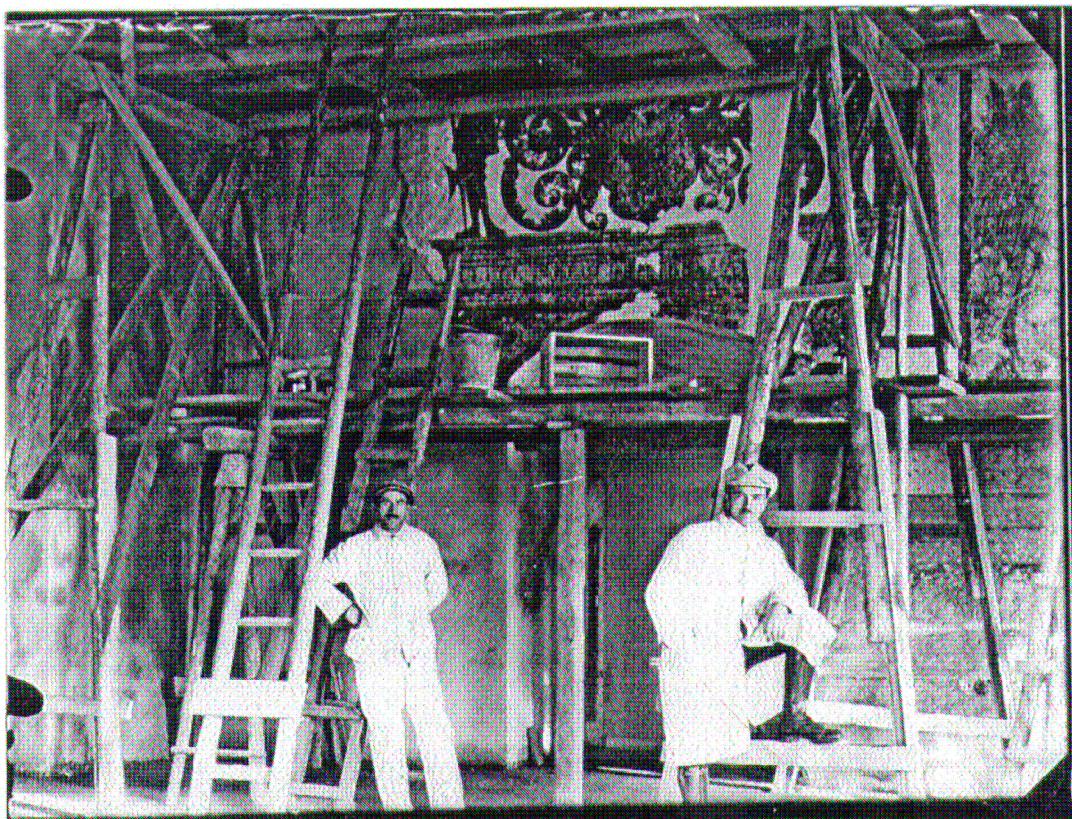
18. Pardubice, zámek, klenba arkýře objevená roku 1930, fotografie z roku 1932.

19. Pardubice, zámek, odkrytá a zrestaurovaná nástěnná malba v klenbě arkýře, rok 1944.

20 .Pardubice, zámek, restaurace maleb z roku 1932, restaurátoři.

21. Pardubice, zámek, restaurace maleb z roku 1932.

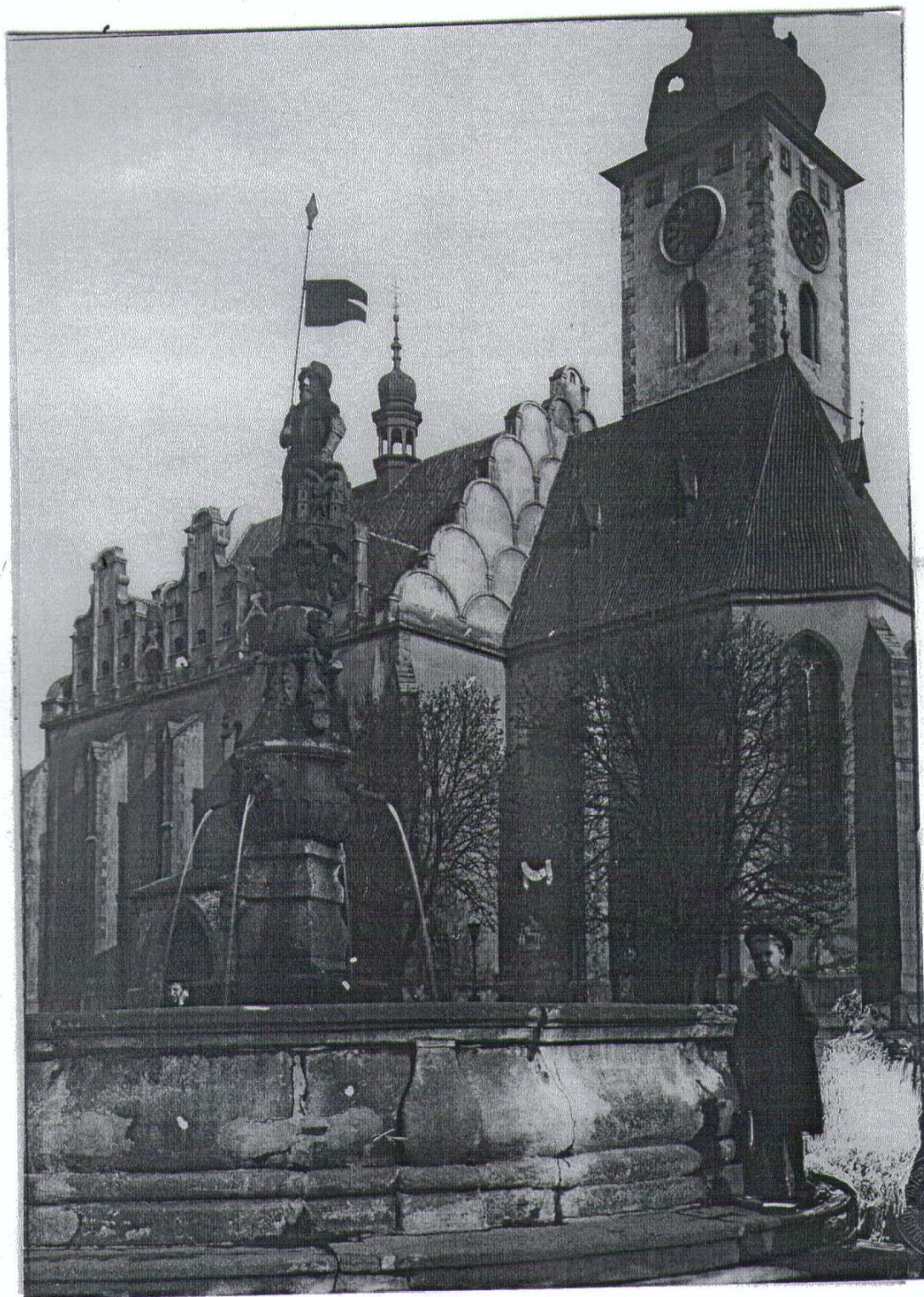
22. Kunětická hora, návrh zastřešení věže a palácové budovy, rok 1934.

23. Kunětická hora, stav v roce 1934

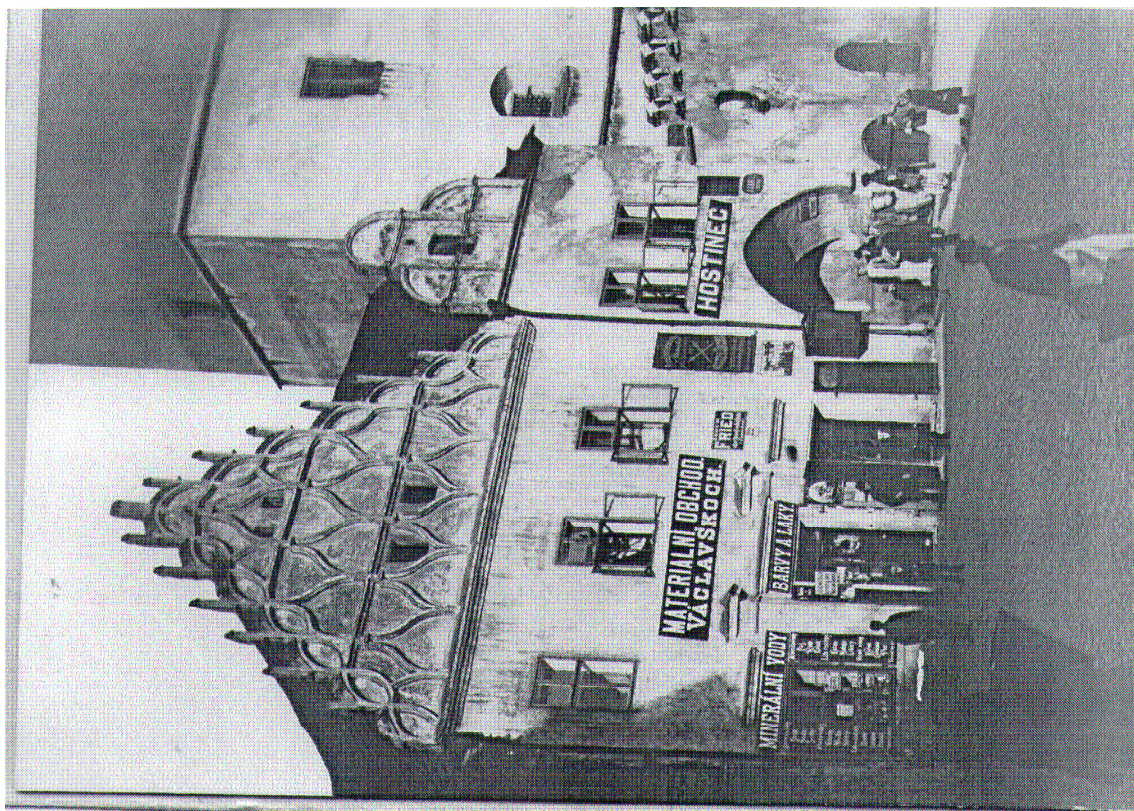

24. Kunětická hora,
zpevnování
rozpadajících se skály,
rok. 1941

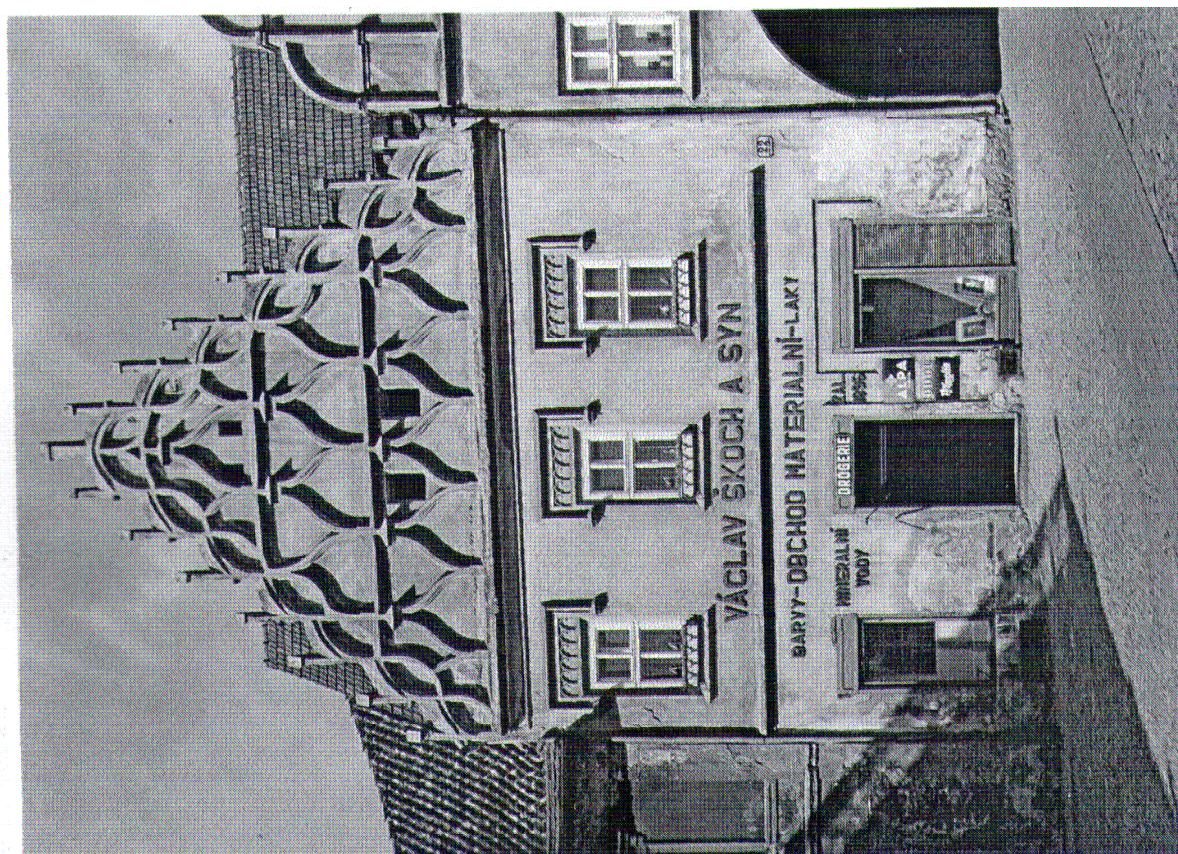

25. Tábor, část jižního průčelí děkanského kostela (se sochou Rolanda) kolem roku 1900

26. Tábor, dům č. 22, stav průčelí před rokem 1898.

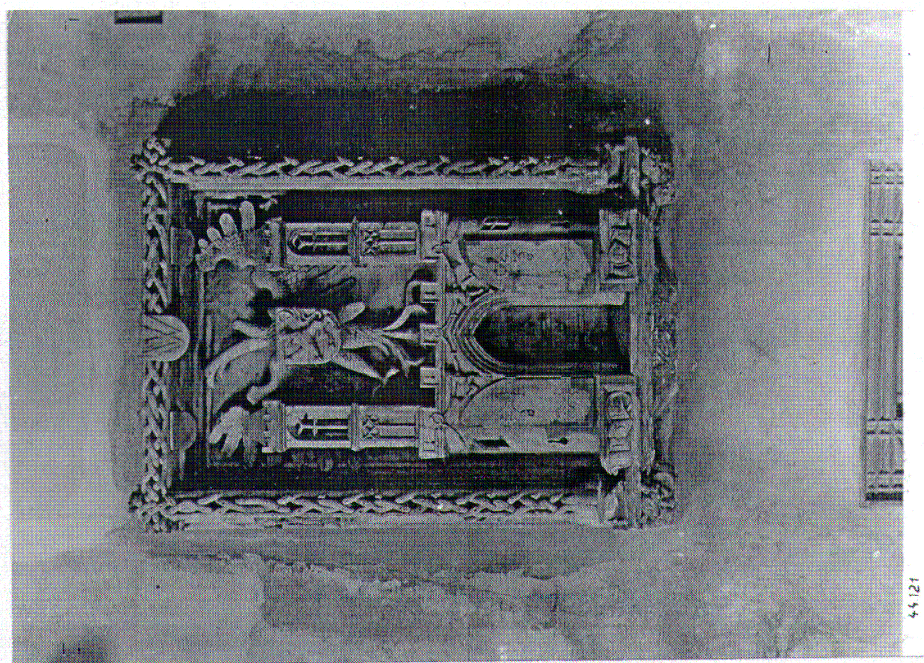
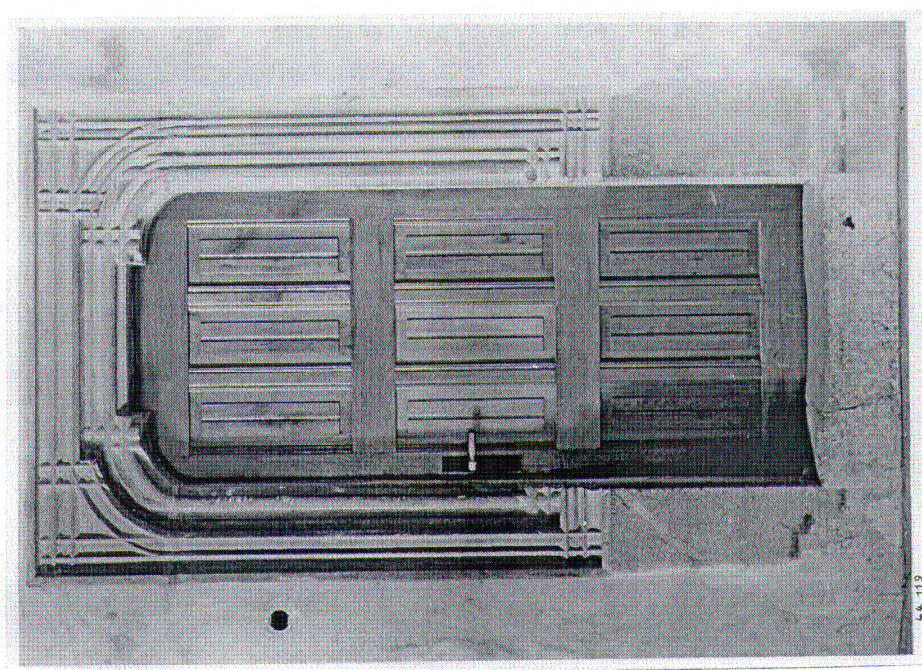

27. Tábor, dům č. 22, průčelí s gotickým štítem, rok 1950 (po opravě).

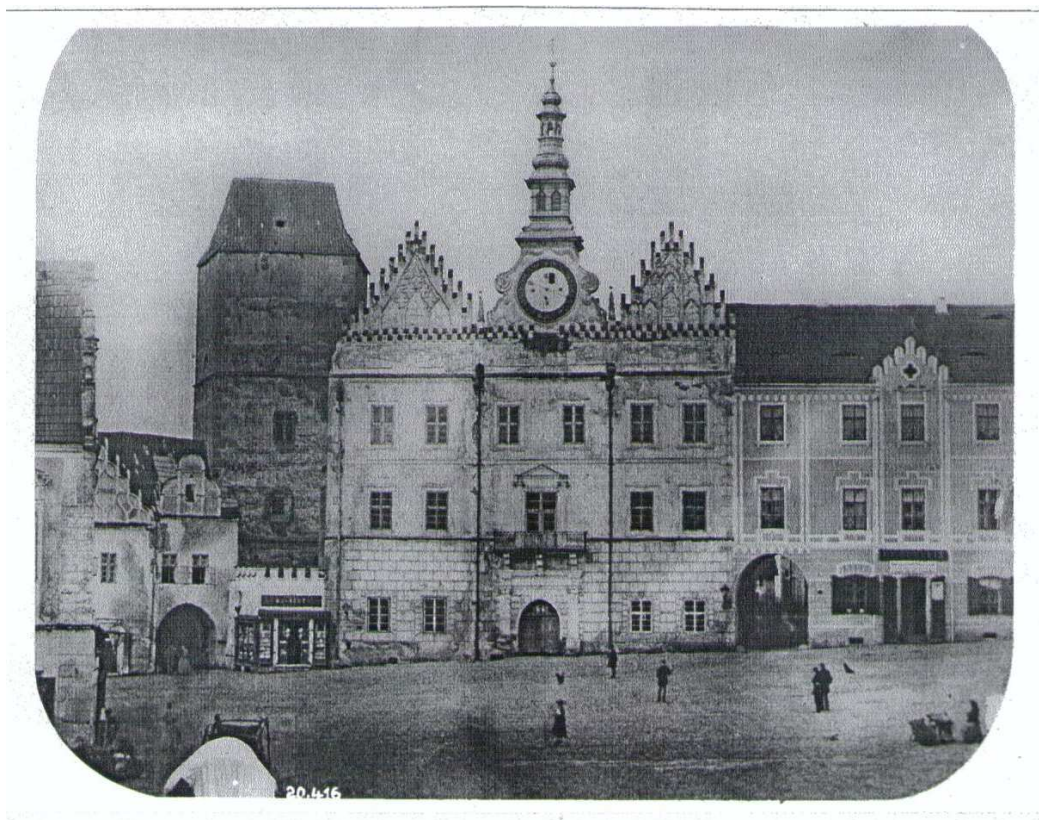

28. Tábor, radnice, nově osazený sedlový portál Sloupové síně, rok 1950.

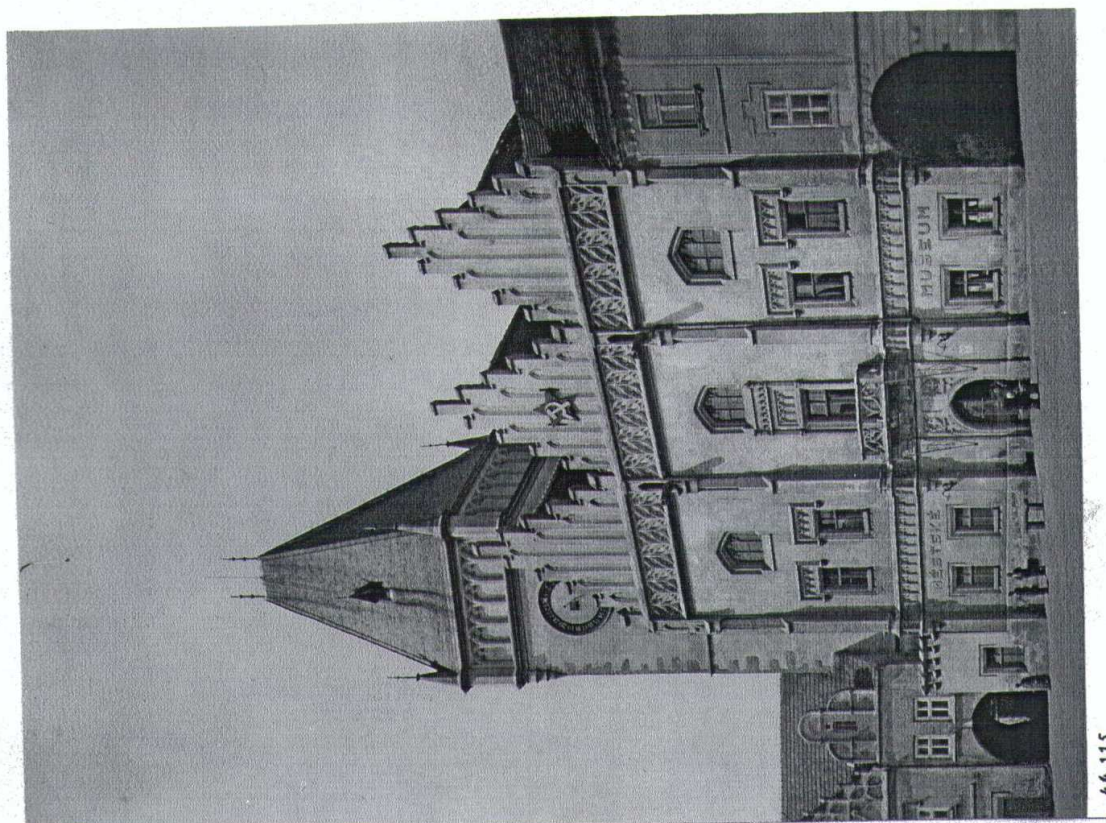
29. Tábor, radnice, nově osazený znak ve Sloupové síni, rok 1950.

30. Tábor, radnice, průčelí roku 1872.

31. Tábor, radnice, průčelí roku 1950.

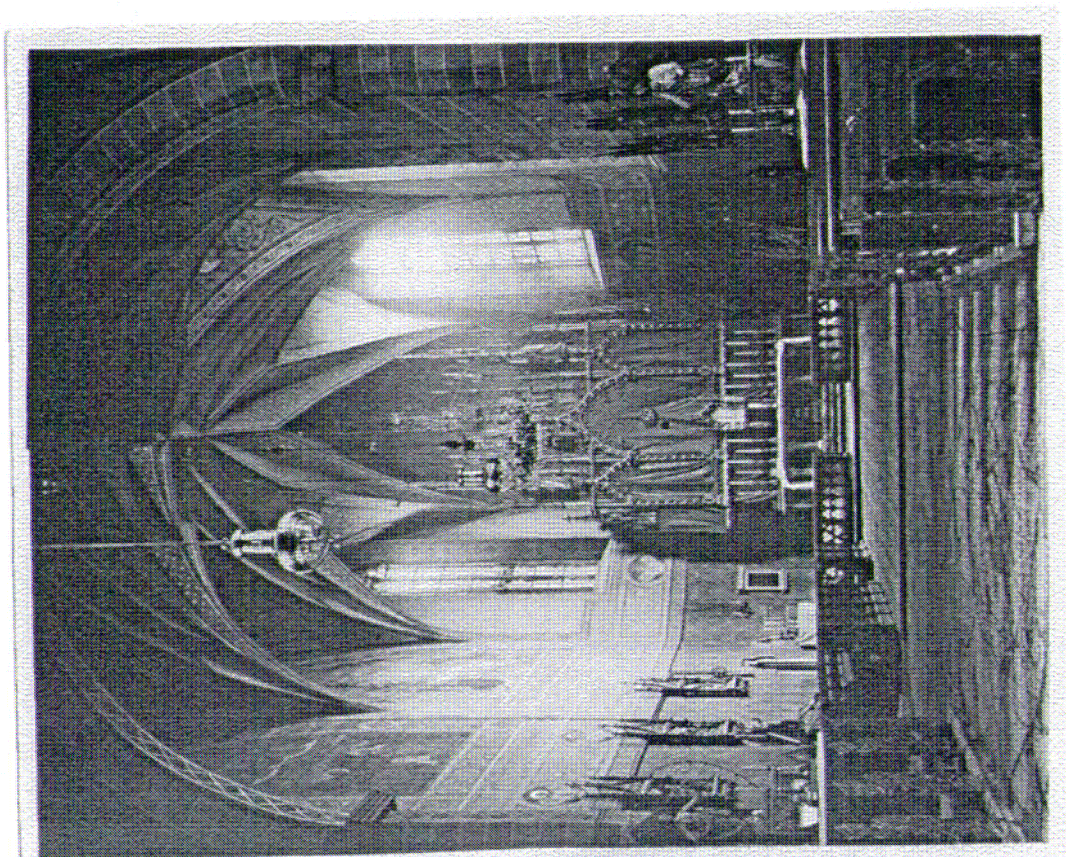

32. Tábor, dům č.5, průčelí roku 1950.

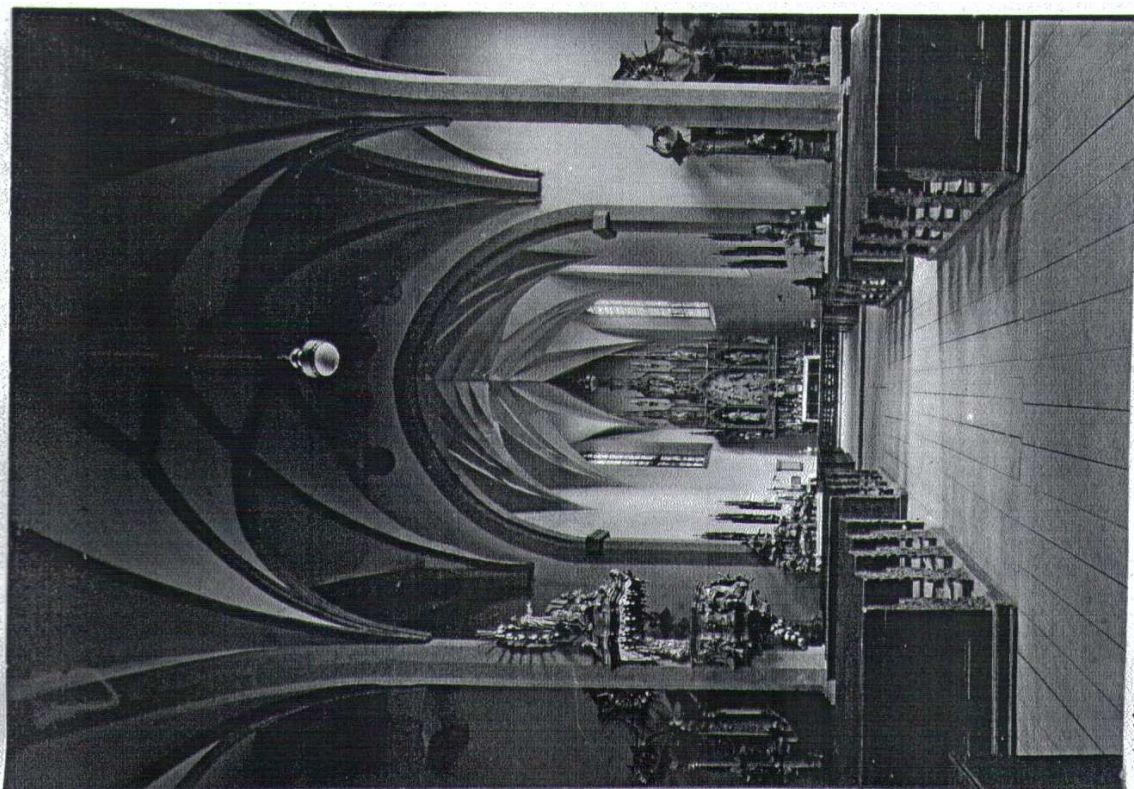
33. Tábor, dům č. 59., renesanční štít s grafity, 1950 (po opravě).

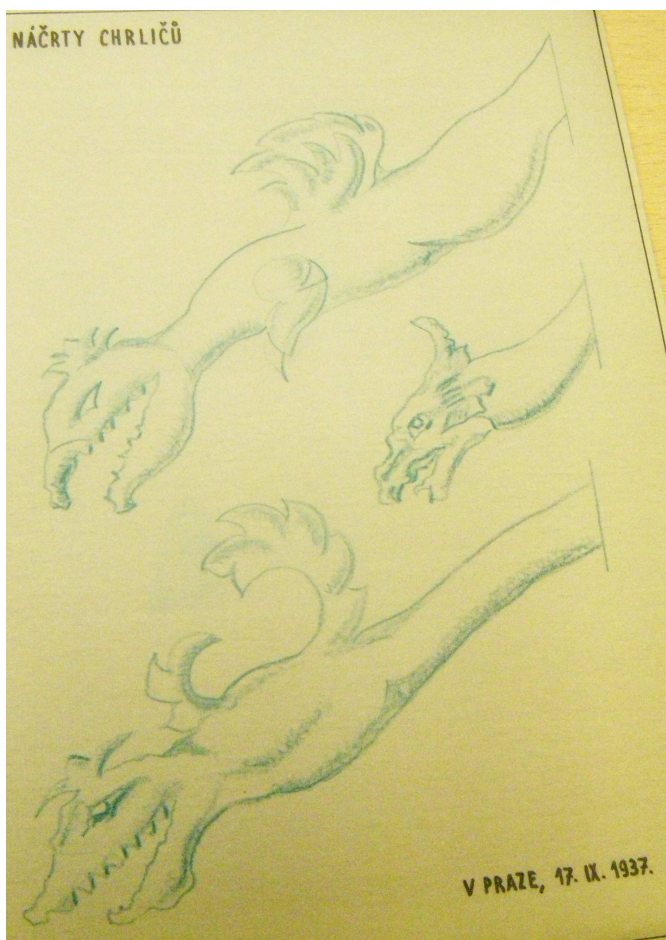
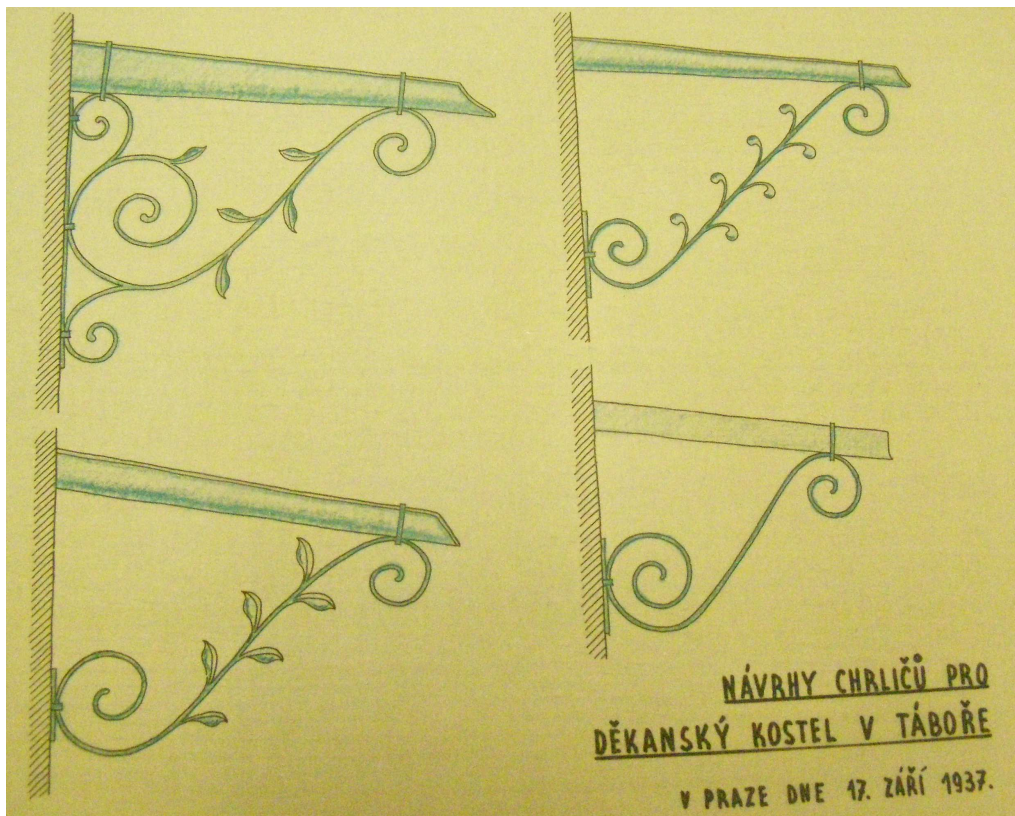
inv.č. F 26.502

34. Tábor, děkanský kostel, pohled do presbyteria 1916.

44.70*

35. Tábor, děkanský kostel, pohled do presbyteria 1950 (po opravě).

36. a 37. Tábor,
děkanský kostel,
návrhy chrličů, 1937.

38. Udavačský dopis Cyrila Merhouta na ministerstvo 1948

Věc: Dr. Kárlav Wagner, přednostka
Kad. památkového úřadu, kolabo-
raantské a protipamátkářské
činnosti.

zjistane u Karel
B 94 552/48 - I/14

Činnost výše uvedeného vylíčil jsem v článku, Křivdu kulturní a muž
světového jména "v Malostranské kronice" č. 1. str. 11 ze dne 1. května 1947. Podrob-
něji k účinnému vypracování vypládaná a odůvodněná některé jeho věci.

Podle informací Dra Morávka z května 1945 nejmenoval Památkové
oddělení Wagnera přednostou P. U., nýbrž Dr. Kudrnovský, kterému W. přinesl
z Národní rady jmenovací listek, který snad nikde z Pam. odd. dodnes neví-
del. V Praze byl tehdy k podobným jmenovacím oprávněním Dr. Ed. Wirth, který
mi proklánil, že podobný listek nepodepsal a nikdy by tak neučinil znaje
W. kolaborantskou činnost a radnosti jeho charakteru. Místní řár. výbor pro
Prahu III-IV. dne 17. a 29. května protestoval u Dra Kudrnovského,
že Wagner je v P. U. ponecháván, Kudrnovský to ignoroval. Dr. Wirth u předsedy
odbojové organizace (pluk. Schneider? neb podobně, nemohu si vzpomenout) se dotazoval
proč odbojové činnosti Wagnerové, p. před. oznámil, že jeho jméno z této činnosti
vůbec nemá a že se jich tak chlubit nemoho!

Co jsem ve článku uvedl z Lid. Listů z 8. září 1940, že W. provádí novou orga-
nizační památkové péče a že tato organizace je vedena čistě po vzoru ochrany
památek v Říši "atd. mám ve fotogr. kopii. Co Wirth napsal v Křivdu XVII.
str. 240 s W. syntetické ochrany, že je to odvar" německé syntetické ochrany;
"památkové kadeřnictví, ondulace památek", je dosti čitelné v uvedeném
čísle "Křivdu".

Že se měl W. k Dra Klühnovi, velmi protěktorátně, je patrné z toho,
že Wirthovi i mně si stěžoval na protěktorát Ing. Šebek, že Klühnova
přisávkou Němcké Žolbenová vysta z kanceláře a oznámila českým xaměst-
nancům s podivem, jak na ně W. Ing. Klühnovi stále žaluje. Žalostí trapně
žaloval na Dra Friedla 21. července 1943, oznámiv, že Friedl proklánil, že po
vyhnaní Němců se sám stane po Klühnovi přednostou P. U. W. tak chtěl tímto
nebezpečným v té době udavačství zbavit se Klühnovi Friedla. Klühn si Friedla

zavolal, vyzval jej a potom učinil probídný výrok, že se diví, když Wagner ví, že je Němec a že se n něho dopouští takového, denunčiantství. Friedl připadl si zapas, v květnu 1945 zápis dal Dr. Kudrnovskému a ten nečinil nic. Opis Friedlova proklamace je v kalpené obálce ve Štómč. ústavě, nune jej Friedl čel.

Wagner, aby v protektorátní době dostal si důležitosti, „schlubil se“, že je průbux-ným hakenkreuzlerstvého ministra Wagnera z Amichova. Řekl mi o tom Hug. Šebek a Hug. Kotrba hned tehdy a říkali to také Dr. Wirthovi. Jednu sbírku v létě 1940, když jsem přišel do PK, řekl mi W., že se v pátek přijde představit prof. Fritnerovi. Karoval jsem jej s protokustim, že PK nepodléhá radnici, aby tak nečinil. Zda-li tam šel, nebo již trdit, ale Wagnerovi je to podobné.

Wagner, v květnu 1945 propůjčil úřední podporu hochštaplerstvímu podnikání svého přítele, dobrodruha, malíře Jaroslava Dědina, již vyřehlého před následky svých křivých činů do exily. Tato slova mi napsal Dr. Wirth a já je přepsal a vyzkouš.

K tomu mi napsal zmoceňec Nár. kult. komise, Jos. Schejbal z Dědina, podrob-né zřívodnění.

„Sebe stává pro evidenci uměleckých památek“ vydal 19. května 1945 pod č. 42 rádné pověření Schejbalovi k zápisování památek na Liberecku. Wagnerovi to bylo ovdá-meno a žádal Schejbal, aby také zápisoval Něm. pam. úř. v Liberci. Schejbal tu rádně kontrolovatelně pracoval s komisí, v níž byl konservátor, umělec Karel Vek, a prof. Václav Šteklý, revis. úředník, Ed. Krejčík, st. napísan. Pracovali v dohodě s M. N. V., O. N. V. a zástupci S. N. B., nic se neodváželo, archivy a sbírky byly zápečšťovány. Za zády jím Wagner dal jakési zmození k tímto Jar. Dědinaovi. Ten přišel za touto komisí k obědu v Liberci, nabízel se za spolupracovníka, říkal, že má auto a pod. Oni jej odmítli. Pražský sekretariát zrušil Wagnerovo pověření Dědinaovi, ten je měl vydat na O. N. V. a když to požadovali, vystou-pil muž se samopalem na jeho obranu a Dědina toto písemné neoprávněné pověření nezadal a „nemáštově“ hospodaril dále a maril činnost oprávněné komise. Otevřel Friedlandský xánek, ač byl zápečšťimý. Nechal otevřený vchod, zlotějí ušil okno, všel do místnosti a měl tam bedny s archiváliemi.

Ke vše sovánnice Marie Richtrové v Mildenavě bylo mnoho cenných věcí. Nár. správce Záleský oznámil 18. ledna 1946, že Dědina odtud odvezl nuna různé předměty (protokol xx 18. I. 946 na S. N. B. v Raspenavě). Lvěček st. strážm. Pěkný.

Ke xáнку Falkenburg u Jablonné přivezl Dědina na Lemberk inventár 16 psahy. Byly učiněny 2 inventáři. Do druhého nedal již zápsati Dědina empirický spíněk. Také tu schází 395 kusů prádla. Výzkchem kartelána Beckerta zjištěno, že Dědina

otvřel bednu poručáku a bednu arch. památek a řekl kastelánovi, že to odváží na anglické vybranectví. ONY páral po 2 kobovcích (orientálních), které Dědina odvedl na Lemberk (?) Srdčení Otty Fialy, osv. imp. v Turnově.

Toto Dědina shradil Wagner, touto funkcí jį neoprávněně poveril a k soudu se přihlásil za svědka v jeho prospěch. Tím zradil naše památkářské zásady. Když v počtu červnu 1946 přijel do Liberce a Schejbal se chtěl s ním raditi, aby zadrželi řázení Dědina, Wagner Schejbalu k sobě nepřipustil a radil se jen s Dědinou. Jediný spřávy, bude tu vřít vírice a pod. (záčlení Ing. Kotský). Koliš cest na Lemberk vyhodil Wagner a druzi vědci, může se zjistit ve sčtech st. Paulové v Plk. Ze odtud bylo povoláno srnci do Plk. vědi všichni zaměstnanci.

Wagner také usiloval o to, aby v malostr. výpě mostecké věži bylo zřívno atelier a byt pro malíře Dědina. Na komisi 27. list. 1945 o to bojoval, proti tomu se právem postavil památkář Ing. Jan Almer. Kis mag. spis čj. 14.654/45.

V mém článku na str. 11 část od slov: "... Wagner bez jakéhokiv kompetence... sabotoval v této věci opakemí min. sčtství jako samurvaný předseda kom. památkové komise" napsal Dr. Ed. Wirth a muže je prokazati a osvědčiti.

Dr. Jaroslav Helfert si mně stěroval v únoru 1947 v tomto smyslu: Za okupace v Pottšepě ke mně poslal pozdě večer Wagner jakehosi záhadného člověka, že přijí práci v odboji. Abych jį ho nechal u sebe vyprat. Cínil na mne dopem, že je to nějaký polohý policajt. Ráno bez rozloučení ode mne odešel. Vytýkal jím potom Wagnerovi, že mi takové záhadné lidi posílá. Vypuloval se naivně. Když jím byl potom zadržán, mexi jím byl mi ten prosokol podepsaný Wagnerem na gestapu. Byl jím odvezen do Terexima. Wagner se v Pottšepě choval tak, že se tam nemí jį ukázat, hlavně pro své styky s kolaborantem brat. Dobronšským. Chci, aby tento případ byl v ministerstvu sčtství vyšetřen.

V předposlední schůzi Pam. Sboru m. Prahy se jednalo o tom, která památkář. mím škodí. Ing. Almer a Ing. Arnold uváděli jako příklady jeho souhlas pro boření obvodní zdi při Valdštejnském paláci, vyházení stromů při Klybernském kláštře, protipamátkářskou opravu kláštera Křištek a j. Wagner byl vyhoděn z Klubu za Starou Prahu, Úspěšnosti přátel starožitnosti a 18. dubna mi oznámil Dr. Wirth, že navrhuje v akčním výboru 19. května, aby byl vyhoděn z Arch. komise.

V Praze, dne 20. dubna 1948.

Ljudek Merhouj
Praha III-364, Kláštní 2.

... byl jím ... v ... v ...

39. Kunětická hora a její poměr k zásadám ochrany památek (V. Wagner)

Kunětická Hora a její poměr k zásadám ochrany památek.

Problém zříceniny a jejího zajištění řešili ideologové předešlého století dvěma krajnostmi: přívrženci vědeckého restaurování neléhalí na dostavbu a obnovu, Ruskin a jeho následovníci se kochali jen bolestnou melodií jejího zániku a krásu tvary, který pomíjí jako všechno lidské.

Výhoda restaurátorů, kteří jednali ^{li, jak se} proti dobrému vkusu snížili, skládající ruce v klín, byla jen dočasná. Restaurátoři zkežili obnovami tolik zřícenin, že musila nastat reakce. Hlas těch, kteří volali „ruce pryč od zřícenin“, sílil a ideologie soudobé ochrany památek, založená na této reakci, vyřešila otázku zříceniny velmi jednoduše. Heslo zní nerestaurovat, nýbrž konservovat. Jinými slovy: nebudeme uváděti zříceninu do domnělého původního stavu, nýbrž technickými prostředky se pokusíme zvolnit nebo zastavit proces jejího zániku. Při tom však zásah technické konzervace nesmí být patrný. Od té doby se obřecejí vyčítavé oči k chemikům, kteří dosud nevynalezli pro naše podnebí universálního konzervačního prostředku pro starý kámen, cihlu, maltu a omítku. V praxi se zkouší i druhá zásada: moderní konzervační metody vyjádřit tak, aby byly na prvý pohled patrné. Praxe ovšem ukázala, že tato zásada nevede vždycky k tvaru a vzhledu esteticky přijatelnému.

A tak už zase nekonečná měnivost života vybírá, nově volí, zamítá, až konečně dnes jsme v praxi dospěli asi k těmto směrnícím, doplňujícím zásadu:

- 1./ neporušovati originální hmotu památky
- 2./ volit individuální prostředky k jejímu zajištění /konzervaci/
- 3./ je-li pouze novotvar ^{všechno zajištění památky, je třeba opatrně} volby materiálu k tomuto novotvaru a jeho vhodného nerušivého přizpůsobení.

Obrátíme-li zřetel od této ideolog. stránky věci ke Kunětické Hoře, vidíme v dnešním stadiu zříceniny již částečně

obnovenou /5. bránu s okolí/, palác s věží však nezajištěný. Hřebenem zdiva pronikají tu spousta vod do hmoty zdí, sněh, mráz a náhlé střídání teplot v našem podnebí, ~~kteří~~ přímo zlomyslně ukládají o život, ~~zdem~~, které jsou otevřeny mnoha jizvami. Praxe si kladě otázku, jak zajistit toto neobyčejně nemáho zdivo.

Konservace hřebene zdiva sama o sobě nepomůže, poněvadž má-li být účinná, znamená nejen betonové injekce jádra, ale i přeložení několika vrstev kamene do nového lože z velmi mastné malty. To je zásah do originálu památky velmi ^{nešťastný} ~~intenzivní~~. Ale i tehdy, odhodláme-li se k němu zbývá zajistit líce zdiva vně i uvnitř. V našem podnebí a při rozsohu a stavu zdiva Kunětické Hory je nebezpečí, že technický ideál co možná kompaktního líce zdiva bude hrobem estetického vzhledu. Na trvalou záchranu cenných zbytků vnějších a zvl. vnitřních omítek nelze pak mysliti.

Jde tedy o to, zapustiti do palácových zdí betonovou střechu tak, aby zůstala neviditelná, aby obrys zříceniny zůstal zachován.

Ohlédneme-li se v tomto stadiu přemýšlení k ideologickému základu, vidíme, že praktický výkon se již vzdálil teorii.

Vložení betonové střechy však má značné obtíže:

Především je třeba obvodového zdiva dokonale únosného, což znamená aspoň na některých místech jeho stužení. Spokojil by se výpočet zajištěním betonovými injekcemi? Odvodnění takové střechy je dobře možné. Jak však opatřiti odstraňování sněhu, aby zdivo původní nebylo stále porušováno? I estetický moment je velmi vážný: betonová střecha v tak ohromných plochách, jaké resultují z půdorysu kunětického paláce, je z nadsledu /s hl. věže/ velmi ošklivá. Hrad nebo továrna? Památka po Pernštejněch nebo tramwayová remisa? A tak je už jen jediná možnost: krov vysoký s vhodnou přirozenou krytinou. Při něm originální zdivo zůstává neporušeno, nic se z něho neubírá. Ač je nutno přizdění do ^{novým} ~~ruiny~~ nutné k položení nového krovu - to však novým způsobem lícování lze odlišit.

Vysunutí střechy na krakorce znamená další ochranu původního lícního zdiva a odstranění problémů římsy.

V tomto stadiu myšlenkového postupu je opět zůstávka: Nejde o restituci do původního stavu? Je-li však určena konstrukce krovu s sklon střechy z názoru, potřeby a materiálu dnešní doby, nelze mluvit o uvádění do původního stavu. Dodatečné srovnání s Wilkenbergovým dřevorytem to jasně ukáže. Tento způsob měl ostatně ~~archae~~^{ana}logického, dobře promyšleného předchůdce vehradě Pecece, kde se osvědčil vzhledově s prakticky na ochranu vnitřního i vnějšího zdiva.

Až sem dochází myšlenkový postup Kunětického Družstva bez úrazu mezi úskelím dvojího nebezpečí. Ale zastavuje se opět před otázkou věže.

Obranný účel hradu vytvořil již ze Diviše Bořka z velké věže dominantu a tou věž zůstala i při veliké přestavbě perštejnské. Na tomto nejpevnějším bodu hradu si lámala zuby i nepřítel těch staletí, v nichž se hrad obíral ve zřícenině, a tak je věž dominantou dosud. Vysoké střechy paláce však by ji převýšily nebo aspon s ní se ve výšce vyrovnaly. Jestliže však obrys hradu nutně vyžaduje, aby zůstal ve vzájemných poměrech stavebních hmot nezměněn, t. j., aby věž přechýlala, je nutno provéstí nadezdění věže, a to asi o 6 metrů.

Technické zřetele jsou v tom případě opatřeny velmi dobře, neboť věži se dostane sepětí betonovým prstenem, a tím žádoucího zajištění zdiva původnímu.

Zájem ochrany památek musí se s tím ovšem jen spokojiti a dbáti o to, aby zdivo nové nadezdívky bylo jiným kladením, lícováním a omítkou přesně odlišeno od zdiva původního a aby střecha věže zbytečně nezvyšovala celý útvar v dojmu. Vytýčení poučilo v té příčině o mnohém jeho výsledky jsou předmětem dalšího studia.

Tím jsem se jen heslovitě a v neúplných náznech dotkl jednotlivých etap, jimiž procházelo přemýšlení a péče Kunětického Družstva.

Úmyslně jsem ponechal stranou jiné vážné okolnosti, které naléhaly a usilovaly o spolurozhodnutí, na příklad obnova klenby v rytířské síni, dávno již provedená, zřízení síně nad ní a hlavně celá ^{betóna} úprava 5. brány podle návrhu arch. Jurkoviče.

Všechno, co jsem uvedl, jest pouhou rekapitulací úvah Kunětického Družstva a jeho členů odpovědných za zdar věci, kteří často uvažovali o tom, že rozhodnutí pro metodu pouhé konservace bylo by pro ně samé při nejmenším - pohodlnější.

A nemohu a nechci nic více než dosvědčiti, že rozhodnutí Kunětického Družstva pramenilo z pečlivé úvahy, vřelého zájmu a upřímné lásky k památce a že jeho odsouzení bude mravně oprávněné jen tehdy, vyjde-li ze stejných předpokladů.

Dr. Václav Wagner. ~~W.~~